

Rettighetsbegrepet etter finnmarksloven

En studie av rettighetssituasjonen i Finnmark

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 220
Leveringsfrist: 1.juni 2010

Til sammen 32.200* ord

26.05.2010

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>PROBLEMSTILLING OG DENS AKTUALITET</u>	7
1.1	Statens informasjon til beboere i Finnmark	9
1.2	Pågående rettighetskonflikter våren 2010	11
1.3	Bakgrunn for tema	12
<u>2</u>	<u>AVGRENSNING OG RAMMER FOR AVHANDLINGEN</u>	18
<u>3</u>	<u>LOVENS FORMÅL</u>	20
3.1	Oversikt	20
3.1.1	Nærmere om hovedpunktene	23
<u>4</u>	<u>RETTIGHETSBEGREPET</u>	26
4.1	Betydning av begrepet	26
4.2	Ulike partielle bruksrettigheter.	28
4.2.1	Beiterett	28
4.2.2	Ferdselsrett	31
4.2.3	Rett til husvære	32
4.2.4	Rett til jakt, fiske og fangst, og uttak av brensel/trevirke	32
4.3	Begrensninger i avhandlingen	33
4.4	Foreløpig konklusjon	33
<u>5</u>	<u>HEVD OG ALDERS TIDS BRUK</u>	34
5.1	<i>Hevd og alders tid bruk</i>	34

5.2	Hevd	35
5.3	Hevd, og hevdsinstituttets begrunnelse sett i et rettshistorisk perspektiv	35
5.4	Alders tids bruk	39
5.5	Hva kan hevdes?	40
5.6	Hvem kan hevde?	41
5.7	Uliker former for hevd	41
5.7.1	Hva omfattes av eiendomsoverdragelse på bakgrunn av hevd?	41
5.7.2	Hevdstiden	42
5.8	Bruksrettshevd	43
5.9	Virkning av endt hevdstid	44
5.10	Hevd i Finnmark fram til innføring av Finnmarkslov	44
5.11	Prinsippdommer med betydning for oppgaven	45
<u>6</u>	<u>FORHOLDET TIL FOLKERETTEN</u>	<u>46</u>
6.1.1	Grunnloven §110a og SP artikkel 27	47
6.1.2	ILO-Konvensjon art 169	49
6.1.3	Relevante dommer	51
6.2	Foreløpig konklusjon	51
<u>7</u>	<u>RETTSTILSTANDEN FRA 1700-TALLET OG FRAMOVER</u>	<u>53</u>
7.1	Avgrensning	53
7.1.1	Norsk suverenitet i nord	53
7.2	1775-resolusjonen	53
7.3	Aktuell lovgivning mellom resolusjonen og finnmarksloven	55

7.3.1	Jordsalgsloven av 1863	55
7.3.2	Ny jordsalgslov 1902	56
7.3.3	Atter en ny jordsalgslov 1965	57
7.4	Andre særlover av særlig betydning for Finnmarks amt	57
7.4.1	Lappekodisillen	57
7.4.2	Reindriftsretten og reindriftsloven	58
7.5	Synet på eierforholdet i Finnmark i tiden før finnmarksloven	59
7.6	Relevante Høyesterettsdommer som omhandler rettighet til jord.	62
7.6.1	Jordtvister gjennom 150 år	62
7.6.2	Nyere rettspraksis	66
7.7	Opphopning i rettssystemet	67
<u>8</u>	<u>SAMETINGET</u>	<u>68</u>
<u>9</u>	<u>FINNMARKSKOMMISJONEN</u>	<u>73</u>
9.1	Finnmarksloven kap 5	73
9.2	Mandat	73
9.3	Arbeidet fram mot kommisjonens tilblivelse	74
9.4	Kommisjonens framdrift	75
<u>10</u>	<u>FINNMARKSEIENDOMMEN</u>	<u>77</u>
10.1	Innledning	77
10.2	Sammensetning og mandat	79
10.3	Valg av styre	80
10.4	Finnmarkseiendommens økonomiske stilling	81

10.5	Finnmarkseiendommen som rettighetstildeler	84
11	<u>RETTSVIRKNINGER VED AT EIENDOMSRETT OVERFØRES</u>	86
11.1	Begrepet fornybare resurser	90
11.2	Fornybare resurser og den nye loven	90
12	<u>§22 RETTIGHETER FOR PERSONER BOSATT I KOMMUNEN</u>	91
12.1	Bostedskriteriet	91
12.2	Fiske etter innlandsfiske med garn	92
12.2.1	Finnmarksloven § 22 første ledd litra a)	92
12.2.2	Rettighetsforskyvninger etter §22 første ledd litra a)	93
12.3	Fiske etter anadrome laksefisk i sjøen	94
12.3.1	Finnmarksloven § 22 første ledd litra c)	94
12.3.2	Rettighetsforskyvninger etter § 22 første ledd litra b)	95
12.4	Sanking av egg og dun	95
12.4.1	Finnmarksloven § 22 første ledd litra c)	95
12.4.2	Rettighetsforskyvning etter § 22 første ledd litra c)	95
12.5	Hogst av lauvskog til brensel for husbehov	96
12.5.1	Finnmarksloven § 22 første ledd litra d)	96
12.5.2	Rettighetsforskyvninger etter § 22 første ledd litra d)	97
12.6	Stikking av torv til brensel og annet husbehov, § 22 første ledd litra e)	98
12.6.1	Finnmarksloven § 22 første ledd litra e)	98
12.6.2	Rettighetsforskyvninger etter § 22 første ledd litra e)	99
12.7	Uttak av lauvskog til bruk som gjerdestolper og hesjestaur i reindrifts- og jordbruksnæring	99
12.7.1	Finnmarksloven § 22 første ledd litra f)	99
12.7.2	Rettighetsforskyvninger etter § 22 første ledd litra f)	99

13	§ 23 RETTIGHETER FOR PERSONER BOSATT I FYLKET	100
13.1	Bostedskriteriet	100
13.2	Jakt på storvilt	100
13.2.1	Finnmarksloven § 23 første ledd litra a)	100
13.2.2	Rettighetsforskyvninger etter § 23 første ledd litra a)	101
13.3	Jakt og fangst av småvilt	102
13.3.1	Finnmarksloven § 23 første ledd litra b)	102
13.3.2	Rettighetsforskyvninger etter § 23 første ledd litra b)	103
13.4	Fiske i vassdrag med stang og håndsnøre	103
13.4.1	Finnmarksloven § 23 første ledd litra c)	103
13.4.2	Rettighetsforskyvninger etter § 23 første ledd litra c)	104
13.5	Plukking av multer	105
13.5.1	Finnmarksloven § 23 første ledd litra d)	105
13.6	Rettighetsforskyvninger etter § 23 første ledd litra d)	106
13.7	Uttak av trevirke til husflid	107
13.7.1	Finnmarksloven § 23 første ledd litra e)	107
13.7.2	Rettighetsforskyvninger etter § 23 første ledd litra e)	108
14	§ 24 SÆRSKILT RETT TIL LOKAL UTNYTTELSE	108
14.1	Finnmarksloven § 24	108
14.2	Rettstilstanden tidligere	111
14.3	Rettighetsforskyvninger som følge av § 24	112
15	§25 ADGANG FOR ANDRE	113
15.1	Rettighetsforskyvninger	116

<u>16</u>	<u>§ 26 LOKAL FORVALTNING AV JAKT OG FISKE</u>	<u>116</u>
16.1	Finmarksloven § 26	116
16.2	Rettighetsforskyvninger som følge av § 26	117
<u>17</u>	<u>VILKÅR FOR UTNYTTELSE AV FORNYBARE RESSURSER OG INNSKRENKNING I UTNYTTELSEN</u>	<u>118</u>
17.1	Finmarksloven § 27	118
17.2	Rettighetsforskyvninger etter § 27	121
<u>18</u>	<u>KONKLUSJON</u>	<u>122</u>
	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>1</u>
18.1	Litteratur	1
18.2	Lovforarbeider, innstillinger og utredninger fra offentlige utvalg og komiteer m.v.:	2
18.3	Internasjonale konvensjoner:	3
18.4	Rettspraksis fra Høyesterett	3

1 Problemstilling og dens aktualitet

Hovedproblemstillingen i denne avhandlingen vil være om ikrafttredelsen av finnmarksloven har medført endrede rettigheter for befolkningen i Norge, og hvem som i så fall har fått endret sine rettigheter som følge av loven?

Et sentralt spørsmål som blir drøftet er i hvilken grad ikrafttredelsen av finnmarksloven har medført endrede rettigheter på det landarealet som loven har sitt virkeområde på. Avhandlingen vil både se dette i lys av innbyggere i fylket, og andre som ønsker å ta del i disse rettighetene.

Et annet viktig moment i avhandlingen er i hvilken grad finnmarksloven har medført at nye personer eller grupper har blitt tildelt rettigheter som ikke var der før ikrafttredelsen av loven.

Striden rundt statens¹ planlagte utbygning av Alta-Kautokeinovassdraget til vannkraftsformål på slutten av 1970-tallet eskalerte til en av de største massedemonstrasjonene i Norge i moderne tid, innenfor de fleste profesjoner og i et stort aldersspenn er dette kjent som: ”Alta-konflikten”.²

”Alta-konflikten innebar en markant, og i norsk sammenheng en unik mobilisering som satte i gang en lang prosess med juridisk og politisk reorientering i norsk politikk og samfunnsliv”.³

Det videre arbeidet savner sidestykke i Norge både med hensyn på det juridiske, men også i politisk sammenheng.

Lederen av Stortingets justiskomite Trond Helland (H) sa før behandlingen av finnmarksloven i odelstinget at saken handler om å gjøre rett for urett.⁴

---

¹ Staten i kraft av Statskraftverkene (Senere Statskraft) som utbygger, etter konsesjonssøknad fra NVE

² Rt. 1982 s.241

³ *Finnmarksloven Hernes og Oskal 2008 s.11*

Saken har flere aspekter som gjør at den er unik i norsk sammenheng. På den ene siden skrider saken fram på det faktum at den nye loven er et botemiddel for tidligere urett som staten har utøvet ovenfor en gruppe mennesker. Men også sett fra et saksbehandlingsperspektiv er saken svært spesiell, og de virkemidler som var tatt i bruk er ikke en del av normal saksbehandling i den forstand vi er vant med i Norge.

Med dette tenker jeg spesielt på måten innstillingen var kommet i stand på, med konsultasjoner både med Finnmark fylkesting og Sametinget.

Fra politisk hold ble Justisdepartementets opprinnelige forslag til finnmarkslov⁵ møtt med stor skepsis fra ulike hold, og særlig Fremskrittspartiet var sterkt i mot forslaget. Partiets motstand mot loven ble underbygget ved den urimeligheten som ville finne sted dersom den samiske delen av befolkningen ble tildelt særordninger som gjorde at de vil få for stor innflytelse.

Fra samepolitisk hold ble denne argumentasjon møtt med uenighet fra en bred front av partier. Særlig poengterte disse at Norges folkerettslige forpliktelser ikke ville bli fulgt opp uten at en slik lov ble vedtatt.

Tidligere Sametingspresident, og daværende leder av FN`s permanente urfolksforum Ole Hendrik Magga, uttrykte at lovforslaget stred mot norsk lov og internasjonal rett.⁶

Nettopp forholdet til folkeretten har vært et aktuelt tema i denne debatten i de siste tiår, og ved at Norge inkorporerte EMK⁷ inn som en generell del av norsk rett førte dette til et sterkere vern av menneskerettighetene i norsk lovgivning. Også på det samerettslige

---

⁴ se: <http://www.ub.uit.no/munin/bitstream/10037/479/1/article.pdf> , artikkel: Finnmarksloven er vedtatt av Øivind Ravna. 2005

⁵ Justisdepartementets lovforslag i Ot. prp. nr. 53 (2002-2003)

⁶ Kart og plan 4-2005 s.225 (Øivind Ravna)

⁷ Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett 21.mai. 1999 nr. 30 (Menneskerettighetsloven)

området har norsk rett styrket menneskerettighetene ytterligere ved Norges ratifisering av ILO-169⁸, og dette er videre fulgt opp av lovgiver i §3 i finnmarksloven.

Norges forpliktelse ovenfor ILO-169 legger mange premisser for hva nasjonale myndigheter kan foreta seg i forbindelse med lovgivning og tolkning av eksisterende lover.

På en annen side står den nasjonale nordområdesatsningen som et nasjonalt fellespolitisk satsningsområde med multilaterale samarbeidsintensjoner. Utenriksminister Jonas Gahr Støre(A) har profilert dette i en nordområdemelding.⁹

Nordområdesatsningen har et bredt politisk flertall, og er viet stor oppmerksomhet fra så vel regjering som opposisjonen på Stortinget. Også mange ulike næringer i alt fra primærnæringsutøvere på den ene siden, til store gruvegiganter og nasjonale satsningsprosjekter som veier og jernbane på den andre siden følger med på dette, og har meninger om hva som bør inngå i en slik satsning. Om urfolks kunnskaper heter det følgende i nordområdemeldingen:

”Urfolkene har verdifull kunnskap om natur, klima, miljø og tradisjoner. De forvalter kulturverdier og har kunnskap om næringsveier under marginale vilkår i et subarktisk om- råde. Dette er et aktivum for norsk nordområdepolitikk.”¹⁰

1.1 Statens informasjon til beboere i Finnmark

Selv om ikke orienteringsskriv¹¹ vedrørende finnmarksloven fra Justis og politidepartementet i samarbeid med kommunal og regionaldepartementet datert august 2005 er en rettskilde, har det klare føringer for de nesten 73.000¹² personer bosatt i

---

⁸ ILO Konvention No.169 concerning Indigenous and Tribal peoples in independent countries/ ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, 27. Juni 1989

⁹ Regjeringens nordområdestrategi utgitt av Utenriksdepartementet 2006

¹⁰ nordområdemeldingen 2006 side. 31)

¹¹ Finnmarksloven -en orientering, Justis og politidepartementet Kommunal og regionaldepartementet. 2005

¹² Statistikk fra www.ssb.no , antall innbyggere i Finnmark 2005

Finnmark som dette ble distribuert til. Det kan være grunn til å anta at et slikt skriv vil oppfattes som gjeldende rett for mange av mottakerne. Et viktig moment i min avhandling vil være å søke svar på det avsnittet der orienteringsskrivet utelukker at det skal bli endrede rettigheter som følge av finnmarksloven

”Finnmarksloven innebærer ikke endringer i bruks og eierrettigheter til grunnen i Finnmark(utover overføringen av eiendommen fra Statskog SF til Finnmarkseiendommen). Dersom noen har opparbeidet bruks- eller eiendomsrett gjennom langvarig bruk av et område (hevd eller alders tids bruk), vil ikke finnmarksloven endre på dette....”¹³

Sitatet reiser mange interessante spørsmål, som for eksempel hvem som har forrang dersom ulike personer eller grupper anfører å ha de samme rettigheter på et knapphetsgode.

Spørsmål angående bruks og eierrettigheter, samt spørsmål om ekskludering har vært et sentralt tema i samfunnsdebatten spesielt i Finnmark og Troms de seneste tiår. Også fra beboere og tilreisende til Finnmark har lovens ikrafttredelse skapt mange uavklarte spørsmål som kan virke alvorlig nok for de involverte i slike saker: jaktrettigheter, fiskerettigheter, beiterettigheter, byggeforbud, utleie av landarealer, oljeboring på land, gruvedrift, fiskeoppdrett, vindmøllerparker, pipelines for ilandføring av olje og gass, mineralutvinning og turisme. Listen er ikke ment å være uttømmende da det i takt med utviklingen i samfunnet stadig dukker opp nye uavklarte problemstillinger. En rekke av de nevnte næringene og virksomhetene er ikke direkte berørt av finnmarksloven, og enkelte er også utenfor lovens virkeområde. De er likevel nevnt her for å anskueliggjøre det store feltet av direkte og indirekte virkninger som rettighetsspørsmålene i Finnmark kan føre med seg.

---

¹³ Finnmarksloven- en orientering, justis og politidepartementet Kommunal og regionaldepartementet. 2005

1.2 Pågående rettighetskonflikter våren 2010

Gjennom hele perioden etter Alta-konflikten og fram til i dag har spørsmål som berører rettigheter på Finnmarkseiendommens grunn fulgt i kjølvannet av ulike utvalgs forsøk på å klargjøre dette. Bare i løpet av de siste ukene har det vært store nyhetsoppslag som direkte eller indirekte berører det avhandlingen min har som kjernesporsmål.

- Tana kommunes adgang til å ikke innvilge dispensasjonssøknader for kjøring i utmark. Her hevder utmarksbrukere at deres rettigheter til å utnytte naturressursene i Finnmark (og på Finnmarkseiendommens grunn) blir kraftig beskåret av den praksis kommunen legger til grunn for å ikke innvilge de dispensasjoner som næringen mener er nødvendig for å kunne opprettholde sin eksistens som utmarksbrukere.¹⁴
- Finnmarkseiendommens videreføring av fordeling av elgjakt-kvoter etter et 40/60 system for innenbygdsboende har vært ansett som lovstridig fra Direktoratet for naturforvaltning, men Finnmarkseiendommen viderefører den ordningen den har hatt og dette medfører at like jaktrettigheter for alle innbyggere i Finnmark ikke blir opprettholdt.
- Bygging av gjeterhytter i Dividalen i Troms. Dette gjelder gjeterhytter svenske reieiere har satt opp på norsk side av grensen, og kommunen mener disse er søknadspliktige og ulovlig oppsatt, men reieierne på sin side hevder dette er i tråd med de rettigheter de har til å drive reindrifft også på norsk side av grensen. Dette er ikke direkte sammenlignbart med finnmarksloven, men spørsmålet om norske reieieres oppføring av gjeterhytter på Finnmarkseiendommens grunn kan bli en aktuell problemstilling i årene som kommer.¹⁵

---

¹⁴ Se www.finnmarken.no dato

¹⁵ Se www.nrk.no/nordnytt

- Mineralleting på Finnmarkseiendommens grunn har vært en gjenganger i media de siste årene. Dette temaet har måtte tåle sterk kritikk både fra Sametinget, reindriftnæringen, Stortinget og selskaper som driver med mineralutvinning. Reindriftnæringen har lenge vært, og er skeptisk til mineralutvinning i Finnmark, men på mineralmøtet i Karasjok 5.mai 2010, sa lederen i Norske Reindriftssamers Landsforbund (NRL) Nils Henrik Sara at næringen innser at det kommer til å bli mineralutvinning i Finnmark.¹⁶

1.3 Bakgrunn for tema

Med Finnmarkseiendommen som eier av tidligere Statskog SF's grunnarealer i Finnmark er et mange hundre år gammelt eiendomsregime over. Prinsipielt vil en slik overføring av store landarealer ikke bety annet enn forskyvning av eierskap, jf. reglene i Avhendingslova¹⁷ Men i dette tilfellet er eiendomsoverdragelsen bare en del av en langvarig og kompleks saksbehandling og lovendring som har blitt påvirket av både samfunnsmessige forhold, ulike traktater og menneskerettighetene.

Dette eierskiftet kan ikke ses på som et ordinært erverv av eiendom verken hva prosessene i forkant angår, eller de vilkår som påhviler avtalen i kraft av finnmarksloven. Men også det faktum at den nye eieren er foreslått, vedtatt og stiftet med den intensjon å bli grunneier til anslagsvis 96% av alle landarealer i Finnmark gjør dette til en spesiell overdragelse.

En slik eiendomsoverdragelse vil som et generelt utgangspunkt ikke føre til endrede rettigheter for andre enn kjøper og selger, og vil i liten grad påvirke andre enn disse. Formålet med finnmarksloven, jf. kapittel 4 nedenfor, gjør imidlertid at vi kan forlange og

---

¹⁶ Se http://www.nrk.no/kanal/nrk_sami_radio/1.7111481

¹⁷ Lov 3.juni. 1992. Nr. 93 (Avhendingslova)

forvente markante endringer i grunneierens disposisjonsadgang hva rettighetstildelinger angår. Her er det naturlig å forvente dette både med umiddelbar virkning etter ikrafttredelse, men også endringer i lengre perspektiver er realistiske scenarioer.

Både reindriftsnæringen, samiske interesseorganisasjoner, jeger og fiske foreninger, industriforetak, olje og gassnæringen, turistnæringa, jordbruk med mer har interesser som medfører at slike rettighetsspørsmål blir tema av stor viktighet for deres næring, medlemmer eller interessefelt. Og dette fører til at den debatt vedrørende eierforhold og rettigheter som har pågått over lang tid og som er ført i bred front både blant enkeltpersoner, media og politiske fora, vil bli videreført også i årene som kommer. Alle disse blir berørt i større eller mindre grad, noen umiddelbart og andre kan se sine rettigheter forskjøvet eller beskåret på lang eller mellomlang sikt.

Økt fokus på urbefolkningsrettigheter i hele verden, med FN's urbefolkningsrapport¹⁸ og ILO-169 som de store drivhjulene i dette arbeide, samt Norges styrkning av menneskerettighetene i nasjonal lovgivning medfører også at finnmarksloven og historien som har ledet til dens tilblivelse er aktuell.

Den statlige nordområdesatsningen med regjeringens nordområderapport baner også vei for at dette er et svært aktuelt tema også i de neste tiår.

1.4 Metodespørsmål

Når nasjonal rett møter folkerettslige regler, oppstår det særlige metodespørsmål. Både ulike rettsregler og ulike rettstradisjoner mellom norsk rett og andre nasjoners rett kan by på vanskelige tolkningsspørsmål. Dette inntreffer også når den tradisjonelle norske rettskultur møter den samiske. Innledningsvis vil jeg derfor kort presentere den

---

¹⁸ The State of the World's Indigenous Peoples (Tilstanden til verdens urfolk)

tradisjonelle norske rettskildelæren , og se dette i lys av særegenheter ved den samiske rettskultur.

Rettskildelære er læren om *”hva man bygger på og hvordan man resonnerer når man tar standpunkt til”* gjeldende rett.¹⁹ Rettskildelæren er premissgiver på hvilke kilder det er tillatt å ta i betraktning, på hvilken måte man tolker disse, og hvordan man avveier eventuelle ulike tolkningsresultater opp mot hverandre. Dette utgjør rettskildefrinsipper som i tradisjonell juridisk litteratur omtales som ”relevans”-, ”slutnings-” og ”vektfaser”.

Relevansfasen tar for seg hvilke rettskilder som er tillatt å ta i betraktning. Torstein Eckhoff har med sin bok Rettskildelære vært premissgiver for jurister gjennom mange tiår med det dominerende rettskildesyn i Norge. Sentralt i hans rettskildelære står hans sju-delning av relevante rettskildefaktorer: Lovtekster, forarbeider mv, rettspraksis, andre myndigheters praksis, privates praksis, rettsoppfatninger og reelle hensyn. Rettskildefaktorene er, med unntak av reelle hensyn²⁰ i stor grad skriftlige og kan forklares ut fra behovet for forutberegnelighet og bevismessige hensyn.

I slutningsfasen blir de ulike rettskildefaktorene tolket. Rettskildefaktorene blir analysert hver for seg med sikte på å utlede juridiske argumenter. En lovtekst analyseres for å finne ut om ordlyden gir indikasjon på en spesiell løsning, eventuelt om den er svært nær en spesiell løsning. Forarbeidene gir ofte svar dersom det ligger til grunn at lovteksten gir rom for flere ulike tolkninger. Er det aktuell rettspraksis på området, må de aktuelle dommene analyseres i forhold til argumenter som de gir anvisning på .

---

¹⁹ Rettskildelære Eckhoff og Helgesen ,2001 s. 15)

²⁰ Reelle hensyn definerer Eckhoff som ”vurderinger av resultatets godhet”, og var en nyskapning ved hans rettskildelære. Andre forfattere opererer med en annen systematikk enn Eckhoff. Nygård har for eksempel en mer privatrettslig tilnærming til rettskildelæren, hvor han tar utgangspunkt i det ønskede resultat og ser så på hvilke kilder som kan tjene som ”primært rettsgrunnlag” for resultatet. (Nygaard, Rettsgrunnlag og standpunkt (2004) s. 62 flg.) Selv om systematikken og terminologien er noe annerledes, er det de samme typer rettskildefaktorer de finner relevante.

I en del tilfeller resulterer tolkingene av rettskildene i motstridende tolkningsresultater, men hovedregelen er at de i de fleste tilfeller peker rettskildene i samme retning, og derfor oppstår det sjelden noen rettstvist. Slutningene må derfor avveies mot hverandre i det som omtales som vektfasen. Hva som skal vektlegges og med hvilken tyngde, kan variere fra tilfelle til tilfelle. I slike tilfeller oppstilles det generelle retningslinjer for hva som skal tillegges vekt.

Lover og lovforarbeider er som utgangspunkt skrevne kilder med stor autoritet. Stortingets rolle som folkevalgt organ gir disse rettskildene demokratisk legitimitet, og hensynet til forutberegnelighet taler sterkt for at de skal tillegges stor vekt. Det er ingen garanti for at disse rettskildene besvarer det spørsmålet vi søker, og i slike tilfeller kan også praksis eller ytringer i juridisk teori tillegges vekt.

Det foreligger også rettskildeprensippene for de tilfeller hvor samme typer rettskildefaktorer gir anvisning på forskjellige resultat. De såkalte motstridsprinsippene sier at regler av høyere rang går foran regler av lavere rang (*lex superior*), at nyere regler går foran eldre (*lex posterior*), og at spesielle går foran generelle (*lex posterior*).

Når avveining er foretatt i tråd med overnevnte prinsipper, sitter man ofte igjen med en rettsregel. Denne er så klar til å anvendes på det konkrete saksforhold i det som gjerne omtales som subsumsjonsfasen. Tradisjonelt blir rettsanvendelsen omtalt som en prosess i fem stadier, og som avsluttes med utarbeidelse av rettsregel og subsumsjon som de to siste.

Som nevnt ovenfor, er den tradisjonelle norske rettskildelære i stor grad konsentrert rundt skrevne rettskilder. Den samiske rettskultur er i mye større grad muntlig og praktisk orientert, gjennom svært lang tid, og dette skaper utfordringer i forhold til tradisjonell metodelære. En slik rettskultur vil på en annen måte formidle tradisjon og verdier. Samiske sedvaner og rettsoppfatninger kan tenkes formidlet på ulike måter, for eksempel gjennom fortellinger, sagn, joik, handlinger,

bruksmønstre med videre²¹ Problemstillingen er ikke ukjent i norsk rett, og i 2001 ble det publisert et omfattende forskningsarbeid i en utredning om samiske sedvaner og rettsoppfatninger i NOU 2001: 34. Utredningen avdekket en rekke tilfeller av privat praksis/sedvanerett, uten at det ble tatt stilling til hvilke rettslige konsekvenser dette skulle ha.

Samene har en tradisjon for konfliktløsning som er fremmed sett fra norsk rettsvesen. Fra gammelt av har samene løst problemer innad i miljøet og hatt særegne sanksjonsmåter. Siida-systemet²² utgjorde lenge et eget konfliktløsningsorgan hos samene. I de samiske områdene har det også lenge vært tradisjon for å finne løsning på konflikter gjennom å benytte noe som i vår rettskultur oppfattes som private voldgiftsdommere eller fredsmeklere. Dette kan skje ved at partene blir enige om å legge saken frem for en klok person som de begge har tillit til, og som prøver å finne frem til en løsning på problemet.

I Høyesteretts avgjørelser i Selbu- og Svartskogsaken inntatt i henholdsvis Rt. 2001 s. 769 og Rt. 2001 s. 1229, ble det også muntlige kilder tillagt vekt.

I den første saken er det således uttalt:

”I saker av denne art står man ovenfor et særlig metodespørsmål: Ut fra sin økonomiske tilpasning og sosiale struktur hadde ikke reindriftssamene noe sterkt behov for å ta skriftspråket i bruk [...] På den annen side hadde selvsagt samene, i likhet med de fastboende muntlige overleveringer. Slike overleveringer må vurderes nøye, men kan generelt ikke avvises. Og dersom de får støtte av andre opplysninger, kan de få økt vekt”

At Høyesterett åpner for å legge vekt på muntlige samiske kilder på denne måten, vitner

---

²¹ Skogvang, Samerett - Om samenes rett til en fortid, nåtid og fremtid (2002) s. 29-31.

²² (Siidaen var et fellesorgan/samfunn bestående av ulike slekter innenfor et bestemt geografisk område der medlemmene bodde eller flyttet rundt. Innad i siidaen ble det satt sammen et eget organ bestående av slektsoverhodene eller de eldste blant medlemmene. Dette organet ble kalt ”norráz” og fant løsninger i både sivil- og strafferettslige konflikter.)

om et endret syn på samiske sedvaner og rettsoppfatninger. Mens slike kilder tidligere ble tillagt liten vekt i kollisjon med mer håndfaste rettskilder, åpner de to dommene for at slike kilder nå etter forholdene kan bli tillagt større vekt.

Et annet forhold som fører til at norsk rettsoppfatning ikke alltid er helt i samsvar med den rettsoppfatningen som er vanlig blant samene er synet på eiendomsrett. Samene har med sin kollektive ressursutnyttelse sett på rettighetene som noe som tilkommer fellesskapet, og blir benyttet av de som trenger dette i den perioden det er nødvendig, slik som en flyttvei, eller beiterettigheter for en avgrenset tidsperiode.

Dette er også anført av Høyesterett i Svartskogsaken²³ Her kan det synes som Høyesterett tilpasser eller lempet på vilkårene for alders tids bruk ut fra hensynet til de særegne samiske forholdene. Brukerne av det aktuelle området hadde gjennomgående beskrevet sin rett som en bruksrett, og ikke en eiendomsrett. Dette la likevel ikke retten avgjørende vekt på, og vilkåret om god tro ble funnet å være innfridd. Om den utnyttelse som hadde blitt utøvd utalte retten følgende:²⁴

”Etter min mening må den altomfattende bruken som er beskrevet foran, få større rettslige konsekvenser: Hadde en tilsvarende bruk vært utøvd av personer med annen bakgrunn, ville den ha avspeilt at de mente å eie området.”

Dette viser at Høyesterett tar de særegne forhold blant samene i betraktning. Med andre ord er hensynet til spesielle samiske sedvaner rettsoppfatninger relevant og kan tillegges atskillig rettskildemessig vekt. Det er nærliggende å forvente at denne avgjørelsen også blir toneangivende for underrettskjennelser i årene som kommer.

---

²³ Rt. 2001. s.1229

²⁴ Rt. 2001 s. 1229 på side 1252

2 Avgrensning og rammer for avhandlingen

Avhandlingens tema og grenser er:

- a) Hvem har fått sine rettigheter endret etter finnmarksloven?
- b) Hva har myndighetene gjort for å tilpasse den nye loven?
- c) Er det nye krav til sektormyndighetene?
- d) Finnmarkskommisjonen blir bare beskrevet, men eventuelle rettighetsendringer som følge av dens arbeide blir ikke behandlet.
- e) Avklare de ulike aktørens rolle i forvaltningen (Staten, Finnmark fylkeskommune, Finnmarkseiendommen, kommunene, Sametinget og interesseorganisasjoner) sett i lys av tidligere lovgivning på områdene.
- f) Rettighetskonflikter eller rettighetsspørsmål som berører fisket i vassdragene Tana og Neiden vil ikke drøftet eller nevnt i avhandlingen, da dette også er holdt utenfor finnmarksloven.

Tilnærmingen til problemstillingen vil være å analysere reglene ved bruk av ordinær juridisk metode. Folkeretten vil bare bli belyst i sammenhenger hvor den kan bidra til å belyse relevante spørsmål.

All informasjon vil bli samlet inn fra empiriske kilder og det vil således ikke være noen form for spørreundersøkelse eller annet feltarbeide som danner grunnlag for konklusjoner eller antagelser.

Som hovedregel er det benyttet rettskilder som: Lover, dommer og forarbeider, NOU, Ot. prp, Innst. O. og artikler skrevet av jurister og publisert i juridiske publikasjoner²⁵ Internettsider og avisartikler er bare brukt unntaksvis, og da særlig i den hensikt å belyse mangfoldet i den problemstillingen avhandlingen omhandler.

Med bakgrunn i lovens relativt få år i norsk rett er det ikke et rikt utvalg med dommer som berører emnet for problemstillingen i avhandlingen. Når det gjelder adekvat litteratur er utvalget bedre, og under emnet for generell eiendomsrett er både utvalget av adekvate dommer og litteratur svært rikt. At problemstillinger sett i lys av finnmarksloven og særlig samers rettigheter har blitt viet svært mye plass i både medier, den politiske debatten, og også er satt på juridiske dagsorden har ført til at tilgangen på relevante publikasjoner og annet relevant stoff har økt i omfang.

---

²⁵ Lov og rett, og Festskrift (http://www.galdu.org/govat/doc/samerettsutvalget_tyve_aar_etter.pdf)

3 Lovens formål

3.1 Oversikt

På mange måter er finnmarksloven og Finnmarkseiendommens tilblivelse ett instrument som i lovgiversammenheng så vel som i administrative og politiske sammenhenger er ment å være et botemiddel på den tidligere urett den norske stat har påført samene gjennom generasjoner. Og at dette er og har vært en oppfattet sannhet er klart anført i Ot. prop. nr. 53 (2002-2003) s. 7

”..Danne grunnlag for en ny grunnforvaltning der finnmarkingene selv får eierrådigheten og ansvaret for forvaltningen av ressursene” ... ”.Rydde av veien mulig tvil om at Statens eierposisjon har vært til hinder for opparbeidelse av selvstendige rettigheter.” ”Og på den andre siden er vedtaket av en slik lov en forsikring om at dette ikke skal kunne hende igjen.”

Eller til å:

”Avløse den usikkerhet og striden om retten til land og vann i Finnmark”.

Selv om disse uttalelsene i proposisjonen er ment å omfatte finnmarkinger generelt, mener jeg likevel det er på sin plass å nevne dette her. Med dette viser lovgiver både vilje, men også en garanti for at urettmessigheter ovenfor de som har brukt området gjennom flere hundre år. Og på den annen side ligger det en form for innrømmelse av den usikkerheten som berører eierforholdet til land og vann i Finnmark.

At striden har vært langvarig og at det fra mange hold har vært et ønske om en avklaring rundt dette stridsspørsmålet belyses også i samme Ot.prop ” s.8

”...sette et punktum for den særlige grunnforvaltningen i Finnmark, der Staten har utøvd myndighet og eierrådighet uten et klart skille..”

Formålet med loven er i korthet det som direkte fremgår av lovens §1 ” *å legge til rette for at grunn og naturressurser i Finnmark fylke forvaltes på en balansert og økologisk bærekraftig måte til beste for innbyggerne i fylket og særlig som grunnlag for samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv*”

Som det framgår av formålsparagrafen skal alle beboere i Finnmark likestilles, men det skal legges særlig vekt på samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv. På sett og vis kan dette lett oppfattes som om det er ett hovedformål med loven, men jeg mener at formålsparagrafen ivaretar mange ulike aspekter, og dette kan også underbygges med bakgrunn i forarbeidene.

Allerede i Samerettsutvalgets utredning i NOU 1997:4 side 547 ble det foreslått en formålsparagraf som er lik det som nå er gjeldende rett på området, men i etterkant kom det også inn en henvisning til at ressursforvaltningen i fylket skulle skje til det beste for allmennheten. Dette var nevnt i formålsparagrafen som var foreslått i Ot. Prp. Nr. 53, men ble tatt ut i konsultasjonsprosessen. Ved å studere forarbeidene mer grundig ser vi at også her skilles det mellom ulike hovedformål

” Et hovedformål med loven er at grunn og naturressurser i Finnmark fylke skal forvaltes på en slik måte at den samiske kultur kan bevares og videreutvikles. Samisk kultur har et særskilt vern gjennom Grunnloven §110 a og folkerettslige regler om urfolk og minoriteter. Formålsbestemmelsen gir uttrykk for det vern som ligger i Grunnloven og folkeretten.” ²⁶

---

²⁶ Ot. Prp. Nr.53 (2002-2003) Kap 9. Merknader til de enkelte bestemmelser

Det går klart fram av forarbeidene at også alle andre innbyggere i landet uavhengig av bosted og etnisk opprinnelse skal kunne benytte alle de ressurser som fines på Finnmarkseiendommens grunn.²⁷

Også dette trekkes fram som et hovedformål i forarbeidene.

Det som imidlertid ikke er gjenstand for usikkerhet og tolkning er i hvilken grad formålet med den nye loven skal ivareta Norges forpliktelser overfor samene både sett i lys av Grunnloven § 110 a og Norges ratifikasjon av ILO-169.

Dette framgår også direkte av lovteksten, og kan ikke slik jeg ser det være gjenstand for andre tolkninger. Forarbeidene har også klart sagt noe om hva som skal forstås med samisk kultur, og dette alene vil være nok støtte for å underbygge avsnittet over.

” Samisk ... næringsutøvelse » sikter først og fremst til de tradisjonelle samiske næringer som er en viktig del av kulturen. Ut over reindrift, som er nevnt særskilt, vil det omfatte ulike næringer som utøves av samer og som er knyttet til bruk av naturen, f.eks. jordbruk, jakt, fiske, andre utmarksnæringer og duodji (husflid). Det omfatter bare næringsutøvelse som har et særlig samisk preg eller som inngår i grunnlaget for samisk kultur eller samfunnsliv, det vil stort sett si næringsutøvelse som er knyttet til utnyttelse av naturressursene.

Uttrykket « samfunnsliv » finnes også i Grunnloven §110 a, og må forstås i samsvar med denne. Det vil ikke være noe skarpt skille mellom samfunnsliv og kultur, men uttrykket gir anvisning på man ved forvaltningen av grunn og naturressurser også skal ta hensyn til særpreg ved samisk samfunnsliv, herunder det kollektive preg det samiske samfunn tradisjonelt har hatt.”²⁸

---

²⁷ Ot. Prp. Nr.53 (2002-2003) Kap 9. Merknader til de enkelte bestemmelser

²⁸ Ot. Prp. Nr.53 (2002-2003) Kap 9. Merknader til de enkelte bestemmelser

3.1.1 Nærmere om hovedpunktene

-Samisk kultur

Med samisk kultur tenker lovgiver svært vidt, og dette er også poengtert i forarbeidene. At loven svarer til artikkel 27 i FNs konvensjon²⁹ om sosiale og politiske rettigheter (SP) er et viktig moment, på lik linje med at grunnlovens §110 a blir ivaretatt av lovgiver. Dette må også ligge til grunn når begrepet skal forstås og fortolkes.

At tradisjonell reindrift og det som kan innfortolkes som reindriftsrelatert kultur er en særegenhet ved Samisk kultur er selvsagt for lovgiver. Alle former for samisk kultur skal sortere under dette begrepet, og det er naturligvis et stort mangfold som kan innfortolkes her. Samisk kultur kan på lik linje med kulturen ellers i samfunnet ikke kategoriseres, og det er derfor fra lovgivers side viktig å poengtere at samisk kultur skal kunne sees i sammenheng med de endringene som skjer ellers i samfunnet.

-Reindrift

Reindriftnæringen står svært sentralt i samisk levesett, og er en stor bidragsyter både med hensyn på økonomisk nytteverdi for de som driver dette, og som en kulturbærer for store deler av de samiske samfunnet. Dette er også poengtert i forarbeidene:

” Reindriften nevnes særskilt i formålsbestemmelsen for å markere dens sentrale betydning som samisk næringsvei og som et viktig element i samisk kultur.”³⁰

Dette viser også at lovgiver her har fulgt opp tilegget i Grunnloven (§ 110 a), samt at det i ettertid er gitt et styrket verne til reindriftssamer som følge av ny reindriftslov i 2007. Lovens formål med reindriften som bakteppe er å ivareta og styrke rettighetene til en tradisjonell samisk næring som gjennom mange hundre år har fått sine rettigheter beskåret og i enkelte tilfeller utslettet som følge av en feilslått norsk politikk. Men på en annen side

---

²⁹ FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter art. 27

³⁰ Ot.prp.nr.53 (2002-2003) s.121

kan man forstå den daværende politiske linjen sett ut fra tiden dette skjedde og de forholda som var rådende på dette tidspunktet.

-Utmarksbruk

Utrykket utmarksbruk er ikke klart definert i forarbeidene, men med normal språklig forståelse, samt retningslinjer i dispensasjonssøknader for motorisert ferdsel i utmark for ulike kommuner i Finnmark kan vi forstå dette med den høstingen av naturen som ligger i sjiktet for fiske og fangst som ikke tilsvarer vanlig friluftsliv.

Med Utmarksbruk er det ment å favorisere de som gjennom generasjoner har hatt sitt utkomme, eller i alle fall store deler av dette gjennom det bidraget som salg av fornybare ressurser har gitt dem. Når Sametinget snakker om utmarksbruk er det etter min oppfatning ikke helt i samsvar med det som lovgiver har lagt til grunn, og heller ikke med det som følger av normal rettskildelære. Denne tendensen blir særlig tydelig dersom man ser forarbeidene til §1 i samsvar med Sametingets informasjonsskriv.³¹

Sametingets oppfatning av begrepet ”utmarksbruk” er at det skal legges til rette for et sterkere vern og et sterkere fokus på at dette skal kunne fortsette som en del av den samiske kulturen. Dette forfekter Sametinget utad med sitt informasjonsskriv. Men på den annen side er ikke utmarksbruk noe som fra lovgivers side er forbeholdt den samiske delen av befolkningen. Og det framgår direkte av loven at det er bostedskriteriet som er hovedkriteriet for å kunne ta del, eller konkurrere om disse rettighetene, ikke den enkeltes etnisitet.

-Næringsutøvelse

Med dette skal vi i hovedsak forstå tradisjonelle samiske næringer, dog ikke reindrift da dette er spesielt anført både i lov og i forarbeidene. Ordinær samisk næringsutøvelse vil i hovedsak gjelde primernæringen slik som jordbruk, jakt, fiske og skogbruk. Doudji og annen samisk brukskunst vil også kunne sortere under dette begrepet. Mer tvilsomt er det

---

³¹ se: <http://www.samediggi.no/Filnedlasting.aspx?MId1=2450&FilId=1016&back=1&MId2=2507>

om begrepet ”næringsutøvelse” vil omfatte ulike former for opplevelsesturisme der man bruker tradisjonell samisk næringsutøvelse som en del av markedsføringen og merkevarebyggingen av produktet. Men dette er ikke grunnlag nok for å ekskludere andre næringer bare for at de ikke er spesifikt medtatt i loven. Men det framgår klart av forarbeidene at man tradisjonelt ser på samisk næringsutøvelse som næringer som tar utgangspunkt i bruk og videre utnyttelse av naturressurser.

Ved å se dette i lys av de forpliktelser Norge har både i form av ratifisering av ILO-169 etter Grunnloven §110 a er det tydelig at lovens formål har sin underbygning i disse momentene.

-Samfunnsliv

I utgangspunktet er det ikke store forskjeller mellom samfunnslivet til samer og andre nordmenn, men det lovgiver her har hatt som bakteppe er i stor grad det samiske samfunnslivet som tar utgangspunkt i samisk språk, og i den grad man må beherske språket for å kunne ta del i dette. En annen grunn til at loven bruker disse begrepene er at dette er de samme begrep som er brukt i Grunnloven § 110 a. Forarbeidene tilsier at det ikke skal være et skarpt skille mellom samfunnsliv og kultur, og dette framgår også av min innledning til dette avsnittet. Ved fornorskning og likebehandling av samer og nordmenn har dette momentet måtte lide i mange år i samenes disfavør, og dette er i formålet styrket ved at det er tatt spesifikk med.

4 Rettighetsbegrepet

På de fleste arenaer så vel private, politiske og økonomiske er eiendomsrett og rettigheter forbundet med dette et viktig begrep. Begrepet kan ha et svært skiftende innhold avhengig av hvem som benytter seg av begrepet, og i hvilken sammenheng det benyttes. Innen jusen er eiendomsrett et sentralt begrep, men også her kan begrepet ha ulike betydninger og rekkevidden av begrepet kan favne ulikt alt etter hvilken relasjon det sees i sammenheng med.

Jeg vil her si noe om rekkevidden av det begrepet som jeg tilegger vekt i avhandlingen, litt om rettighetshavere, samt ulike former for hevd påhvilende fast eiendom.

Temaet ulike rettighetshavere til samme formuesgode vil også bli nevnt, det samme gjelder hvem som kan ha en rettighet. Dette vil også bli sett i lys av omfanget av oppgaven og da med noen naturlige begrensninger.

4.1 Betydning av begrepet

Jeg vil i hele avhandlingen bruke ordet rettighet konsekvent, andre ord som kan bety det samme er for eksempel eierbeføyelse. Falkanger definerer dette som:

” En rett til faktisk utnyttelse av tingen(for eksempel kjøre en bil, dyrke en eiendom, høste dens avkastning hva enten avkastningen skyldes naturen selv eller menneskers innsats, bygge hus eller andre anlegg) her i er inkludert forbruk av eiendommen(f.eks uttak av sand fra sandtaket, bruk av og dermed slitasje på maskineri, forbruk av drivstoffer eller matvarer osv) og endog regulær ødeleggelse (kjøleskapet går på fyllinga, møblene blir brent på bålet)³²

En noe enklere variant der ordet eiendomsrett skal defineres finner vi også hos Falkanger:

---

³² Falkanger og Falkanger 2006 s.41

”Eiendomsrett i denne forstand har å gjøre med utøvelse av faktisk og rettslig råderett”³³

Fra NOU 1997:5 er det også gjort et forsøk på å enkelt forklare ordet eiendomsrett.

*”Med eiendoms og besittelsesrettigheter må menes rett til faktisk utnyttelse som i alt det vesentlige tilsvarer det en eier har, og rett til å forestå den faktiske forvaltningen av området”.*³⁴

Selv om dette er et forsøk på å forklare uttrykket: ”Eiendoms og besittelsesrettigheter” (rights of ownership and possession) i ILO 169 artikkel 14 nr. 1, gir dette etter min oppfatning også en god belysning av innholdet i ordet eiendomsrett.

Sverre Tønnesen har i sin doktoravhandling ”Retten til jorden i Finnmark” gjentatte ganger forsøkt å finne en legaldefinisjon på begrepet eiendomsrett, eller rettighet til en ressurs som påhviler en fast eiendom. Men kompleksiteten i størrelse, omfang og den tid avhandlingen var gjort på, sett i lys av ulik lovgivning har dette ført til at en entydig tolkning ikke er å finne i avhandlingen.

Ut fra dette kan vi som en foreløpig sammenfatning si at eiendomsrett er en sum av funksjoner. Vi kan her tenke oss faktisk rådighet opp mot rettslig rådighet, positive eller negative servitutter. I noen tilfeller vil en eiendomsrett være forbundet med utgifter eieren kanskje ikke ønsker å yte, men som rettighetshaver og eier av formuesgodet er dette noe som påhviler eieren på samme måte som en rettighet til bruk.

Noen ganger kan en eiendomsrett medføre at eieren kan pantsette denne som sikkerhet for et lån, og således ha nytte av eiendommen. Men en som bare har beiterettigheter eller ferdselsrettigheter til den samme eiendommen, eller deler av den samme eiendommen ikke har mulighet til slik pantsettelse. Med motsatt fortegn kan vi se for oss at en kreditor

---

³³ Falkanger og Falkanger 2006 s.41

³⁴ NOU 1997:5 side 12

benytter seg av sin beslagsrett³⁵ der eieren mister all sin rett over formuesgodet, men de med bruksrett etter for eksempel reglene i reindriftsloven.³⁶ kan fortsette å benytte sine rettigheter uavhengig av nye eiere som trer inn som rettmessig eier.

4.2 Ulike partielle bruksrettigheter.

Som nevnt i avsnittet over, kan det påhvile en hel rekke rettigheter på et og samme formuesgode, og rettighetshaverne kan være en stor krets av personer, sammenslutninger og selskaper. Jeg vil her gi en oversikt over noen av disse, og kanskje de som er mest aktuelle sett i forhold til den problemstillingen avhandlingen søker å drøfte. Listen kommer på ingen måte til å være uttømmende, og under de enkelte punkter er det kun gitt et omriss av det som kan favne inn under begrepet.

4.2.1 Beiterett

Retten til å la tamrein og husdyr beite på grunn som tilhører tredjemann er regulert av henholdsvis reindriftsloven³⁷ og beiteloven.³⁸

Husdyrhold som normalt sorterer under gårdsdrift er regulert av beiteloven, og §6 angir hovedregelen i så måte. Loven pålegger eieren av husdyrene til å gjete sine dyr slik at de ikke beiter på grunn der eieren ikke har eiendomsrett, og pålegg om å forhindre at dette skjer er inntatt i lovens §7. Dette er i beste fall et generelt utgangspunkt. Mange bønder har beiterettigheter som strekker seg langt utenfor sine egne områder. Slike beiterettsavtaler kan bygge på avtale med annen grunneier, sambruksavtale for et område som benyttes til ulike årstider, eller det kan være ervervet beiterett for vedkommende gårdsbruk på andres eiendom med grunnlag i reglene om hevd eller alders tids bruk.

---

³⁵ 1984. 6.august nr.56 Lov om fordringshavers beslagsrett (Dekningsloven), der utgangspunktet for beslag er § 2-2

³⁶ LOV 2007-06-15 nr 40: Lov om reindrift (reindriftsloven) § 19

³⁷ LOV 2007-06-15 nr 40: Lov om reindrift (reindriftsloven)

³⁸ Lov 1961 16.juni nr.12 (Beiteloven)

Under slike omstendigheter vil den rettmessige eieren til grunnen måte avstå grunn i den perioden en slik avtale gjelder.

Andres beiterettigheter vil begrense eierens rådighet over grunnen, og kan i ytterste konsekvens medføre at hjemmelshaver ikke har anledning eller tilgang til å benytte sin eiendom til annen ønsket aktivitet slik som utbygging eller annen eiendomsutvikling. Prinsippet for dette finner vi i servituttloven³⁹ § 2 som lyder slik:

*” Korkje rettshavaren eller eigaren må bruka rådveldet sitt over eigedomen såleis at det urimeleg eller uturvande er til skade eller ulempe for den andre.
I avgjerda om noko er urimeleg skal det leggjast vekt på kva som er føremålet med retten, kva som er i samsvar med tida og tilhøva, og kva som høver til å fremje naturmangfaldet på staden.*

Dette prinsippet har ofte vært rettsprøvd, og to dommer som belyser dette er: RT 1975 s 1029.⁴⁰ ” som gjaldt anke over kraftledningsskjønn - reindrifsamenes rettigheter. - Høyesterett fant at en gruppe reindriftssamener ikke kunne ha krav på erstatning for at de ikke lenger kunne finne lav og annet beite for sine dyr på det begrensede område som kraftledningen og anleggs- og oppsynsvei la beslag på. Overskjønnets erstatning for varig tap ble derfor opphevet. Et flertall (3 dommere) antok imidlertid at overskjønnets erstatning for midlertidig tap og ulemper måtte opprettholdes, idet ulemper og tap i anleggstiden og en overgangsperiode” (www.lovdatabasen.no).

Denne dommen mener jeg viser et ytterpunkt der eieren av grunnen bruker grunnen i strid med intensjonen i servituttlova, og påfører rettighetshaveren en unødvendig stor belastning.

---

³⁹ Lov 29. Nov. 1968 (servituttlova)

⁴⁰ Anke over kraftledningsskjønn - reindrifsamenes rettigheter. - Høyesterett fant at samene ikke kunne ha krav på erstatning for at de ikke lenger kunne finne lav og annet beite for sine dyr på det begrensede område

RT 1995 s 644.⁴¹ ” saken gjaldt spørsmål om felles beiterett i utmark mellom flere eiendommer som hadde vært praktisert i 150 år. Beitet hadde omfattet både storfe, sau og geiter. En av grunneierne la om driften til rent geitehold. De øvrige mente at geiteholdet påførte skader på skogen, at vedkommende grunneier ikke hadde beiterett i utmarken og at den beitingen som tradisjonelt hadde funnet sted, måtte anses som tålt bruk fra grunneiernes side. Høyesterett la til grunn at grunneierne i det aktuelle området hadde en gjensidig beiterett i hverandres utmark på grunnlag av lokal sedvanerett. Dissens 4-1 m.h.t. omfanget av beiteretten.” (www.lovdata.no)

Denne dommen mener jeg viser at Høyesterett legger vekt på hva som er formålet med retten, og ikke vektlegger i hvilken grad dette medfører en større slitasje på skogen. På det grunnlaget mener Høyesterett at det ikke er utøvd bruk som er til skade eller ulempe for andre.

Reindriftsnæringen har langt på vei samme regelsett som styrer deres beitebehov og behov for andres grunn i perioder. Dette er regulert i Reindriftsloven §19 som gir reineieren rett til å la sin flokk beite der den til enhver tid befinner seg, såfremt det dreier seg om et område som er gjenstand for lovlig reindrift, uavhengig hvem som eier grunnen. Dette er en svært forenklet beskrivelse av rettighetene, men vilkår for beite vil ikke bli behandlet i dette kapitlet.

Bønder i alminnelig forstand eier gjerne en del jord selv, og har således beite på egen grunn i tillegg til beiterettigheter andre steder. Den viktigste forskjellen fra reindriften i så måte er at bøndenes beitebruk som regel skjer med utgangspunkt i et gårdsbruk, mens reindriftens beiterett ikke er stedbundet på samme sted over lengre tid. Den utøves ikke i form av faste installasjoner som gjerder og driftsbygninger, med unntak enkelte gjerder som er

---

⁴¹ Balsfjorddommen / Westerbotndommen

nødvendig for skilling og utvelgelse av dyr som skal sendes til slakting. Og dette medfører at reindriften har behov for svært store arealer, som tidvis brukes i svært beskjeden grad, men desto viktigere er det at disse områdene er tilgjengelige i den aktuelle perioden.

4.2.2 Ferdselsrett

Dette er en rett som gir rettighetshaveren er rett til å ferdes over annenmanns eiendom.

Dette er regulert som en allemannsrett som har lange tradisjoner i vår rettshistorie.

Friluftsløven § 1a er som en hovedregel å regne i tillegg til en rekke andre bestemmelser.

Friluftsløven kommer også til anvendelse på Finnmarkseiendommens utmarksgrunn.⁴²

Generelt vil all grunn som ikke er benyttet til ulike formål som boligbygging, veier, rekreasjonsstier, inngjerdede beiteområder, og liknende være definert som utmarksgrunn.

Ferdselsrett kan også påhvile en eiendom som en servitutt,⁴³ og i slike tilfeller er det ikke opp til eieren av eiendommen å regulere dette. Ved salg eller overtakelse vil denne retten følge med eiendommen. Som et ytterligere ytterpunkt kan vi tenke oss en tømmervei som krysser den aktuelle eiendommen. I begge tilfellene kan andre ha en slik rett over eiendommen, enten på bakgrunn av avtale, eller på bakgrunn av alders tids bruk.

Reindriftsnæringen har også en slik særskilt rett til flyttveier kodifisert i reindriftsloven § 22. I slike tilfeller vil grunneierens restrett i utgangspunktet være betydelig, da dette kan dreie seg om en beskjeden bruk i en svært begrenset tidsperiode. På den annen side kan en slik tidvis flyttvei sette store begrensninger på muligheten til å utnytte eiendommen jf, at det fremgår av reindriftsloven § 22 annet ledd at reindriftens flyttveier (som hovedregel) ikke må stenges. Bygging av veier, hytter, hus og andre faste installasjoner vil kunne forringe flyttveien og således vil ikke lik bygging kunne tillates. Dette vil igjen føre til at eiendommen ikke kan benyttes fullt ut av eieren. Her vil restretten bli svært beskåret som følge av rettigheter som påhviler eiendommen.

---

⁴² Udyrket mark som ikke regnes som innmark (fril. § 1a)

⁴³ Lov 29. november 1968 (servituttlova)

Ferdselsrett over en eiendom er ofte opparbeidet over lang tid, og da er det vanskelig om ikke umulig for eieren å stanse dette i ettertid. Prinsippdommen i norsk rett er ”Kristinegaarddommen”,⁴⁴ der store deler av Bergens befolkning hadde benyttet denne eiendommen til ferdsel. Da slo Høyesterett fast at passivitet gjennom så mange år talte for at eieren ikke kunne forby en slik ferdsel nå i ettertid.

4.2.3 Rett til husvære

Enkelte næringsutøvere som reindriftssamer, sauebønder og fiskere kan ha behov for et husvære i gitte perioder av året. Dette gjelder nok særlig reindriftsnæringen som driver sitt yrke over store områder og ofte langt fra nærmeste infrastruktur i form av veier og bosteder. Da kan disse med hjemmel i Reindriftsloven § 21 gjøre krav på egnet sted å sette opp et slikt husvære, loven har klare regler som medfører at dersom reindriftsnæring og grunneier ikke klarer å bli enige skal jordskifteretten tre inn å løse tvisten. Her vil grunneieren kunne være både private, stat, kommuner og Finnmarkseiendommen. Det oppstilles de samme krav uansett grunneier.

4.2.4 Rett til jakt, fiske og fangst, og uttak av brensel/trevirke

Reindriftsloven har regler som gir reindriftsutøvere adgang til å fiske og fangste i det området den til enhver tid har sin flokk. Denne retten er regulert i reindriftsloven § 26 og gjelder bare på ulike former for statsgrunn og på Finnmarkseiendommens grunn.

Forruten at disse slipper å betale for dette settes det de samme krav som til ordinær jakt og fiske. Dette gjelder både med hensyn på fangsttider og redskapsbruk.

På lik linje med reindriftsnæringen har den øvrige delen av befolkningen rett til å fiske og jakte på statsgrunn. Dette framgår av viltloven⁴⁵ § 31

---

⁴⁴ Rt. 1910. s.200

⁴⁵ Lov 29. mai 1981. nr. 25

Retten til å sanke brensel og trevirke for reindriftsutøvere er regulert i reindriftsloven §25. Denne rettigheten gjelder i prinsippet på alle typer grunn, også privat grunn, om en noen forbehold. Med dette som bakteppe er det interessant å se at finnmarksloven ikke har generelle regler om ulike gruppers rett til brensel og trevirke. På den annen side vil slike rettigheter kunne være ervervet med grunnlag i reglene om hevd og alders tids bruk.

I eksemplene over har bruksretthaveren ikke eiendomsretten til grunnen, men en rettighet som er knyttet til eiendommen. Dette omtales ofte som en partiell bruksrett, eller som nevnt tidligere en servitutt. Servitutter reguleres av servituttloven som deler dette opp i to ulike former for servitutter, positive (A) og negative (B)

- A) Einskild bruk, som er forskjellig fra allmenn bruk. Altså at dette er en rettighet som tilhører en person eller en begrenset krets av personer.
- B) Å kunne forby einskilde slag verksemd, bruk eller tilstand. Her vil eieren kunne forby at nettopp den uønskete adferden finner sted på hans eiendom.

Servitutter kan stiftes ved avtale, arv, hevd og reglene om alders tids bruk.

4.3 Begrensninger i avhandlingen

Rettighetsbegrepet i denne avhandlingen vil i all hovedsak følge rammene for fast eiendom, og behandle de rettigheter som finner sted på fast eiendom.

Tomtefeste, gjenkjøp, kårboligproblematikk, deling av grunneiendom etter arv, midlertidige leieavtaler og hjemfallsrettigheter er alle rettigheter som stiftes med bakgrunn i en form for avtale, og rettighetene påhviler ofte en fast eiendom. Men disse momentene er tema som ikke vil bli drøftet eller nevnt ytterligere.

4.4 Foreløpig konklusjon

Ut fra dette er det mye som taler for at en enkel definisjon på rettighet ikke er mulig. Det er alt for mange varianter og mange vilkår som er parameter i dette komplekset.

Skal vi derimot konsentrere oss om de rettigheter som er av stor interesse for problemstillingen i avhandlingen vil dette i hovedsak gjelde rettigheter som påhviler fast eiendom, og der rettigheten har grunnlag i lovgivningen eller er stiftet etter reglene om hevd eller alders tids bruk.

Ved å sette dette som ytre begrensninger vil mange ulike særvarianter av rettigheter være utelukket, og for innholdet i denne avhandlingen vil det være noe enklere å finne en konklusjon på som kan betegnes som en rettighet som påhviler fast eiendom.

Med disse begrensninger vil vi kunne hevde at en rettighet gir rettighetshaveren en rett som det ikke kan forventes under alle omstendigheter. Videre at denne rettigheten kan benyttes til noe positivt for den som innehar rettigheten.

En slik rettighet vil i de fleste tilfeller ha en viss verdi for den som innehar den, og ofte en tilsvarende negativ verdi for den som avstå deler av sine rettigheter for å oppfylle dette.

Med dette som basis kan vi foreløpig konkludere med at en rettighet på annens manns grunn i de fleste tilfeller er å betegne som positivt for den som innehar dette, og at de da ofte er ønskelig å inneha denne retten så lenge som mulig, eventuelt for det tidsrommet en slik rettighet er nødvendig. Og ut fra dette vil et bortfall av en slik rettighet ikke være ønskelig.

5 Hevd og alders tids bruk

5.1 Hevd og alders tid bruk

Selv om reglene for hevd og alders tids bruk er tilsynelatende like, er det verdt å merke seg enkelte av ulikhetene, og kjenne til de ulike vilkår for å oppfylle lovens krav.

Dette er momenter som jeg vil besvare og drøfte underveis i kapitlet.

5.2 Hevd

Svært forenklet kan man anse hevd som et institutt for å verne om et etablert forhold som har funnet sted på en eiendom, eller på flere eiendommer. Ved å råde over tingen i en lang tid⁴⁶ vil man kunne erverve eiendomsrett ved hevd.

5.3 Hevd, og hevdsinstituttets begrunnelse sett i et rettshistorisk perspektiv

Ekstinksjon på bakgrunn av hevd kjenner vi tilbake helt fra romerretten, og disse reglene har også vært forbildene for det instituttet vi i dag kjenner som hevdsinstituttet. Reglene i Romerretten ble til gjennom mange hundre år og fra tolvtafleloven⁴⁷ fra 451 f.kr har vi rettsregler der en eiendomskjøper ikke var fullverdig eier av eiendommen før han hadde vært eiendomsbesitter i 3 år. Disse reglene har vi sett kopiert i den tidlige Dansk-norske lovgivningen og da omtalt som lovhævd eller lavhevd.⁴⁸

Reformatoren Justian hadde regler vedrørende dette i Codex⁴⁹ for 1500 år siden.

Kanonistene hadde egen hevdstid på 30 år for kirken og 40 år for private. Glossatorene.⁵⁰ hadde en hevdstid på 20 år. Selv om dette kan virke noe fjernt fra viddene i Finnmark, og den rettstilstanden som var tilfelle her på samme tiden gjennom over 2000 år, er dette med

---

⁴⁶ Lov 9. desember 1996. Nr. 1. Der utgangspunktet for hevd er 20 år. Etter lovens § 2

⁴⁷ Den eldste kjente romerske lov fra 451 f.kr

⁴⁸ ”Tolvtafleloven (ca 451 f.kr.) sa at eiendomskjøperen måtte ha eiendommen i sin besittelse i tre år for å få full eiendomsrett. Denne hevdsformen, senere kjent i Danmark-Norge som lovhævd eller lavhevd, var et rettsvernsurrogat” (Eriksen 2008 s.55)

⁴⁹ Codex justinianus, lovsamling som ble utarbeidet under keiser Justinian og trådte i kraft 529 e.Kr

⁵⁰ Glossatorene, lærde som tilhørte en rettsvitenskaplig skole på 1100-1200-tallet som studerte romerretten på grunnlag av Corpus juris civilis. Glossatorene mente at motsetninger i rettskildematerialet bare var tilsynelatende, og godtok bare en løsning på hvert rettsspørsmål.

på å danne et bakteppe for hvordan menneskene har tenkt, og hvilken grunnvilkår som må være oppfylt for å kunne få overta eiendomsretten til noe på bakgrunn av hevd.

Det finnes i dag lite materiale fra den gamle Gulatingloven, men det som finnes viser at også her var det snakk om 20 års hevdstid, og at de som kunne bevise at de hadde brukt områdene fikk eiendomsretten til disse. Vitnebevis og ed var de viktigste rettskildene for å avklare slike rettsspørsmål tidligere.

Lovgivning og statens regulering av slike problemstillinger og vern av både arealer og eiendomsrett fikk stadig større plass i lovgivningen. For vår del utviklet dette seg hurtig med dansk rett rundt 1600-tallet. Etter dette har vi både alene, og sammen med Danmark og sammen med Sverige utviklet dette instituttet.

Fra vår tids rett ble hevdsreglene først tatt inn som kodifiserte regler med hevdsloven⁵¹ i 1966. I kraft av hevdsreglene kan det erverves eiendomsrett samt totale og partielle bruksrettigheter; og eksisterende rettigheter kan bli utslettet (mothevd og frihevd) ⁵² Men de første rettsreglene som omhandler hevd i vår rett finner vi i 1874, da som snikhevdsloven i NL 23.mai 1874.

Eiendomsovertakelse på bakgrunn av hevd skiller seg vesentlig fra det derivative erverv der eiendomsrett overføres på grunnlag av an avtale som enten kan være: salg ⁵³ , gave. , bytte⁵⁴ eller arv.⁵⁵ Og vi kan ha de litt mer ytterliggående tilfeller som ekspropriasjon. ⁵⁶ tvangssalg, utlegg, eller forkjøpsrett.

---

⁵¹ Lov 17. juli 1966. Nr. 19 (Hevdslova)

⁵² Falkanger og Falkanger 2006.side 103

⁵³ Lov 3.juni. 1992. Nr. 93 (Avhendingslova)

Under derivativt erverv er det enten en avtale eller en konflikt eller tvist mellom partene som medfører en løsning der en av partene enten trår inn som eier eller trår ut som eier. Det derivative ervervet er det som skjer i de langt fleste overdragelser i vår tid.

På den annen side har vi det ekstinktive ervervet, og det som er kjennetegnet her er at noen får en rett og andre får utslettet sin rett. Erverv på bakgrunn av hevd og/eller alders tids bruk er utelukkende ekstinktivt erverv.

Selv om dette ble lovregulert så sent som i 1966 er det langvarig rettspraksis i Norge der hevd alltid har vært ansett som en legitim måte å overta eiendomsrett på. Rettspraksis vil bli kommentert videre i kapittelet.

Og fra sivillovbokutvalget av 1966 ble det gjort klart at den nye hevdsloven, sett sammen med prinsippene om alders tids bruk dannet en fullstendig regelverk på dette rettsområdet. Og at rekevidden av loven sammenfalt sterkt med tidligere regler.

Hovedgrunnlaget bak hevdsloven er klart slått fast i lovens §1, der det heter: ”...at det kan vinnast hevd på eiendomsrett eller bruksrett til ting.” Hovedregelen er slått fast i §2 som setter hevdstiden til 20 år, og etter dette vil hevderen overta eiendomsretten.

For at hevd skal kunne påberopes må enkelte grunnvilkår være oppfylt, og det er her vi møter vesentlig forskjell på hevd og alders tids bruk. Ved alders tids bruk stiller ikke loven

---

⁵⁴ Ved makeskifte skjer oppgjør ved bytte av eiendommer mellom partene. Verdien av eiendommene fastslås etter samme prisgrunnlag for begge eiendommene, fortrinnsvis ved verditaksering. Dersom eiendommene ikke har samme verdi, gjøres mellomlaget opp kontant eller på annen vanlig måte. For øvrig gjelder reglene om fremgangsmåte for avhending så langt de passer også for makeskifte (www.lovdatab.no)

⁵⁵ Lov 3.mars. 1972. Nr. 5 (arveloven)

⁵⁶ Grunnloven § 105

det samme absolutte krav om regelmessig bruk, uten avbrudd. Og dette er også grunnen til at det ved alders tids bruk er krav om brukstid på henimot 100 år. Ofte kan det være svært små marginer som skal til før hevd ikke kan påberopes.

Erverspretendenten må være i god tro, dette følger direkte av lov om hevd §4, og i dette godtrobegrepet ligger det et krav om at denne aktsomme gode troen må vedvare hele hevdsperioden. I dette ligger det et krav om at erververen ikke må ha noen mistanke om at andre er rettmessige eiere til tingen.

Passivitet fra den opprinnelige eieren vil ikke i seg selv føre til at erverspretendenten vinner rett. Tidsperspektivet denne passivitetet har pågått vil imidlertid kunne bli tillagt vekt, og har den opprinnelige eieren har sett på at en inntregning fra tredjemann har skjedd uten å foreta seg noe, vil det også kunne styrke erverspretendentens gode tro. Prinsippdommen i så måte er RT 1910 s.200 "Kristinegarddommen" der eieren av en eiendom gjennom flere tiår hadde forhold seg passive til at beboere i Bergen brukte deres eiendom som ferdselsåre. Også i Rt 1953 s.1435 "Langøya" kommer grunneierens passivitet i sentrum. Og i et utdrag fra dommen på side 1436 bemerker førstvoterende: *"Langøyas skiftende eiere verken har villet eller ment å kunne stoppe ferdselen."*

På den annen side er heller ikke en snikende inntreden fra brukerens side grunnlag som taler for at hevd skal kunne godkjennes som ervervs måte, bruken skal som utgangspunkt være synlig for rette eier, og er den ikke det, vil virkningen blant annet være at kravet til brukstid utvides, jf. Hevdsloven § 8.⁵⁷

Fra rettspraksis er det også uttalt at også relativt beskjeden bruk fra den egentlig berettiges side er tilstrekkelig til å utelukke hevd. I Rt. 1972 side 643 bemerker at det kreves lite bruk eller aktivitet fra den berettiges side før et alders tids bruk- eller hevdsverv er utelukket.

---

⁵⁷ Med tålt bruk mener lovgiver at den bygger på en form for (stilltiende) tillatelse/godtakelse fra rette eiers side. Har eieren brukt tingen i den tro at han eier tingen er det ikke tålt bruk.

Derimot kreves det atskillig mer fra ervervspretendentens side for å kunne anføre at han har brukt tingen som sin egen. Det er uttalt i rettspraksis at det er jevnlig bruk over lang tid, sammen med godtro-prinsippet som er bærebjelkene for å kunne erverve på bakgrunn av hevd. Men også i hvilken grad brukeren har innrettet seg på eiendommen, eller i hvilken grad han har brukt tingen som din egen skal tillegges stor vekt. En enkel innretning vil i mange tilfeller kunne være tilfredsstillende. Men også installasjoner som har medført investeringer kan være med på å gi erververen rett i sin inntreden. Men det er viktig å poengtere at godtro-prinsippet må ligge til grunn.

Lån, leie eller forvaring er ikke grunnlag for hevd, det samme gjelder ting som er stjålet. Gjenstander som har historisk verdi eller er funnet ved utgravning er heller ikke mulig å få eiendomsrett over på bakgrunn av hevd, jf. lov om hevd §§1 og 5.

Ut fra dette kan vi slutte at eiendomsovergang på bakgrunn av hevd er et omfattende inngripende i en annens eiendomsforhold, og at terskelen for dette skal ligge høyt.

5.4 Alders tids bruk

Hevd og alders tids bruk er nært beslektede ervervsgrunnlag, der man i begge tilfeller kan få eiendomsrett til en ting ved å benytte denne som sin egen og i den gode tro over en lang tidsperiode. Vilkårene er langt på vei likeartede, og Eriksen skriver i sin bok alders tids bruk at det er reglene om alders tids bruk som har tilpasset seg reglene om hevd.⁵⁸

Bruksperioden er imidlertid vesentlig lengre for å kunne erverve rettigheter på bakgrunn av alders tids bruk, Hevdsloven § 8 stiller 50 år som minstetid for hevd av bruksrettigheter der bruken ikke har vist seg gjennom en synlig innretning, og opererer med 20 år som hovedregel. På den annen side er det ofte bruk over svært lang tid som er grunnlag for rettighetserverv etter reglene om alders tids bruk. Og selv minstetiden for å vinne

---

⁵⁸ Eriksen 2008 s. 95

eiendomsrett etter alders tids bruk i prinsippet er 50 år er det normale at det kreves en brukstide på henimot eller over 100 år i slike tilfeller. Ved å speile dette mot situasjonen i Finnmark gjennom de siste 100 år er dette virkeligheten for mange både når det gjelder beiterett, fiskerett, retten til hogst og bosted.

Skal man skille ut noen hovedpunkter der alders tids bruk skiller seg vesentlig fra hevd vil dette være at det ikke stilles det samme strenge kravet til kontinuitet og intensivitet i bruken ved alders tids bruk som ved hevd. At det dermed ikke stilles de samme krav til brukens innhold ved alders tids bruk, er at det her kreves mer når det gjelder brukstid. Samtidig er det et poeng at vilkårene for erverv ved alders tids bruk er noe mer fleksibelt enn vilkårene for hevdserverv. For eksempel kan bruk over svært lang tid (100 år) etter forholdene føre til at kravet til brukens innhold ikke praktiseres like strengt. Godtrokravet må imidlertid være oppfylt i hele ervervsperioden.

De overnevnte momenter er særdeles viktige når man drøfter ulikheter mellom hevd og alders tids bruk, men rammene av denne oppgaven gjør at de ikke vil bli drøftet ytterligere.

5.5 Hva kan hevdes?

Hevdsloven setter klare begrensninger i §1 at det som skal hevdes må være en ting, herunder fast eiendom, verdipapirer og løsøre. Dette gjelder i all hovedsak eiendomshevd. Reglene om brukshevd kan virke noe annerledes da det her kan være aktuelt kun å benytte seg av en annens vei eller tømmersti for transport av dyr eller brensel. Herunder kan vi også sortere alle de ulike rettigheter som kan påhvile land og vannrettigheter, og da tenker jeg særlig på rettigheter som gjelder på all grunn i Finnmark.

Fra rettspraksis har vi sett at ferdseisrett over annen manns eiendom for en hel by ble ansett som gyldig hevd, jf. Rt 1910 s.200. Videre kan vi tenke oss at B benytter seg av A's

eiendom noen ganger pr år for å frakte sine dyr til og fra beite. I slike tilfeller vil det kun være den aktuelle ferdselsretten som hevdes. Men dette setter klare skranker for A's utnyttelse av eiendommen. Dersom han ønsker å omregulere dette til ett høystandards hyttefelt vil dette komme i konflikt med de ferdselsrettigheter B innehar på eiendommen, og en slik omregulering vil ikke kunne gjennomføres med mindre det utbetales en erstatning til B for de beskjærte rettigheter han da får. Industriell utbygging i enkelte områder vil også kunne være til hinder for reindriften som i mange tilfeller har en bruksrett som er vunnet på hevd eller alders tids bruk, i tillegg til det som følger av særlovgivning som reindriftslov og egne regler etter finmarksloven.

5.6 Hvem kan hevde?

Alle fysiske personer kan hevde, dette gjelder også umyndige personer, selskaper, og det offentlige kan hevde. Grupperinger av tilfeldige personer slik tilfellet var i Rt.1910 s. 200, og også grupperinger av for eksempel en helt definert krets vil kunne hevde, slik som eksempelvis ett gitt reinbeitedistrikt i en gitt kommune.

Dersom en eller flere i en sammenheng har tingen i sitt eie, i den tro at de eier dette, vil hevdperioden ikke bli nullstilt, men telle fra den første ervervspretendenten får tingen, eller begynner å bruke den, jf. hevdsloven⁵⁹

5.7 Uliker former for hevd

5.7.1 Hva omfattes av eiendomsoverdragelse på bakgrunn av hevd?

Utgangspunktet er at hevden gjelder hele tingen. For eiendommer kan man tenke seg sameie, eller at hevden kun gjelder en del av en eiendom, slik som tilfellet var i Sigdal dommen⁶⁰ der det på side 357 anføres:

---

⁵⁹ Lov 9. Des. 1966 nr. 1 (Hevdslova) § 3

⁶⁰ Rt. 1992 s. 352 "Sigdal-dommen"

” retten tar som utgangspunkt at de saksøkte hytteeierne alle har ervervet side eiendommer i aktsom og god tro..”

Ved eiendomshevd vil eierforholdet forskyves fra den opprinnelige eieren og over på den som hevder, og som nevnt tidligere vil den opprinneliges rett bli avskjært.

For at dette skal få rettsvirkning etter Lov om hevd §2 er det ikke påkrevd at hevderen selv har tingen som sin egen i hele hevdsperioden. Det er mulig å tenke seg situasjoner der man ved kjøp har ervervet en eiendom der den forrige eieren har utøvd hevdsbruk på naboeiendommen i 15 år, og man fortsetter denne bruken i aktsom og god tro i ytterligere fem år. Da vil man kunne godskrive seg forrige hevders bruk, jf. hevdsloven § 3. Kravet for at dette skal være gyldig er at det skjer en rettighetsovergang som er lovlige, for eksempel salg, arv, eller overføring slik som vi kjenner det fra finnmarksloven.

5.7.2 Hevdstiden

Hevdstiden er preseptorisk på 20 år for eiendomsrett og bruksrettigheter til fast eiendom. Når det gjelder hevd for bruksrettigheter som har en fast tilstelling er det også her 20 år. En lengre hevdstid har vi for bruksrettigheter uten fast tilstelling der hevdstiden er 50 år.⁶¹ Det er et prinsipp i norsk rett at en slik hevdsperiode starter i det øyeblikket rettighetspretendenten starter sitt bruk av tingen, med de vilkår som ligger til grunn for hevd. Hevdstiden kan skjøtes på og således bestå av flere personer til ulike tider har utøvd hevdsbruk av samme ting. Og det er en forutsetning at det ikke har vært perioder der den opprinnelige eieren også har framstått som eier, eller at brukerens intensitet er ikke oppfylt. Dette fører til at vilkårene ikke er oppfylt, og grunnlaget for hevd ikke er til stede.

Andre muligheter for hevdsovergang kan vi tenke oss ved ekspropriasjon, tvangssalg eller gave.

---

⁶¹ Lov 9. Des. 1966 nr. 1 (Hevdslova) § 8. Første ledd

Når hevdstiden er over vil hevderen ha ervervet fullstendig eiendomsrett til tingen, på lik linje med andre former for eiendomsoverdragelse, og han vil være den fra nå av rettmessige eieren. Hevderen vil også få rettsvern for sin rett etter reglene i tinglysningsloven § 21 annet ledd, og kunne tinglyse grunnbokshjemmel etter reglene i Tinglysningsloven § 38a.

Etter endt hevdstid vil den opprinnelige eierens rett utslettes, og han kan ikke senere gjøre krav på tingen ovenfor den nye eieren.

5.8 Bruksrettshevd

Brukshevd vil som det som det generelle utgangspunktet omfatte totale eller partielle rettigheter til den tingen hevden gjelder. Ved bruksrettshevd vil også eldre servitutter måtte vike plass.

Det generelle grunnvilkåret etter hevdsloven § 7 første ledd er at det fra hevderens side utøves en bruk som om han var berettiget som bruksrettshaver.

''Pretenderes enerett til vedkommende bruk (fek.s til beiting), må bruken ha vært eksklusiv: Hverken eieren eller andre må i nevneverdig grad ha utnyttet området til beiteformål. I alle fall må bruken ha vært av en viss intensitet, gjennom hele hevdsperioden.....Selvfølgelig kan det også vinnes hevd på rettigheter som fornuftsmessig bare kan utøves på en viss tid av året- typisk vinterferdselsrett og (i de fleste steder i landet) beiting⁶²

---

⁶² Falkanger og Falkanger 2006 side 312

Her stiller også loven opp et vilkår om at det må pretenderes en eksklusiv enerett for at vilkårene for hevd på en slik enerett skal være oppfylt. Det kan imidlertid også hevdes en bruksrett der hevderen ikke skal ha en eksklusiv bruk.

Hevdsloven åpner for hevd både av bruksrettigheter som viser seg ”av ei fast tilstelling” og bruksrettigheter som ikke gjør det, jf. Hevdsloven § 8. Viser bruken seg av en fast tilstelling, eller det er tale om bruk av ”naudsynt veg eller opplagsplass” er hevdstiden for brukshevd den samme som for eiendomshevd, det vil si 20 år. Kravet om fast tilstelling innebærer at bruken skal være synlig, og gi eieren et signal om at noen benytter seg av hans grunn, og et incitament til å varsle brukeren om dette. Er det tale om bruk som ikke viser seg av ”fast tilstelling” er hevdstiden 50 år. Reglene om sammenlegging av brukstider som vi kjenner fra eiendomshevd, gjelder også ved brukshevd.

5.9 Virkning av endt hevdstid

Etter endt hevdstid vil den som har hevdet ha full rådighet over det aktuelle retten. Den eller de andre eierne vil således ikke få utslettet sin rett på lik linje med det vi kjenner fra eiendomshevd, men den hevdede bruksretten kan sette klare skranker for deres videre utnyttelse av eiendommen/eiendommene. Eksempelvis vil Finnmarkseiendommen fortsatt være grunneier av de fiskevann som en ervervspretendent har ervervet fiskerettigheter til etter reglene om brukshevd. Men Finnmarkseiendommens adgang til å råde fritt over de aktuelle fiskevann er sterkt beskåret som følge av dette. Den nye rettigheten kan ikke legges på strekk for så å gjelde større deler enn det som er benyttet i hevdstiden. Dersom reineier A har ført sin reinflokk til sommerbeite på østsiden av elva i hele hevdperioden, er det ingen automatikk i at han nå kan velge å benytte vestsiden, selv om denne hører til samme eiendommen som eiendomshevdet har sprunget ut fra.

5.10 Hevd i Finnmark fram til innføring av Finnmarkslov

Helt siden de tidlige grenseoppgangene rundt 1840, har over 95% av Finnmark fylke vært ansett eid av Staten, men med Finnmark Jordsalgskontor som eierorgan. Det faktum at

staten eide så mye land, førte til at kontrollen med alle disse arealene var en umulighet. På dette grunnlaget var det mange, og da særlig primærnæringen som benyttet landområder, eller som benyttet ferdselsårer for å kunne utøve sin næring. Selv om grunneieren var kjent, var han sjelden tilstede og hevdet sin rett som rettmessig grunneier. Og det kan ikke utelukkes at dette har ført til at særlig brukshevd har vært svært utbredt i Finnmark fylke.

5.11 Prinsippdommer med betydning for oppgaven

Med Rt. 2001 side. 769 ”Selbu-saken” og Rt. 2001 side 1229 ”Svartskog-dommen” har Høyesterett anført et paradigmeskifte. I begge sakene ble de som hadde brukt området som var gjenstand for tvistemål tilkjent eiendomsrett.

Selbu saken. Her hadde samene i Essand og Riast-hylling gjort krav på at de hadde bruksrett til enkelte landområder som reinbeiteland, mens motparten mente det ikke var tilfelle. Høyesterett har her med henvisning til § 2 tredje ledd i dagjeldende reindriftslov lagt til grunn at det i denne saken ikke var reindriftsutøverne som hadde bevisbyrden for at de hadde ervervet bruksrett, men at det var grunneieren som måtte bevise at det ikke påhviler reinbeiterett på det aktuelle området.

Svartskogdommen gjaldt et område i Manndalen i Troms fylke, der beboerne i Manndalen hevdet at de hadde brukt området Svartskogen som sitt eget område gjennom mange hundre år, og motparten (staten) viste til et skjøte fra 1800-tallet. Retten kom her fram til at beboerne i dalen hadde eiendomsretten til området og statens rett ble således utslettet.

Begge dommene bygger på de internrettslige prinsippene om alders tids bruk. I Rt. 2001 s. 1229 uttaler imidlertid Høyesterett for eksempel at dommens resultat også er i ”*godt samsvar med ILO 169*”

6 Forholdet til folkeretten

Norge har etter ratifisering av ulike traktater og konvensjoner pådratt seg forpliktelser etter folkeretten, og noen av disse berører de folkegrupper som er gjenstand for drøftelse og konkretisering i denne avhandlingen. Dette kapittelet må sees på som en innføring i noen av de avtaler Norge har forpliktet seg til som kan få betydning for rettigheter knyttet opp mot kjernen i denne oppgaven.

Det er en rekke folkerettslige instrumenter av ulik rettslig karakter som gjelder på rettsområdet oppgaven drøfter. Men jeg vil i all hovedsak ta utgangspunktet i finmarksloven § 3.

Folkerettslige regler kan fremgå av traktater, sedvaner, alminnelige rettsgrunnsetninger og vedtak i internasjonale organisasjoner. De folkerettslige instrumenter på dette området betegnes ofte som internasjonal urfolksrett. Norge har sluttet seg til flere internasjonale konvensjoner, traktater og erklæringer som har betydning for rettighetshavere etter finmarksloven, og deres rettslige særstilling. Disse kan klassifiseres på ulik måte:

- 1) Om instrumentene er rettslig eller kun politisk og moralsk forpliktende. Et typisk eksempel på ikke rettslig bindende, men politisk/moralsk forpliktende instrumenter er erklæringer fra ulike stater. Slike erklæringer kan også betegnes som soft-law.
- 2) Om instrumentene er globale, regionale eller bilaterale
Folkerettslige instrumenter i FN-systemet, for eksempel FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og ILO-konvensjonen nr.169, er eksempler på globale instrumenter. På det europeiske plan har man instrumenter, for eksempel EMK og europarådets rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter, mens Lappekodisillen er et eksempel på en bilateral avtale.

3) Etter hva som er objektet for rettighetene

En naturlig måte å klassifisere de folkerettslige instrumentene på ville være å se på hvilket vern de gir for eksempel språk, kultur og utdanning. Ved rettsanvendelse når man løser konkrete rettsspørsmål vil det være naturlig å legge avtaler der det aktuelle objektets rettigheter er behandlet til grunn for den videre vurderingen.

4) Etter hvem som er rettighetssubjektet

Folkerettslige konvensjoner, traktater, avtaler og erklæringer kan definere rettighetssubjektet på ulike måter. De alminnelige og generelle menneskerettighetene tilkommer alle borgere, men kan virke forskjellig for urfolk.

Norge har på alle de ulike nivåene ratifisert folkerettslige avtaler. Dette i seg selv er så mye stoff at det alene vil kunne fylle en avhandling som overstiger mine rammer mange ganger. Jeg vil i det videre nevne noen momenter som kan være med å underbygge overskriften i kapitlet, og si noe rundt dette, men listen er på ingen måte uttømmende.

6.1.1 Grunnloven §110a og SP artikkel 27

Grunnloven er en nasjonal rettskilde av høyeste rang, og sameparagrafen i Grunnloven ble vedtatt 21.april 1988 og lyder: ” *Det paaligger Statens Myndigheter at legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sit språk, sin kultur og sitt samfundsliv.*”

Denne bestemmelsen er ingen generell minoritetsregel slik som bestemmelsens forbilde i FN´s konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27, men en bestemmelse som knyttes direkte opp mot samene som minoritet.

Bestemmelsen bygger på Samerettsutvalgets innstilling i NOU 1984:18, og det er fra utvalget klart uttalt at hensikten med denne paragrafen er å gjøre godt igjen en gammel urett.⁶³ Videre bygger utvalget på det ansvaret Norge har for å bevare den samiske kulturen og legge til rette for den samiske folkegruppen. Under forberedelse av sameparagrafen var de folkerettslige kildene viktige rettskilder, og da særlig SP artikkel 27.⁶⁴ Selv om Norge på ingen måte var eller er folkerettslig forpliktet til å innta en slik bestemmelse i Grunnloven. Det har vært en del diskusjoner hvor vidt dette skulle kunne tas inn i Grunnloven, og hvor vidt dette ville virke støtende på andre minoriteter, men dette drøftes ikke videre her.

Bestemmelsens definisjon på rettighetssubjekt vil gripe inn i deler av problemstillingen for denne avhandlingen.. Hva er: ”den samiske folkegruppen”? Det er fra utvalgets side klart anført at den samiske folkegruppe :” ..Omfatter alle samer i Norge uten hensyn til bosted og yrke. Det er videre grunn til å fremheve at ingen som selv med grunn føler tilhørighet til samisk kultur og samfunnsliv, skal utelukkes. En slik bestemmelse vil derved ta sikte på hele det samiske fellesskap og mangfold.⁶⁵

Pliktsubjektet etter denne nye bestemmelsen er da den norske stat som utgangspunktet, men vi kan tenke oss dette begrepet lagt på strekk, og da i utvidende tolkning vil dette kunne gjelde også statlige bedrifter. Uansett er det betimelig å kunne innfortolke kommuner og fylkeskommuner inn under dette begrepet.

Innføringen av denne bestemmelsen er et av mange skritt på veien som Norge har gjort som et ønske om å synliggjøre samenes særegne plass som minoritet (og urfolk) i det norske samfunnet, men også et svar på den langvarige debatten om å anerkjenne samene som en minoritet. Som nevnt tidligere satte dette arbeidet fart etter Alta-aksjonene og den bevisstgjøringen disse medførte for samenes rettsstilling i Norge.

---

⁶³ NOU 1984: 18

⁶⁴ NOU 1984: 18 s. 432-443, og s. 264-285

⁶⁵ NOU 1984 side 434

6.1.2 ILO-Konvensjon art 169

International Labour organization(ILO) er en arbeidsorganisasjon i FN-systemet. Organisasjonen har siden 1920-tallet vært involvert i arbeidsforholdene for urfolk. Organisasjonens opprinnelige agenda var å forhindre tvangsarbeid i kolonistater. Dette har gjennom mange år utviklet seg og i dag er ILO opptatt av urfolks rolle i arbeidslivet, i helsevesenet, generelle levekår og mulighet for utdanning.,

ILO-konvensjonen om urfolk og stammefolk i selvstendige stater(ILO-169) ble vedtatt på ILO'S 76. Arbeidskonferanse i Geneve i juni 1989. Konvensjonen ble ratifisert av Norge som første stat 20 juni 1990⁶⁶

Ved ratifiseringen blir konvensjonen ikke automatisk en del av norsk rett. Forholdet mellom norsk rett og folkeretten er dualistisk. Dette medfører at Norge som stat er folkerettslig forpliktet, men det får ingen direkte virkning for intern rett, utover prinsippet om at norsk rett skal presumeres å samsvare med folkeretten. Når det er gjennomført en særskilt gjennomføringsakt i form av inkorporasjon eller transformasjon er reglene en del av norsk intern rett, slik som vi kjenner fra både SP og EMK. Det er likevel grunn til å understreke at ratifikasjonen har etablert en ny folkerettslig forpliktelse for Norge til å oppfylle konvensjonens bestemmelser.

Hvorvidt man skulle inkorporere ILO-169 i norsk rett var et tema som var gjenstand for debatt. Etter at folkerettsgruppen under Samerettsutvalget i NOU 1997:5 hadde foreslått en generell inkorporering av konvensjonen⁶⁷ ble det i finnmarksloven § 3 inntatt en bestemmelse som medfører en begrenset inkorporering av konvensjonen⁶⁸. Den aktuelle bestemmelsen lyder slik:

---

⁶⁶ Skogvang 2009 side 122

⁶⁷ NOU 1997:5 s. 65

⁶⁸ Innst. O. Nr. 80 (2004-2005) s. 33

” Loven gjelder med de begrensninger som følger av ILO-konvensjonen nr.169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Loven skal anvendes i samsvar med folkerettens regler om urfolk og minoriteter og bestemmelser i overenskomst med fremmede stater om fisket i grensevassdragene ”

Dette fører til at ILO-169 er gjeldende rett på Finnmarklovens område og vil i prinsippet gå foran lovens bestemmelser ved motstrid. Direkte motstrid mellom lovens bestemmelser og konvensjonen vil imidlertid i all hovedsak være utelukket da lovens utgangspunkt i en viss grad har vært ILO-169. Derimot kan vi se for oss at lovens bestemmelser kan bli praktisert på en måte som ikke er i samsvar med konvensjonen, og jeg sikter da i fremste rekke til artikkel 6 og 7, som har bestemmelser om urfolkets rett til konsultasjoner og deltakelse i forvaltningen.

Ser vi dette opp mot det dualistiske systemet til norsk rettsoppbygning, ser vi at dette kan tøyes noe ved å sette dette opp mot presumsjonsprinsippet. På den annen side har Stortinget adgang både generelt og på spesielle rettsforhold til å la folkeretten få sterkere gjennomslagskraft i intern rett enn det som følger av det ordinære presumsjonsprinsippet.

Spørsmålet om dette prinsippets gjennomslagskraft har blitt behandlet av Høyesterett i flere saker, blant annet i plenumsavgjørelsen i ”Finnanger saken” Rt. 2000 s.1811. Saken gjaldt krav om erstatning etter bilansvarslova. Flertallet kom fram til at det ikke var grunn til å legge annen lovgivning til grunn, men mindretallet mente at dette kunne avhjelpes gjennom lovtolkning og benyttelse av presumsjonsprinsippet.

Finnanger dommen kan være av interesse for spørsmålet hva domstolene gjør dersom norsk rett er i strid med ILO-169. Det generelle utgangspunktet for denne vurderingen vil være

tolkningen av finnmarksloven § 3, som altså i Innst.O. nr 80 (2004-2005) er betegnet som en "begrenset" inkorporering av Ilo 169 i finnmarksloven.⁶⁹

6.1.3 Relevante dommer

Det har de senere år blitt avsagt en rekke dommer der norsk rett sett i lys av folkeretten har blitt satt på prøve, og i mange av disse har det gått klart frem av domsavsigelsen at Norges plikt til å følge folkeretten går lengre enn en det underinstansene har lagt til grunn.

Da forholdet til folkeretten i denne oppgaven ikke er et kjerneområde for problemstillingen, men snarere et parameter for å forstå dette, og kunne underbygge bakgrunnen er det ikke lagt vekt på å framstille en uttømmende liste over disse dommene, ei heller har jeg lagt vekt på å gjengi innholdet i dommene.

- Rt. 1997 s. 580 (OFS-dommen)
- Rt. 2000 s. 996 (Bøhler-dommen)
- Rt. 2001 s. 1229 (Svartskog dommen)

6.2 Foreløpig konklusjon

Med dette kapittelet som bakteppe ser vi at norsk retts forhold til folkeretten har hatt og har betydning for både lovgivning og rettsavgjørelser de seneste år.

Når det gjelder hurtigheten av denne inkorporeringen i norsk rett vil det nok fra enkelte hold ikke kunne bli gjort hurtig nok, og jeg tenker her spesielt på de næringer eller folkegrupper som i lang tid har hevdet sin rett og lagt folkerettslige prinsipper til grunn. Disse gruppene eller enkeltpersoner har i en årrekke hevdet sin rett med bakgrunn i folkerettslige regler og traktater. Motparten i disse konfliktene har ofte vært stat eller kommune, og små reinbeitedistrikter eller enkeltpersoner har kjempet en nesten sjanseløs kamp mot en overmakt.

---

⁶⁹ Innst. O. Nr. 80 (2004-2005) s. 33

På den andre siden er det store interesseorganisasjoner slik som Norges jeger og fiskeforbund (NJFF)⁷⁰, og enkelte politiske partier på høyresiden som har lagt til grunn at Norge har vært for snar i sine vedtak og ratifiseringer, og disse fremhever at det her blir bøtet på en urett ved å pålegge andre en ny urett. Fra NJFF's ståsted ble det under debatten i forkant av lovvedtaket hevdet de at organisasjonens 100.000 medlemmer får en kraftig beskjæring i sine rettigheter som jegere, fiskere og friluftsmennesker ved innføringen av finnmarksloven. NJFF har i de senere årene inntatt et noe mer nyansert syn på dette.

Det er pr. skrivende stund ikke fattet avgjørelser i Høyesterett der de nevnte problemstillingene har vært gjenstand for rettslig tvist, men slike problemstillinger er av relativt ny karakter og sannsynligheten for at dette skal dukke opp er relativt stor.

Ut fra dette vil jeg foreløpig konkludere med at det er nære juridiske bånd mellom finnmarksloven og de folkerettslige kildene. Det samme synet har vært klart uttalt i både Ot. Prp. Nr. 53 (2002-2003) og i Innst. O. Nr 80 (2004-2005) der justiskomiteens flertall blant annet sier at reglene i lovens kapitel 5 er nødvendig for å oppfylle ILO 169.⁷¹

---

⁷⁰ Norges jeger og fiske forbund

⁷¹ Innst. O. Nr. 80 (2004-2005) s.28

7 Rettstilstanden fra 1700-tallet og framover

7.1 Avgrensning

Dette kapitlet er ment å danne et bakteppe for framstillingen og omhandler tidligere lovreguleringer av eierforholdene i Finnmark. Jeg vil blant annet omtale 1775-resolusjonen om jordutvisning i Finnmark, de tre jordsalgslovene av 1863, 1902 og 1965, samt en del annen relevant lovgivning.

Jeg vil også ta for meg forarbeider av nyere dato som har bidratt til gjeldende rett.

7.1.1 Norsk suverenitet i nord

Gjennom hele 1700-tallet innvandret mange finlendere, noen svensker og en del nordmenn fra andre steder til Finnmark. Det var særlig områdene i Varanger som var gjenstand for slik innvandring. Grunnlaget for at dette området ble valgt var fiskerike fjorder, og god jord som sammen med et forutsigbart klima var velegnet til jordbruk. Enkelte steder var det så mange finske innvandrere at den norske stat valgte å sette inn tiltak for å opprettholde norsk suverenitet i disse områdene, Gruveselskapet AS Sydvaranger var et slikt tiltak fra statens side. En slik agering fra de norske myndigheter hadde neppe vært nødvendig dersom Norges statsrettslige overhøyhet i Finnmark hadde vært fullt ut avklart på det aktuelle tidspunktet.

I områdene i indre Finnmark og vest Finnmark var de fleste beboerne reindriftssamer som ofte opphold seg på samme sted kun i en tidsavgrenset periode. Ifølge Tønnesen er dette reindriftsamer som følger sin flokk i det området vi i dag definerer som nordkalotten, og disse reineierne hadde ikke noe inntrykk av å bedrive noen form for innvandring.

7.2 1775-resolusjonen

Statsmyndighetene i København fikk innspill fra amtmenn og embetsmenn om den til tider lovløse situasjonen som var i Finnmark. De mente at de etter hvert hadde et godt bilde av næringslivet i Finnmark. Gjennom amtmann Collets relation av 1757 ble myndighetene

oppmerksomme på at det ikke ble drevet et skikkelig jordbruk i regionen. Med dette som utgangspunkt gikk Torkel Jonsom Fieldsted som var amtmann i Finnmark fra 1772 til 1778 og Hans Paus, som var sorenskriver i fylket fra 1770 til 1774 i gang med å utarbeide en resolusjonen om jordutvisning i Finnmark. Om dette var et samarbeidsprosjekt mellom disse to er usikkert. Tønnesen sier i sin doktoravhandling ” Retten til jord i Finnmark”.⁷²

” Selv om man nevner sorenskriver Paus framstilling når man omtaler tilblivelsen av resolusjonen av 1775, slik som mange forfattere har gjort, så er det ikke mye igjen av tankene til Paus i selve resolusjonen. Dens viktigste forarbeider er ganske åpenbart Fieldsteds premoria av 31.3.1775 og den etterfølgende diskusjonen mellom Fieldstad og rentekammeret” (Tønnesen 1972 Side 136).

Dette sammen med målerinstruksen og skjøteformularet⁷³ er de kilder vi kan bruke som bakgrunn for å analysere innholdet i de skjøter som ble utferdiget under den danske trone. Dette ble senere samme år det vi kjenner som: ”kongelig resolution ang. Jorddelingen i Finnmark samt bopladsutvisning og skyldlægning sammesteds” av 27.mai 1775.

Resolusjonen hadde kodifiserte regler som tillot hver faste boplass å nyttegjøre seg et så stor areal at det var mulig å vinterfø 4 kveg. Videre var det uttømmende regler for hvordan dette skulle oppmåles, og således ikke komme til hinder for andre med den samme rettighet. Med hver boplass fulgte det med andre aksessoriske rettigheter som vi kan kjenne igjen fra dagens finnmarkslov. Retten til å fiske i vann og elver er kodifisert i resolusjonens artikkel 3:

” Med hver plads følger rettighed til fiskeri i ferskt vand og smaa elve, forsaavidt samme ligge enten inden samme pladses grændser, eller derpå støde”

---

⁷² Retten til jorden i Finnmark, Tønnesen 1972

⁷³ Målerinstruksjon og skjøteformularet er omtalt i Tønnesen 1972 s. 136 ”Ved den kongelige approbasjon gis det også utrykk for godkjennelse til den reviderte ”instrucion for landmaaleren”. Denne ligger blant de andre forarbeidene til resolusjonen i riksarkivet og den er påført samme datum som resolusjonen...ved siden av resolusjonen ligger også skjøteformularet”

, samt retten til å hugge brensel og retten til å fiske i havet, og også plikten til å betale leie for dette landet. Denne oppramsingen er ikke ment å være uttømmende, men kun en enkel beskrivelse av de momenter resolusjonen førte med seg.

Ut fra dette kan man med sikkerhet anta at styresmaktene i København på slutten av 1700-tallet mente de eide all jord på Finnmarks amt, og at de på den bakgrunn var berettiget til å gjennomføre resolusjonen.

7.3 Aktuell lovgivning mellom resolusjonen og finnmarksloven

7.3.1 Jordsalgsloven av 1863

Den første store endringen i overdragelsesordningen av land og rettigheter kom med jordsalgsloven 22.juni 1863.

Formålet med loven var i følge forarbeidene ikke å ta inn en avgift for at staten skulle ha inntekter av dette. Lovgiver mente at når det ble betalt en leie av grunnen ville festeren føle seg mer knyttet til landet de fikk særrettigheten til.

” Til tross for at man her får et sterkere grunnlag for å hevde at staten var berettiget til å selge gjennom det å ha eiendomsretten, så var ikke *formålet* med resolusjonen å etablere eiendomsrett for staten. Hovedformålet var å begynne utvisning av jord til eiendom for private”.(NOU 2001:34)

Eiendommene ble solgt etter prinsippet om auksjonssalg der det var flere som ønsket retten til den samme eiendommen. Alle innkommende midler som kunne direkte henføres til slike salg gikk inn et fond som senere ble til Finnmarks skogsfond. Meningen var at dette fondet skulle føres tilbake til fylket i forbindelse med ulike tiltak som kom fylket til gode. Fondet ble i sin helhet ført tilbake til statskassen som følge av lov 17.juni 1960 nr. 5.

Jordsalgsloven av 1863 oppløste også tidligere ordninger med amtseddel, dog med en 10 års overgangsperiode, og hadde videre kodifiserte regler der det ikke var mulig å avstå jord dersom en slik avhendelse vil være i strid med distriktenes tarv. Loven tok også høyde for at både fjellsamer og fastboende hadde behov for både veier, sommerhavn og muligheten for å ta ut torv.⁷⁴

7.3.2 Ny jordsalgslov 1902

Jordsalgsloven av 1902 avløste den gamle loven av 1863. Den største forskjellen i forhold til 1863-loven var at all avhendelse av land og utvisning på av ressurser på grunnen skulle skje etter administrasjonens skjønn innen for de lovfestede rammene der dette ikke kom i konflikt med landets interesser og distriktets tarv. Se Lovens § 1 punkt f, hvoretter utvisning ikke skal skje dersom dette vil være stridende ”*mot landets interesser eller distriktenes tarv*”

Loven fikk 7.juli 1902 også uttømmende forskrifter som hadde regler for både utleie, salg og annen bruk av statens landområder i Finnmark. Loven er omtalt på følgende måte i NOU 2001: 34 side.:

” Jordsalgsloven av 1902 er vel mest kjent for vilkåret for salg som gikk ut på å ikke selge jord til andre enn norske statsborgere. Den som søkte om kjøp av jord måtte gi opp sin nasjonalitet og fødested, samt om han kunne snakke, lese og skrive norsk og om det ble benyttet i den daglige bruk.”

Denne klausulen var nok i hovedsak rettet mot innvandrere fra Finland for å oppstille en skranke for deres mulighet til å bli hjemmelshaver til grunn i Finnmark. Men det er også stor sannsynlighet for at klausulen førte til at samer uavhengig av bostedsadresse i Norge ble ekskludert fra muligheten til å kjøpe og eie sin egen jord.

---

⁷⁴ se: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2001/nou-2001-34/55/4.html?id=379962>, NOU 2001: 34

7.3.3 Atter en ny jordsalgslov 1965

Den nye jordsalgsloven ble vedtatt 12.mars 1965 og opphevet 1902-loven samt resolusjonen av 1775, med unntak av dennes artikkel 6, som fortsatt er gjeldene rett. 1965-loven var gjeldende rett helt fram til ikrafttredelse av finnmarksloven. De største endringene den medførte i forhold til tidligere lovgivning, er større hensyntagen til primærnæringer og andre sektorinteresser. Beiteområder for reinsdyr, flyttveier, og utvisningsrett for andre interesser er momenter som fikk en bedre plass i den nye loven.

Videre ble den nye loven mer detaljorientert for de ulike rettigheter staten kunne utvise til enkeltpersoner, reinbeitedistrikter eller bygdelag. Utvisning av ved til brensel, stikking av torv og ulike fiskerettigheter er rettigheter som det kunne utvises etter den nye loven. Dette er beskrevet og drøftet annet sted i oppgaven,⁷⁵ og vil derfor ikke bli behandlet videre her.

7.4 Andre særlover av særlig betydning for Finnmarks amt

7.4.1 Lappekodusillen

Lappekodusillen av 1751 var et tillegg til grensetraktaten mellom Norge og Sverige, og ble utferdiget blant annet for å forhindre at datidens reindriftsutøvere, også kaldt lappene skulle være et herreløst folk som ikke hadde en fast tilhørighet og således ikke betalte sine skatter. Kodusillen slo i § 10 også fast at reindriftsamene fortsatt skulle ha rett til å flytte over riksgrensen med sine reinflokker i samsvar med gammel sedvane. Et annet viktig poeng var at disse menneskene ikke skulle kunne eie land i mer en ett rike, jf. §2. Videre har kodusillen regler om blant annet giftemål, skattebetaling, statsborgerskap og rett til beiteland.

---

⁷⁵ Se kap 12.

7.4.2 Reindriftrretten og reindriftrloven

Det antas av forskere fra ulikt hold at de første bosettingene i Finnmark var nomadefolk som hadde reinsdyr som en naturlig del av husholdningen. Det er noe ulik forståelse av det nøyaktige tidspunktet for når disse kom til Finnmark, men det er vitenskaplig grunnlag for å feste lit til den grunnleggende antakelsen, se for eksempel NOU 2008: 5 , punkt 6.2.2

Samisk etnisitet kan tidfestes til slutten av siste årtusen f.Kr. Fra denne tiden finner man den første dokumentasjonen av at fangstsamfunn i det indre, nordre og østlige Fennoskandia var involvert i mer omfattende eksterne transaksjoner. På samme tid ble det i dette området utviklet et klart symbolspråk som kan ha vært uttrykk for en bevisst etnisk signalisering (Hansen og Olsen 2004:41)"

Disse menneskene var naturlig nok ikke kjent med, og det eksisterte heller ingen lover eller begreper for øvrig som hadde til hensikt å regulere deres husdyrhold. Tønnesen⁷⁶ beskriver typetilstanden rundt 1800-1900 tallet slik:

"En løst sammensatt gruppe foretar fast bruk av et område i alders tid. Bruksområdet har vage grenser. Rettighetshaveren kan ikke vise til noe hjemmelsdokument, bortsett fra den hjemmel selve loven definerer. Bruken har ikke ført til tilspissede situasjoner som anlegg av rettssaker med krav om vern for eksklusivt bruk"(side 192)

Selv om disse menneskene ikke kunne vise til et hjemmelsdokument som underbygger deres rett til å drive reindrift er det på ingen måte noe som tyder på at grunneieren har ansett deres reindrift som urettmessig. Dette ble ytterligere bekreftet da fjellsamene fra Kautokeino og Avjovarre ble ansette som norske undersotter i 1751.

---

⁷⁶ Sverre Tønnesen, Retten til jorden i Finnmark 1972

En stor endring skjedde etter grenseoppgangen og grensesperringen i 1852, etter dette ble finske og russiske reindriftssamer utestengt fra de områdene som var under norsk jurisdiksjon, og har aldri siden hatt tillatelse til å beite der igjen.

Utviklingen av den grunnleggende forståelsen av retten til beiteland har i følge Tønnesen ikke endret seg markant fra ca 1850-tallet og fram mot 1972. Det er ikke uttalt i klartekst hos Tønnesen, men det er grunn til å anta at forståelsen av retten til beiteland har hatt relativt store mangler både fra statens side, og fra de ulike reindriftssamenes side.

Rettspraksis på området er beskjedent fra 1800- og tidlig på 1900 tallet, men det er i Rt. 1895 s 574 lagt til grunn at loven av 7. september 1854 § 1 forbyr samer fra andre fylker å søke reinbeite i Finnmark, selv utflyttede Finnmarkinger mistet den retten.⁷⁷

Ny reindrifftslov kom i 2007, og avløste reindrifftsloven av 1978, som i sin tur avløste reindrifftsloven av 1933. Det rådende synet i dagens reindrifterett er at retten til å drive reindrift er en bruksrett som har grunnlag i reglene om alders tids bruk der det har vært utøvd reindrift fra gammelt av. Dette er uttalt av Høyesterett i Rt. 2001 s. 769 (Selbuddommen)⁷⁸, og er nå kodifisert i reindrifftsloven § 4 og finnmarksloven § 5.

7.5 Synet på eierforholdet i Finnmark i tiden før finnmarksloven

Reindrifftsloven av 7. september 1854 hadde regler om erstatning for skade påført av tamrein, men i § 29 i den såkalte felleslapploven av 1883 ble det slått fast at loven bestemmelser som ordnet forholdet mellom samene og den jordbrukende befolkningen, ikke gjaldt i Finnmark. Her måtte man i stedet benytte straffeloven og kriminalloven for å kunne avgjøre erstatningsspørsmålene.

---

⁷⁷ Meddomsretten etter det saaledes beviste er gaaet ud fra, at Tilt. faktisk og retlig hørte hjemme i Skjærvø, dengang den paatalte Beitning sandt Sted, har den anseet Loven af 7 Septbr. 1854 § 1 sidste Punktum om ikke direkte, saa dog analogisk anvendelig paa Tilt.

⁷⁸ Rt. 2001 s 769 på s. 792

På den annen side var det i samme tidsperiode lovfestet at samene skulle ha rett til flyttveier, og at jordstykker der slike veier passerte ikke kunne overdras fra grunneieren/staten til andre. Dette er fulgt opp i jordsalgslova fra 1902 og i 1965, se også reindriftsloven § 22. Dette kan kanskje tolkes dit hen at nasjonale myndigheter var klar over den rett flyttsamene hadde opparbeidet seg ved kontinuerlig tilstedeværelse i området i lang tid, om i noe kortere tid i enkelte områder som en direkte følge av reindriftens art, der de flytter rundt med sin flokk hele året gjennom.

I 1732 var det aktuelt å selge hele Alta til en privatperson. Det var ikke noe spesielt ved dette da Kongen ellers i landet, blant annet i Nordland og Troms hadde solgt store områder tidligere til private uten at det hadde medført at bygdefolket hadde mistet sine rettigheter. I dette tilfellet ble det imidlertid intet salg da bygdefolkets rettigheter veide tyngre.

Opprettelse av en egen skogfogdstilling i Alta vil også kunne veie tungt for eksistensen av lokale rettigheter, og for at Kongen ønsket å markere seg ekstra sterkt i nord. Det ble på den samme tiden ikke opprettet liknende stillinger i mange av de øvrige allmenningene Kongen hadde i Norge.

Rettighetsforskjellene mellom de ulike amt i perioden rundt 1750 kan også belyses med retten til å ta ut tømmer. Da kirken i Hammerfest skulle bygges var det påkrevd at Hammerfest amt søkte tillatelse fra Alta amt om uttak av tømmer. Dette underbygger teorien om at lokale rettigheter stod sterkt på dette tidspunktet.

I løpet av 1800-tallet endret imidlertid statsmaktens syn på eksistensen av lokale rettigheter i Finnmark. I en rettsak om hugst i Alta-skogen i 1864 uttalte Regjeringsadvokaten:⁷⁹

”Finnmarken,(...), er som bekjendt taget i uindskrænket besiddelse og kolonisert af selve Kronen. Den fuldt organiserede Stat underlagde sig det herreløse af nomader

---

⁷⁹ Sitert etter NOU 1993: 34 s. 339

gjennemfarne land som eiendom, og benyttede denne eiendom ganske som privatmand, der ikke er bunden av andres rett”

Om lag 50 år senere, i 1919, oppsummerer professor Nicolaus Gjeldsvik i standardverket ”Norsk tingret forelesninger” rettighetssituasjonen i Finnmark slik:⁸⁰

”Den bruksrett, staten saaledes har gitt Finmarken, er en rett, som staten ikke kan ta tilbake, naar den vil, uden at det er at gaa nogen privatmands ret for nær”

Det synes som her uttrykkes, at lokalbefolkningens bruk av utmarksressursene i Finnmark er en form for tålt bruk, som staten som enerådende grunneier kunne innskrenke og oppheve når den måtte finne dette for godt, ligger også til grunn for jordsalgslovene av 1902 og 1965. Også Kongelige resolusjoner av 21.august 1925, 16.juni 1961 og 1.juli 1966 viser at lovgivningen om utnyttelsen av grunnen i Finnmark forutsetter at staten var eier av all grunn i Finnmark med unntak av grunn den selv hadde solgt til private.

Dommen inntatt i Rt. 1955 s. 361, der det ble slått fast at flyttsamene hadde rett til å ha gammer stående på privat grunn, men ikke rett til å fiske på privat grunn, underbygger statens syn på grunneierforholdene i Finnmark.

Statens oppfatning av eiendomsrett- og bruksrettsforholdene i Finnmark på midten av forrige århundrene er imidlertid ikke i tråd med de reglene vi i dag kjenner fra finnmarksloven § 5. Den første som på rettsvitenskapelig hold argumenterte mot et slikt altomfattende statlig eierskap til grunnen i Finnmark, som beskrevet over, var Sverre Tønnesen som allerede i 1972 formulerte spørsmålet:

” Eiendomsretten til Finnmarksalmenningen. Kan det reises tvil om det er staten som ”eier” Finnmarksalmenningen- Helt eller delvis?”⁸¹

---

⁸⁰ Nicolaus Gjeldsvik, Norsk tingret. Forelesninger, 1919 s. 113. Uttalelsen er gjentatt i flere senere utgaver av verket.

Tønnesen slo fast at noen lov som klart fastslår at staten eier allmenningsjorden i Finnmark ikke finnes, og aldri har foreligget.⁸² ”Det er vel først rett å fastslå at noen lov som klart fastslår at staten eier almenningsjorden for eksempel i indre Finnmark, finnes ikke, og har aldri foreligget. Alle jordsalgslover og særbestemmelsene i lakselover, jaktlover m.v har bare gitt regler for den jord privatpersoner eller private grupper ikke eier

Han etterlyser en gjennomgang der det først avklares hva private og bygdelag ikke eier, for på en slik måte kunne synliggjøre hva staten eier.

Tønnesen etterlyser også en prinsippdom som sier noe om hvem som eier jorda i Finnmark, og utelukker ikke at den rettstilstanden der staten anses eier av det meste av grunnen i Finnmark er uriktig. Senere er dette synet tiltrådt og utdypet av flere blant annet Otto Jebens i doktoravhandlingen om eiendomsretten til grunnen i indre Finnmark, som forelå i 1999.

7.6 Relevante Høyesterettsdommer som omhandler rettighet til jord.

7.6.1 Jordtvister gjennom 150 år

I løpet av de siste 150 årene har det vært atskillige tvister som berører i hvilken grad staten har rettigheter som går foran andre brukeres rettigheter. Dette kan være både saker som er reist direkte mot staten som grunneier, men også mot statlige institusjoner eller andre private som staten har gitt særrettigheter. Jeg vil her forsøke å beskrive noen av disse tvistene som har endt med domsavsigelser fra Høyesterett, og knytte noen kommentarer til dette som kan sees i lys av de spørsmål oppgaven søker svar på.

---

⁸¹ Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark 1972* s 300

⁸² . Tønnesen, Op. Cit, s. 301

Rt. 1862 side 655

Dommen er ikke i seg selv interessant for å belyse den rettssituasjonen som var i Finnmark på denne tiden, men følgende uttalelse i dommen har interesse:

”..Finnmarken er, som man af flere i Retstidenden meddelte sager vil sees, i almindelighet betragtet som statsalmenning..”

Dette utsagnet underbygger en oppfatning om at Staten er grunneier, men at lokalbefolkningen har visse rettigheter på grunnen.

Rt. 1885 s. 606

Dommen gjelder ikke direkte den problemstillingen jeg søker svar på, men har en interessant uttalelse fra en av høyesterettsdommerne.

Dommer Saxlund som hadde en fortid som fogd i Finnmark, og således var kjent med forholdene der, uttalte at almuens rett i skogen var sterkere i Finnmark enn i Nordland og at beiteretten i allmenningen i Finnmark er ubestridelig.⁸³

Dette utsagnet fra en embetsmann med inngående kjennskap til rettsoppfattningen i fylket må kunne vektes som en rettskilde, særlig når man ser dette opp mot datidens generelle allmennkunnskap vedrørende retten til jord og lovgivningen rundt dette.

Selv om utsagnet forfekter Saxlunds mening, mener jeg at dommen kan tas til inntekt for at befolkningen i Finnmark hadde sterkere lokale bruksrettigheter enn befolkningen i Nordland. Men samtidig synes dommen indirekte å være et utslag av synet om at staten var eier av all grunn i Finnmark som ikke var solgt til private.

Rt. 1895 s. 574

---

⁸³ Sverre Tønnesen, retten til jorden i Finnmark s. 301

Dommen slår klart fast at staten ved å benytte loven av 7. september 1854 § 1 vil ha full legitimitet å ikke gi adgang til reindriftssamer fra andre fylker å søke overflytting til Finnmarks amt. Dommen har etter min mening ikke annet innhold enn at staten som grunnforvalter viderefører den linjen som har vært og er praksis i forbindelse med gammel sedvane. I dette tilfellet var det lang tradisjon for at statsforvaltningen var administratorer på all umatriklet jord i Finnmark. Dommen sier således ikke noe om privatrettslige forhold i fylket.

Rt. 1914 side 509 "Skogdommen"

Dommen omhandler to personer i Alta som hadde hugget et større kvantum bjørkeved enn det lovlige. Dommen viser at Høyesterett går tilbake på det har uttalt i liknende dommer fra 1899 og 1902. Og noen av hovedpunktene i dommen vil være svært adekvate når vi skal forsøke å forstå rettsoppfatningen i Finnmark på denne tiden. Med rettsoppfatning mener jeg her den oppfatningen både privatpersoner, men også det offentlige har av eierforholdet til land og vann. Hovedpoengene i dommen kan listes opp på følgende måte:

- " Staten har den rådighet over skogen som den ikke uttrykkelig har lagt til private. Den lære at det er bygdelaget som egentlig eier skogen i Finnmark, står nok domstolen av 1914 temmelig fjernt."
- "Klart, at det tilkommer statens funktionærer at treffe de bestemmelser, som disse til enhver tid finner nødvendig for at bevare skogbestanden, saaledes som her er gjort ved at innskrenke de bosiddendes adgang til hugst på statens grunn.
- Dommen slår også fast" at skjøter med nevnte klausul(hogstklausul) ikke gir noen særrettigheter i skogen"
- "Særrett ervervet ved hevd eller alders tid bruk ikke kunne komme på tale

Skogdommen har også et viktig poeng i sin ordlyd ”Statens skoger i Finnmark ikke er statsalmenning i alminnelig forstand” Disse siste tre ord er svært viktige, men har av en eller annen grunn falt ut av headingen på rettstidene.⁸⁴

Både med hensyn til uttalelsene i dommen, og Tønnesens uttalelse i ettertid er det mye som taler for at domstolene på dette tidspunktet anså Staten som eier til all grunn i Finnmark, med unntak av den grunn som ikke var solgt til private. Og anførsler som: ”*klart a det tilkommer Statens funksjoner*” , og ”*Skjøter med nevnte klausul.....ikke gir særrett*” er fraværende i domsavsigelser i Høyesterett .

Dette lille utvalget av dommer er ment til å belyse den situasjon og den rettsoppfatningen som var i riket i årene rundt 1850-1950. Som vi ser bygger dommene på en forutsetning om at Staten er den rettmessige eieren av den tidligere umatrikulerte grunnen i Finnmark, men dette har som Tønnesen har poengtert aldri vært rettsprøvd i noen prinsippdom.

Det som imidlertid ikke er slått fast, men som er nevnt i flere av de overnevnte dommene er i hvilken grad man kan likestille bruksrett og eiendomsrett. I flere av disse dommene er det bruken av eiendommen som har vært rettsprøvd, og den som bruker eiendommen ikke fått medhold i sin sak. Dette kan være både i forbindelse med hogst, reinflytting, beiterettigheter, fiske og annen bruk.

Sammenlikner vi dette mot den rettstilstanden vi i dag kjenner, vil det kunne trekkes mange like paralleller der eksempelvis private eiendomsoppsittere får beskåret sine bruksrettigheter etter reglene om varsomhet i Viltlovens § 3 siste punktum, eller at det ikke godkjennes bygging av hus og hytter i LNF-område etter reglene i jordlova § 9.

---

⁸⁴ Sverre Tønnesen. Retten til jorden i Finnmark 1972 s. 311

Både viltloven, jordloven og lov om lasefiske har egne regler der høsting av en ressurs først kan skje når det er grunnlag for at ressursen vil ha en reproduksjon er tilfredsstillende.

7.6.2 Nyere rettspraksis

RT 2001 side 1229 Svartskogdommen

Her hadde staten eiendomsretten til området Svartskogen i Kåfjord kommune i Troms. Innbyggerne i dalen hevdet at de hadde ervervet eiendomsretten til dette området med grunnlag i reglene om hevd og alder tids bruk. Dette avviste staten, og henviste til skjøte fra 1880-tallet og senere regler i tinglysningsloven. Staten måtte imidlertid etter dom i Høyesterett fravike sin eierposisjon og konstituere innbyggerne i dalen som den rettmessige eieren av området. Statens eierposisjon måtte således vike for Mandalen-beboernes rettigheter etablert gjennom alder tids bruk.

Dr Juris Carsten Smith anfører I sin innledning til Torkel Opsahls minneseminar:⁸⁵

”Etter disse to avgjørelser må man blant annet kunne si at rettsfiguren ”tålt bruk” – som har vært en sentral begrunnelse for ikke å gi samisk bruk en rettsstiftende virkning – må være kjent død og maktesløs.”

Den andre dommen Smith referer til er Selbu-dommen inntatt i Rt 2001 s. 769 som omhandler anerkjennelse av eiendomsrett.

---

⁸⁵ Innledning på Torkel Oppsahls minneseminar, Norsk senter for menneskerettigheter, Universitetet i Oslo, 28. april 2004

7.7 Opphopning i rettssystemet

De senere år har domsstolene behandlet et betydelig lavere antall saker som omhandler rettighetsspørsmål i Finnmark enn det man skulle kunne forutse når man legger den uklare rettsstilstanden til grunn. Dette kan ha ulike årsaker. Denne ventetilstanden kan nok ha sitt utspring i det faktum at Samerettsutvalgets utredning om rettighetsforhold i Finnmark har vært nært forestående, og således har mange aktører avventet denne. Dette er også bemerket av Dr juris Carsten Smith i en innledning på Torkel Opsahls minneseminar, der han understreker at nettopp denne ventetiden er blitt uakseptabelt lang, og at det i så måte er mange uavklarte rettsspørsmål som har forblitt uløst i denne ventetiden.⁸⁶

En annen grunn som kan skjule et større mørketall går på personers uvitenhet om hvorvidt dette er mulig å få prøvd saker for retten. Enkelte sidaer⁸⁷ og store bruksretthavere sammen med kommunene har nok i en viss utstrekning kjent sin mulighet til å søke eiendomsrett eller bruksrett over områder. Og det er slike konstellasjoner som vi kjenner fra rettspraksis de siste år, for eksempel innbyggere i Manddalen jf. Rt. 2001. s 1229 Svartskogdommen. Et annet eksempel er at et stort reinbeitedistrikt saksøkte et kraftselskap fordi deres flyttvei ble forringet som følge av at kraftselskapet tappet ned det vannet flyttveien gikk over, jf. "Fuglevannsdømmen" Rt. 1986 s. 1019.

Stort mediefokus så vel redaksjonelt som meningsytringer publisert som leserinnlegg har imidlertid vært med på å styrke kunnskapen til den gjengse beboer i Finnmark.

Også politiske organisasjoner har bidratt til denne opplysningen, reindriftsorganisasjoner, sameparti og enkelte lokalpartier har nærmest gått tilvalg på at de vil kjempe for at den

---

⁸⁶ http://www.galdu.org/govat/doc/samerettsutvalget_tyve_aar_etter.pdf

⁸⁷ *Siidaen var et fellesorgan/samfunn bestående av ulike slekter innenfor et bestemt geografisk område der medlemmene bodde eller flyttet rundt. Innad i siidaen ble det satt sammen et eget organ bestående av slektsoverhodene eller de eldste blant medlemmene. Dette organet ble kalt "norràz" og fant løsninger i både sivil- og strafferettslige konflikter.*

opprinnelige rettighetshaveren skal vinne sin rett tilbake. Men selv med dette massive trykket, er ikke antall rettighetstvister stigende. Dette kan også ha noe med at den ”jevne mann” ikke føler et så stort behov for å få avklart sin rettstilling som det mange har antatt.

På den annen side har enkelte partier også forfektet det motsatte synet i sine partiprogrammer, for eksempel Fremskrittspartiet som har inntatt nedleggelse av sametinget i sitt partiprogram.

Andre sammenslutninger som har vært kritisk til utviklingen av norsk samerett er Norges jeger og fiske forbund som har arbeidet jevnlig har kommet med innspill og artikler, og drevet lobbyisme for å hindre vedtakelsen av finnmarksloven, og kritisert loven etter at den ble vedtatt.

Alle disse kanalene har i ulik grad bidratt til en bevisstgjøring blant innbyggerne i Finnmark om den usikre rettstilstanden rettigheten til land og vann i fylket har lidd under. Momentene vil sammen eller hver for seg underbygge påstanden om opphopning i rettssystemet, og dette sammen med Finnmarkskommisjonens arbeide⁸⁸ vil nok føre til at slike tvister ført av en rettsinstans i framtiden blir mer vanlige. Vi kan nok i løpet av noen år kan begynne å se konturene av flere prinsippdommer på dette området enn Selbu-dommen og Svartskog-Dommen.

8 Sametinget

Som nevnt tidligere i avhandlingen var demonstrasjonen mot kraftutbygningen i Alta-vassdraget starten på mye av det politiske arbeidet som har ledet frem til finnmarksloven, og mye av den gjennyttelsen Norge her gjør mot det samiske folk og deres interesser finner

---

⁸⁸ Se kap 9

vi også i sameretten som i hovedsak består av sameloven og Grunnlovens §110 a, reindrifftsloven og nå finnmarksloven. Noe mer perifert kan man også hevde at ratifiseringen av ILO-169 også er med på å styrke denne reverseringen av den urett staten har utøvet mot samer og deres kultur gjennom flere hundre år.

Som en direkte følge av Samerettsutvalget innstilling og NOU 1984: 18 ” *om samenes rettstilling* ” ble det vedtatt en egen samelov, jf.12 juni .1987 nr. 56 Loven spenner over mange rettsområder, men det viktigste punktet som berører denne avhandlingen er lovens kapittel 1 og 2 som direkte omhandler Sametinget. Her heter det i §1-2 at :

” Den samiske folkegruppe skal ha et eget landsomfattende sameting valgt av og blant samene.”

Vilkåret for å bli ansett som same er at man er registrert i Sametingets valgmanntall. Vilkåret for en slik registrering har endret seg litt gjennom de ti seneste år, men slektsbånd og oppfatning av egen samisk identitet har vært ansett som fullverdig grunn, og det er på det rene at slike vilkår ikke er lette å etterprøve, og en slik form for dobbelkontroll har neppe vært ønskelig fra lovgivers side. Interessen for å melde seg inn i samemantallet har også steget i takt med den bevissthet som har blitt mer gjeldende blant befolkningen. Ser man historisk på det var det noe i overkant av 5000 personer som skrev seg inn i manntallet i 1989. Ti år senere i 2009 var det nesten 14000 personer som gjorde det samme.

Som nevnt over framgår det av loven at det skal velges et sameting av samene. Valget skjer på samme dag som det ordinære stortingsvalget hvert fjerde år, og det er fullt mulig å være i begge valgmanntall slik at man kan avgi sin stemme til de ulike organ på samme tidspunkt.

Sametinget har sitt hovedsete i Karasjok der også plenumsmøter og sametingsmøter avholdes. Sammensetningen består av 39 ordinære representanter, samt president og visepresident, samt tre rådsmedlemmer, til sammen 44 valgte representanter. Blant de

valgte representantene finnes det også en plenumsleder som utpekes for hele perioden. Sametinget har også sin egen administrasjon.

Sametinget er et egen beslutningsorgan som både kan få delegert saker fra nasjonal myndighet eller andre med delegasjonsmyndighet. Det kan også være premissgiver eller sakkyndig i enkelte saker. Det fremgår av loven i § 2-2 at Sametinget bør gis anledning til å komme med uttalelser i saker som gjelder samisk kultur og samisk levesett, og i saker som kan påvirke dette. Ordet bør kan nok ikke tillegges annen kraft enn det som er naturlig å forstå av ordet, med dette mener jeg at det ikke kan utledes noe annet av ordet bør enn at uttalelsen i seg selv skal ha større eller mindre gjennomslagskraft. Det er Sametinget på linje med andre berørte aktører som kan avgi uttalelse til det de måtte ønske mens gjennomslagskraften av uttalelsen vil bero på deres innhold i hvert enkelt tilfelle.

Dette fører til at Sametings makt i slike tilfeller ikke nødvendigvis har stor gjennomslagskraft. På den annen side er det politisk enighet på partiplan når det gjelder Sametinget og Stortinget slik at mange av de saker som behandles av Sametinget enten er behandlet, eller vil bli behandlet på stortingsnivå.

Rettighetsspørsmål og særlig sett i lys av samisk kultur og samisk næring, eller rettigheter som utøves på områder der samisk kultur eller samisk næring utøves, er momenter som ofte er av særlig interesse for Sametinget. Dette er som sagt, et folkevalgt organ av det samiske folk og som en direkte følge av dette er det naturlig at tverrsnittet av den samiske befolkningen er representert i de råd og utvalg som drøfter slike saker og fatter beslutninger som i enkelte tilfeller binder en eller flere parter. Det er også naturlig at Sametinget i noen tilfeller gir innstillinger til lovgivende myndigheter, enten i sin kraft av sakkyndige, eller som en direkte følge av sameloven § 2-2.

Sametinget har imidlertid ikke mandat til å tildele eller å bortta rettigheter i noen grad. Dette gjelder både i forhold til private interesser og de enkelte kommunene.

Sametingets indirekte mulighet til å tildele eller beskjære/bortta rettigheter ligger i den alminnelige politiske aksene mellom et folkevalgt organ for det samiske folk, og dets påvirkningskraft for sine respektive moderparti på Stortinget, og ikke minst i kraft av å få slike saker på dagsorden og kunne se dette fra et samisk perspektiv, og således utvide kunnskapen om de aktuelle rettsområder for de ulike beslutningstakere. I tilfeller der Sametinget er bedt om å komme med sin innstilling, eller det blir brukt som sakkyndige stiller dette seg i et annet lys.

Om vi ser på forarbeidene til sameloven ser vi at mandatet og ordlyden til §2-2 er grundig drøftet og at det var bred enighet om at Sametinget kun skal være et rådgivende organ for nasjonale myndigheter. Det framgår imidlertid av forarbeidene at en utvidelse av mandatet kan være mulig etter som tiden går.

” Også en framtidig utvidelse av Sametingets beslutningsmyndighet vil kunne skje på ulike måter, både ved nye bestemmelser i sameloven, ved bestemmelser i andre lover og ved bestemmelser av lavere rang.”⁸⁹

Under utformingen av finnmarksloven spilte Sametinget en stor rolle. Etter initiativ fra Sametinget innhentet Stortingets justiskomite` sommeren 2003 en folkerettslig vurdering fra Hans Petter Graver og Geir Ulfstein om forslaget til finnmarkslov etter Ot. Prp. Nr. 53 (2002-2003). Rettsavdelingen i Utenriksdepartementet var i mange henseender kritisk til Gravers og Ulfsteins vurderinger, men sluttet seg til at reglene om Finnmarkseiendommen som sådan ikke var tilstrekkelig til å oppfylle kravene i ILO-169 artikkel 14, og at det forut for fremleggelsen av proposisjonen ikke hadde vært gjennomført konsultasjoner som kunne oppfylle kravet i artikkel 6 og 7.

I etterkant av dette ble det iverksatt en prosess med konsultasjoner mellom Sametinget og Justiskomiteen, samt mellom Justiskomiteen og Finnmark Fylkesting.⁹⁰ Som en følge av

---

⁸⁹ Ot.prp.nr.33 (1986-1987) side 118

dette ble det gjort flere endringer i det opprinnelige lovutkastet, hvorav det viktigste var kapitel 5 om kartlegging av eksisterende rettigheter i Finnmark ble tilføyd. Det ble også gjort andre endringer, blant annet ble henvisningen til allmennheten i formålsparagrafen tatt ut, og det ble gjort visse tilføyelser og justeringer i §§ 4 og 5. Samt en del redaksjonelle endringer i lovens kapitel 3.

Dette viser at Sametingets politiske innflytelse i enkelte saker kan være forholdsvis stor, og atskillig større enn det som kan utledes av sameloven.

Som en foreløpig konklusjon vil jeg slå fast at Sametinget ikke har noen instrumenter som direkte kan tildele eller beskjære rettigheter på Finnmarkseiendommens grunn. Mer indirekte kan imidlertid tinget påvirke dette i den grad økonomisk støtte til å iverksette omsøkte prosjekter på denne grunnen anses som en rettighet, for her Sametinget en sum penger som blir tilført fra finansdepartementet, og det er opp til Sametinget å fordele disse midlene til de ulike aktørene etter søknad. Også Sametingets adgang til å gi retningslinjer etter finnmarksloven § 4 for endret bruk av utmark, vil etter forholdene kunne få betydning for de konkrete mulighetene til å utnytte Finnmarkeiendommens grunn.

På den annen side er det så sterke føringer i de politiske programmet som sametinget fører, og de saker de tar opp på eget initiativ, eller som de blir bedt om å uttale seg om i svært stor grad blir vedtatt i en form som Sametinget tilslutter seg til.

---

⁹⁰ Denne prosessen er kortfattet beskrevet i Innst. O. Nr. 80 (2004-2005) s. 14-15

9 Finnmarkskommisjonen

9.1 Finnmarksloven kap 5

Finnmarkslovens kapittel 5 tar høyde for at ikrafttreddelsen av finnmarksloven kan ha medført at det er overdratt landområder fra staten til Finnmarkseiendommen som staten ikke reelt sett er eier av.

Mer konkret er det her inntatt regler om kartlegging av eksisterende rettigheter i Finnmark, og opprettet en kommisjon (Finnmarkskommisjonen) som skal besørge denne kartleggingen.

På kommisjonens nettside.⁹¹ forklarer den sitt mandat slik:

” Finnmarkskommisjonen skal kartlegge eksisterende bruks- og eierrettigheter som folk i Finnmark har ervervet på grunnlag av langvarig bruk. Kartleggingen skal skje på grunnlag av gjeldende rett. Den er begrenset til grunn som Finnmarkseiendommen overtok ved finnmarkslovens ikrafttredelse 1. juli 2006.”

9.2 Mandat

Kommisjonens mandat er svært vidt og konsentrerer seg i all hovedsak om å kartlegge innholdet og omfanget av privates eksisterende rettigheter på finnmarkeiendommens grunn.

På kommisjonens nettside⁹² er det uttalt:

*” Kartleggingen skal skje på grunnlag av ”**gjeldende nasjonal rett.**” I dette ligger det at kommisjonen skal bygge på alminnelige tingsrettslige prinsipper for*

---

⁹¹ Se: www.finnmarkskommisjonen.no

⁹² Se: www.finnmarkskommisjonen.no

rettsserverv ved langvarig bruk slik disse er utviklet av Høyesterett, og hvor også samiske og lokale sedvaner og rettsoppfatninger er relevante rettskilder. Folkerettslige kilder kan ha betydning i den grad de omfattes av prinsippet om at norsk rett presumeres å samsvare med folkeretten, men vil som hovedregel ikke gi selvstendig grunnlag for anerkjennelse av rettigheter.”

Ut fra kommisjonens mandat kan vi se at alminnelige tingsrettslige prinsipper skal ligge til grunn for dens arbeid, og herunder skal det tas tilbørlig hensyn til samiske og lokale sedvaner og rettsoppfatninger som er relevante rettskilder. Ser vi dette i sammenheng med siste setning der det uttales at folkerettslige kilder skal ha betydning i den grad norsk rett kan presumeres i samsvar med folkeretten, ser vi at Norge følger opp sine forpliktelser etter ILO-konvensjonen. Dette fremgår også i klartekst av mandatet.⁹³

Et viktig punkt i kommisjonens mandat er dens forhold til eventuelt nye rettighetshavere. Her er det sagt klart fra at kommisjonens oppgave ikke er å tildele noen rettigheter som ikke har grunnlag i langvarig bruk.

9.3 Arbeidet fram mot kommisjonens tilblivelse

Ser vi på foranledningen til kommisjonen er det Norges ratifisering av ILO-konvensjonen-169 som har satt fart i dette. Dennes artikkel 14 forutsetter at Norge har en strategi for å avklare om det finnes landområder i de tradisjonelle samiske bruksområdene som tilhører andre enn staten med grunnlag i reglene om hevd og alders tids bruk. Dette underbygges flere steder i justiskomiteens innstilling om finnmarksloven.⁹⁴

At kommisjonen ble til som ledd i en politisk dragkamp er også uttalt i ulike sammenhenger der spesielt Fremskrittspartiet var kritisk til en ordning der staten kunne måtte avgi landområder på bakgrunn av andres rettigheter. Justiskomiteen var også delt i

---

⁹³ <http://www.domstol.no/DAtemplates/Article.aspx?id=20225&epslanguage=NO> ,femte avsnitt.

⁹⁴ Innst. O. Nr. 80 (2004-2005), se bla s. 28

dette synet, noe som fremgår klart av komiteens⁹⁵ innstilling:

” Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener at identifisering av bestående rettigheter må inngå som et sentralt element i finnmarksloven. Flertallet vil at det skal opprettes en kartleggende kommisjon og en dømmende særdomstol for å identifisere bestående rettigheter til land og vann i Finnmark. Flertallet peker på at den kartleggende kommisjonen skal uttale seg om hvordan rettsforholdene til den grunnen som Finnmarkseiendommen overtar grunnbokshjemmelen til fra Statskog SF, er. Kommisjonens uttalelser vil etter flertallets mening gi et godt grunnlag for folk i Finnmark til å gjøre seg opp en mening om hvorvidt det faktisk eksisterer konflikter om grunnrettigheter. Finnmarkseiendommen pålegges å bidra til å fastslå at andre har slike rettigheter, i den grad den er enig med kommisjonen. Det legges opp til at uklarheter og mindre uenigheter kan løses gjennom forhandlinger. Gjenstående rettslige konflikter kan bringes inn for særdomstolen innen en romslig frist på ett og et halvt år. Med dette som grunnlag foreslår flertallet et nytt kapittel 5 i finnmarksloven kalt ”Kartlegging og anerkjennelse av eksisterende rettigheter (Kapitel 7.1)

9.4 Kommisjonens framdrift

Det er et omfattende arbeide som er pålagt kommisjonen og dette må nødvendigvis være kostnadskreven og ikke minst tidskreven. Kommisjonen får sine tildelinger over statsbudsjettet og er budsjettmessig underlagt Domstolsadministrasjonen. Kommisjonen har klart definerte kostnadsrammer. Dette er utenfor avgrensningene til avhandlingen, men er tatt med for å understreke at temaet er på den nasjonale dagsorden.

Kommisjonen har i samsvar med reglene i finnmarksloven § 30 valgt ut noe områder (felt) der den har startet sitt arbeid. Pr .i dag er rettighetskartleggingen i gang på øyene Stjernøya/Seiland (felt 1) og Nesseby (felt 2). Kommisjonen tar sikte på å fullføre

---

⁹⁵ Innst. O. Nr. 80 (2004-2005)

arbeidet i disse områdene i løpet av 2011, og den har nylig kunngjort at den har startet rettighetskartlegging på Sørøya (felt 3).

Ingen vet i dag hva som vil komme ut av kommisjonens arbeid. Ulike jurister har ulike synspunkter på dette, men to erfarne jurister innenfor feltet, og som også har hatt gjennomslagskraft for sine ytringer har fremholdt at det ikke kan utelukkes at Finnmarkseiendommen i kjølvannet av kartleggingsprosessen vil måtte overdra relativt omfattende områder til sine rettmessige eiere.

Den første jeg vil nevne er Kirsti Strøm Bull som i artikkelen ” Finnmarksloven- Finnmarkseiendommen og kartlegging av rettigheter i Finnmark” er tydelig på dette:⁹⁶

”Så lenge arbeidet med å kartlegge allerede eksisterende rettigheter etter kap. 5 ikke er kommet i gang, står Finnmarkseiendommen i fare for å disponere over areal og ressurser som tilkommer andre. Finnmarkseiendommen står i dag formelt som eier av et areal på hele 46.000km², men dette arealet kan bli atskillig mindre når Finnmarkskommisjonen har avsluttet sitt arbeid. Og på resterende areal som Finnmarkseiendommen anses som eier av, kan andre ha så omfattende bruksrettigheter at det sterkt vil begrense Finnmarkseiendommens disposisjonsadgang. Det haster derfor å få startet opp arbeidet til Finnmarkskommisjonen og utmarksdomstolen for Finnmark” (Hernes og Oskal 2008 side 166-167)”

Den andre som har hevdet dette er Carsten Smith i Innledning på Torkel Oppsahls minneseminar, Norsk senter for menneskerettigheter, Universitetet i Oslo, 28. april 2004, Der han avslutningsvis poengterer at Norge bør endre holdning til urfolksrettigheter, og forskutterer en lang rekke slike tvister i Høyesterett. Dette er skrevet i 2004, og rettstilstanden i Norge de siste 6-7 år har vist oss at Carsten Smiths syn er blitt en del av norsk rett.

---

⁹⁶ Hernes og Oskal, Finnmarksloven s. 166-167

10 Finnmarkseiendommen

10.1 Innledning

Samerettsutvalget⁹⁷ la i NOU 1997:4 ”*Naturgrunnlaget for samisk kultur*” fram detaljerte forslag til det utvalget beskrev som ”Finnmark Grunnforvaltning”, og hvor Sametinget og Finnmark fylkesting skulle oppnevne fire styremedlemmer hver. Et mindretall i utvalget ville også etablere ”Samisk Grunnforvaltning” som skulle forvalte de områdene der den samiske befolkningen var i majoritet, herunder Karasjok og Kautokeino kommuner, samt øvre del av Tana kommune. Forslaget til denne forvaltningsordningen skilte seg klart ut fra Finnmark Grunnforvaltning når det gjelder styresammensetning ,og overprøvingskompetansen var også ulik.

Finnmark Grunnforvaltnings beslutninger skulle etter lovforslaget i NOU 1997: 4 kunne påklages til departementet jf. lovforslagets § 2-14, mens Samisk Grunnforvaltnings beslutninger skulle kunne påklages til Sametinget eller den dette ga fullmakt, jf. lovforslaget § 3-5.

Da daværende justisminister Odd Einar Dørum presenterte forslaget til finnmarkslov i Ot.prp. nr 53(2002-2003) var forslaget om at forvaltningen av statens umatrikulerte grunn i Finnmark skulle overføres fra SF Statskog til et nytt grunneierorgan der Sametinget og Fylkestinget hver skulle oppnevne like mange styremedlemmer videreført. Mer konkret

---

⁹⁷ NOU 1997 : 4 Naturgrunnlaget for Samisk kultur. Ledet av Tor Falch

skulle de to organene oppnevne tre medlemmer hver, men i tillegg skulle ett styremedlem oppnevnes av Kongen i statsråd. Dette siste medlemmet skapte store diskusjoner, og det gjorde også lovforslagets forholdet til folkeretten.

Og i denne behandlingen gikk Stortingets Justiskomite til et så uvanlig skritt at de ba Regjeringen om å få gjennomført en uavhengig folkerettslig vurdering av lovforslaget. Som nevnt i kapittel 9 om Sametinget, ble denne utredningen gjennomført av Professorene Hans Petter Graver og Geir Ulfstein, som kom fram til at lovforslaget ikke var i samsvar med folkeretten. På den annen side innhentet Regjeringen en vurdering fra Utenriksdepartementets Rettsavdeling som ikke sluttet seg til Gravers og Ulfsteins hovedkonklusjoner, men som konkluderte med at Finnmarkseiendommen som sådan ikke kunne anses som noen oppfyllelse av statens forpliktelse etter ILO konvensjonen artikkel 14 om å identifisere landrettigheter i Finnmark. Rettsavdelingen understreket også viktigheten av at det i lovgivningsprosessen ble gjennomført konsultasjoner med Sametinget i samsvar med konvensjonens artikkel 6 og 7.⁹⁸

Det ble også utarbeidet en rapport av professor Carl August Fleischer, som tok for seg enkelte sider av Gravers og Ulfsteins vurderinger, og som kom til motsatt resultat av disse. Samlet sett har imidlertid Fleischers rapport bare begrenset betydning for den videre prosessen, i motsetning til utredningen fra rettsavdelingen, som på mange måter ga startskuddet både til konsultasjonsprosessen i forkant av lovvedtaket, og lovens kapittel 5 om kartlegging og anerkjennelse av eksisterende rettigheter.

Stortinget tok hensyn til dette i sitt videre arbeide, med den følge at den nye vedtatte lovteksten ble mer omfattende en lovforslaget i Ot.prp. nr. 53 (2002-2003). Se nærmere ovenfor i kapittel 9,jf. Og kapittel 10.3

---

⁹⁸ Utenriksdepartementet, rettsavdelingen, Vurdering av den folkerettslige utredningen til professorene Graver og Ulfstein, mars 2004

Politisk sett var det bred enighet om den nye loven, selv om enkelte partier hadde andre forslag, stemte de for en subsidiær løsning der flertallets lovforslag ville bli akseptert. Unntaket var Fremskrittspartiet som ikke ønsket en lovendring på dette området.

De endringer og tillegg som den nye loven førte med seg har en stor spennvidde, og jeg vil heretter bare ta for meg de momenter som berører problemstillingen i avhandlingen min. Disse momentene vil komme fortløpende i teksten under de avsnitt der dette er naturlig at dette nevnes.

10.2 Sammensetning og mandat

Sammensetningen av styret i Finnmarkseiendommen er som tidligere antydnet en todeling der Sametinget og Fylkestinget velger inne tre personer hver i styret. Dette er også nærmere beskrevet i avsnittet under.

I tillegg til dette har Finnmarkseiendommen en kontrollkomite på tre medlemmer som blant annet skal påse at Finnmarkseiendommen drives i samsvar med finnmarksloven og annen lovgivning, og godkjenne låneopptak og utdeling av utbytte. Denne komiteen er en selvstendig enhet som ikke er en del av styret. Finnmark fylkesting, Sametinget og Kongen oppnevner ett medlem hver.

Utover dette har Finnmarkseiendommen en rekke ansatte i administrative stillinger både som eiendomsforvaltere, jurister, utmarksjef, rovviltansvarlig med mer. Det løpende oppsynet når det gjelder miljøkriminalitet og skade på utmark har Finnmarkseiendommen satt ut til Statens naturoppsyn.

Finnmarkseiendommen har sitt hovedsete i Lakselv, men har kontorer i flere av de øvrige kommunen i fylket.

Finnmarkseiendommens mandat er ikke klart uttrykt i verken loven eller forarbeidene. Dette har nok sitt utspring i at Finnmarkseiendommen er å anse som et rettssubjekt på lik linje med andre private rettssubjekter og at den med dette som bakgrunn selv kan bestemme hvordan grunnen skal utnyttes, innenfor lovgivningens rammer.

Nasjonale lover vil som nevnt tidligere uansett være premissgiver for den utnyttelsen Finnmarkseiendommen ønsker. Videre setter også finnmarksloven klare begrensninger på Finnmarkseiendommens mandat. Allerede i Samerettsutvalgets forslag til formålsparagraf ble det uttalt at loven skulle legge til rette for:

*”at grunn og naturgoder i Finnmark brukes og forvaltes til beste for fylkets innbyggere, spesielt med tanke på samisk kultur, næring og samfunnsliv”.*⁹⁹

Etter utallige revideringer er blitt til den formålsparagrafen vi kjenner i dag i lovens §1:

”Lovens formål er å legge til rette for at grunn og naturressurser i Finnmark fylke forvaltes på en balansert og økologisk måte til beste for innbyggerne i fylket og særlig som grunnlag for samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv.”

Også finnmarksloven § 6 viser til at finnmarksloven er et rammeverk for hvordan Finnmarkseiendommen skal forvalte grunn og naturressurser i Finnmark, jf. Også lovens § 21 første ledd der det fremgår at også annen lovgivning, herunder viltloven og lakse- og innlandsfiske_loven, setter rammer for forvaltningen.

10.3 Valg av styre

Finnmarkseiendommen skal, som nevnt foran, ledes av et styre på seks personer der tre blir valgt av Sametinget og tre av Finnmark fylkestinget. Det følger av finnmarksloven § 7

---

⁹⁹ Ot. Prp. Nr. 53 (2002-2003) kapittel. 9 , andre avsnitt

første ledd at alle medlemmene skal være bosatt i Finnmark. Styret velger selv hvem som skal være leder og nestleder, og skulle det ikke bli enighet om dette vil vervet automatisk ble delt, slik at fylkestinget velger leder i partallsår, og Sametinget velger leder i oddetallsår, jf. § 7 siste ledd.

I de fleste saker som styret har behandlet, har det blitt fattet ordinære flertallsvedtak, og svært ofte enstemmige vedtak, og skulle ikke dette være tilfelle vil styreleders stemme altså ha avgjørende vekt.

Finnmarkseiendommens styre har hatt en del utskiftning, og det har vært politisk misnøye med enkelte av medlemmene. Dette er nok en naturlig del av politiske maktstrukturer og behandles ikke videre i denne avhandlingen.

10.4 Finnmarkseiendommens økonomiske stilling

Ved overdragelse av Statens umatrikulerte grunn i Finnmark til Finnmarkseiendommen var det økonomiske aspektet viet mye oppmerksomhet både fra politisk hold og fra ulike interessegrupper. Det var ikke i utgangspunktet økonomiske frie midler som var gjenstand for skifte i denne fasen, men staten bevilget i 2005 en liten pott penger som skulle dekke oppstarten, og lønnsmidlene i en kort periode ble bevilget, men det har etter hvert vist seg at virksomheten drives med relativt stort overskudd.

I følge Finnmarkseiendommens årsmelding.¹⁰⁰ for 2008 var overskuddet før skatt på kr 5.600.000.-. mens det for 2009 var på ¹⁰¹ på kr 31.800.000.-det er etter dette grunn til å tro at overskuddet i framtiden vil være konstant på flere millioner kroner. Jaktkort, festeavgifter, fiskekort, eiendomssalg, og utleie av arealer til for eksempel vindmølleparker

---

¹⁰⁰ Se: www.fefo.no, Årsmelding

¹⁰¹ http://www.nrk.no/kanal/nrk_sami_radio/1.6902646

vil høyst sannsynlig være stabilt i årene som kommer og på den bakgrunn er min konklusjon på et varig høyt overskudd i de fremtidige år.

To momenter som har betydning for Finnmarkseiendommens økonomiske stilling, og som skiller denne ut fra andre private rettssubjekter, er for øvrig regulert direkte i finnmarksloven. For det første gjelder det særskilte skranker for Finnmarkseiendommens adgang til å pantsette sine eiendommer helt eller delvis, jf. Lovens § 14, og for det andre gjelder det særlige regler for Finnmarkseiendommens adgang til å dele ut overskudd. Dette skal etter lovens § 15 fordeles mellom Fylkestinget og Sametinget, eller eventuelt benyttes til allmennyttige formål som kommer fylkets innbyggere til gode.

Utdeling av overskudd i et selskap følger normalt av stiftelsesdokumenter og direkte av aktuell lovgivning som i mange tilfeller vil være selskapsloven og lov om aksjeselskaper. Finnmarkseiendommen er et eget rettssubjekt og er derfor ikke underlagt aksjeloven. Hadde Finnmarkseiendommen vært et ordinært aksjeselskap ville den hatt mulighet å dele ut utbytte etter reglene om frie midler i aksjeloven § 3-6. Det fremgår imidlertid av forarbeidene til finnmarksloven § 15 at dette ikke er aktuelt for Finnmarkseiendommen. Det er her uttalt:¹⁰²

” Finnmarkseiendommen skal drives i samsvar med lovens formål. Det er ikke et formål med virksomheten å opparbeide et overskudd som kan deles ut. Det kan imidlertid tenkes at Finnmarkseiendommen drives slik at det oppstår et overskudd”

Av forarbeidene fremgår det også at det gjelder stramme restriksjoner før ordinært utbytte skal kunne utbetales:¹⁰³

---

¹⁰² Ot. Prp. Nr 53 (2002-2003) s. 129)

¹⁰³ Ot.prp. Nr. 53 (2002-2003) s. 130

”Adgangen til å dele ut overskudd er meget snever. Den er ikke knyttet til regnskapsmessig overskudd, men til et overskudd av bankinnskudd, kontanter og lignende fratrukket gjeld og det som trengs av reserver for å sikre driften. Finnmarkseiendommens beholdning av bankinnskudd, kontanter o.l. kan leses direkte ut av balansen, jf regnskapsloven §6-2 punkt B IV. Med gjeld siktes det til alle formene for gjeld nevnt i regnskapsloven §6-2 punkt D når en ser bort fra III nr. 7 (utbytte). Det må bero på en skjønnsmessig vurdering hvor store reserver som trengs for å sikre driften. Dette er et av de spørsmål kontrollkomiteen må vurdere når den skal ta stilling til et forslag fra styret om å dele ut overskudd.”

Videre framgår det at et eventuelt overskudd bare kan utbetales dersom den frie egenkapitalen overstiger netto salgsgevinst for Finnmarkseiendommen. Dette medfører at Finnmarkseiendommen må tjene de pengene som skal bli gjenstand for utdeling på annen måte enn eiendomssalg. Lange leiekontrakter av store arealer vil også kunne generere store inntekter til Finnmarkseiendommen, men dette er ikke nevnt i forarbeidene.

Midler som brukes direkte inn mot Finnmarkseiendommen selv i forbindelse med organisasjonsutvikling, reiser og andre arrangementer er ikke båndlagt med slike skarpe restriksjoner. Det samme gjelder beløp av beskjedne karakter som for eksempel penger som går til en nasjonal, eller en lokal innsamlingsaksjon.

Finnmarkseiendommen utdeler i dag relativt store pengebeløp til for eksempel fotball, langrenn, sledehundeløp og annet friluftsliv. Om dette er tillatt sier ikke loven direkte noe om, men det er naturlig at dette innfortolkes under momentet i § 15 om allmenntilgode formål som kommer fylketes innbyggere til gode.

Den allmenne debatten rundt bruken av Finnmarkseiendommens overskudd har utløst en rekke leserinnlegg og politiske ytringer. Det er ikke noe som taler for at ikke dette skal øke i takt med Finnmarkseiendommens bankinnskudd. Det er her mange ulike argumenter som forfektes, alt fra at de befolkningsfattige kommunene med store arealer er en så stor del av

Finnmarkseiendommen at disse bør stille i en særstilling, til de som hevder at det politiske ”sugerøret” ikke må stikkes inn i Finnmarkseiendommens kapitalkasse.¹⁰⁴ Fra politisk hold har det også vært stilt spørsmål ved om denne pengeutdelingen er motivert ut fra et ønske om å kjøpe seg legitimitet i befolkningen.¹⁰⁵

Fra andre hold er det også kritisert at Finnmarkseiendommen opptrer som en næringslivsaktør, og utbygger som har som formål å tjene penger, og at dette ikke er i samsvar med formålsparagrafen. Hvorvidt dette medfører riktighet eller ikke vil ikke bli videre drøftet i det følgende.

10.5 Finnmarkseiendommen som rettighetstildeler

Finnmarkseiendommen besitter i utgangspunktet ingen rettigheter som skal kunne viderefordes, og dette er heller ikke meningen.

Enkelte rettigheter påligger det imidlertid Finnmarkseiendommen og videreforsle etter reglene i lovens kapittel 3, slik som vedteiger og lakseplasser, men her framgår det direkte fra loven hvem som er berettiget slik at Finnmarkseiendommen mer fremstår som en saksbehandler som følger oppstilte regler. Dette vil bli videre behandlet under i kapittel 12.

Rettigheter som følger direkte av salgskontrakter, festekontakter og andre avtaler av mer forretningsmessig art er derimot ikke å anse som rettigheter Finnmarkseiendommen kan tildele. Rettigheter som for eksempel retten til å utvikle et boligfelt eller retten til å føre opp en kraftlinje, er for sin del ikke rettigheter den kan tildele.

Som grunneier har Finnmarkseiendommen adgang til å tildele ferdselsrettigheter, enkelte rettigheter som er tilknyttet utvinning av mineraler og rettigheten til for eksempel bruk av et vassdrag og tilknyttende vann til produksjon av elektrisk kraft. Selv om dette er strengt

---

¹⁰⁴ <http://www.altaposten.no/meninger/leder/article345555.ece>

¹⁰⁵ www.finnmarken .no 26.3.2010, eller papirutgave samme dag

regulert av annen lovgivning er det etter mitt skjønn å anse som rettigheter Finnmarkseiendommen forvalter i egenskap av å være grunneier, og på den bakgrunn har mulighet for å tildele andre aktører, så fremt lovgivningen ikke er til hinder for det. Eventuelt kan Finnmarkseiendommen velge å ta del i disse rettighetene i samarbeid med andre aktører, der kostnader og inntekter fordeles etter bedriftsøkonomiske prinsipper og regler.

Dette gjelder også forvaltning av andre utmarksressursene som Finnmarkseiendommen er i besittelse av i egenskap av grunneier, for eksempel skog og torvressurser sett i et næringsmessig perspektiv der innenbygdsboendes rett etter loven ikke får anvendelse. Her vil Finnmarkseiendommen kunne tildele rettigheter på bakgrunn av egne vilkår, og den nye rettighetshaver kan i enkelte tilfeller være en direkte årsak til at andres rettigheter blir direkte eller indirekte beskåret for eksempel som en direkte følge av at tilgangen er endret, og reproduksjon ikke skjer i det tempoet man hadde forutsatt i utgangspunktet.

Tildeling av pengestøtte til ulike lag og foreninger, samt økonomisk støtte av mer sponsoraktig karakter kan ikke innfortolkes som en rettighet, og vil derfor heller ikke bli drøftet videre.

Rettigheten til olje og gassforekomster under jordoverflaten er et svært mye omdiskutert tema, men dette tilhører ikke de rettigheter Finnmarkseiendommen har fått overdratt, og vil således heller ikke bli tatt med her.

11 Rettsvirkninger ved at eiendomsrett overføres

Jeg vil i dette kapitlet først si noe kort om hva en overføring av eiendomsrett fra Statskog til Finnmarkseiendommen fører med seg av rettigheter og plikter. Videre vil jeg beskrive dagenes situasjon, før jeg ser på de rettigheter som ny rettighetshaver må ta stilling til, og hvilken grad disse skal oppfylles, eventuelt om disse rettighetene skal utdeles til andre.

Dersom det ikke er angitt som et særvilkår vil alle beføyelser følge med eiendomsretten når et grunnstykke blir overført fra en eier og til en annen. Den nye hjemmelshaver vil overta alle rettigheter som den tidligere eieren hadde, og være bundet av de begrensninger og forpliktelser denne var pålagt med hensyn til disponeringen av eiendommen, enten disse følger av lov, sedvane eller annet rettsgrunnlag.

Herunder gjelder retten til å avhende grunn til en annen juridisk person på lik linje med annen ordinær eiendomsøvertakelse. Finnmarkseiendommen har som grunneier også rett til å selge for den pris som blir avtalt mellom kjøper og selger, forutsatt at overdragelsen skjer innenfor de rammene som er satt i finnmarksloven § 10. Unntaket har ellers vært tilfeller i Alta og Kirkenes der kommunene har ekspropriert område fra Finnmarkseiendommen, dette har ført til tvister mellom Finnmarkseiendommen og kommunene, men disse tvistene har blitt løst ved forlik i begge tilfellene.

Finnmarkseiendommen innehar som ny rettighetshavere også de samme rettigheter med hensyn til salg av fiskekort, jaktkort, hogst¹⁰⁶ tomteleie, og annet som følger av det å eie en eiendom. Finnmarkseiendommen er også bundet av de samme plikter som tidligere eier

---

¹⁰⁶ Finnmarksloven § 22 første ledd d) tillegger retten til hogst til beboere i kommunen

Statskog var, herunder forholdet til sektorinteresser som kulturminneloven, primærnæringer, regler for laksefiske, fangstredskaper, jakttider, deling av grunneiendom etter jordloven med mer. Denne listen er på ingen måte uttømmende, men den gir et bilde på alle de plikter som følger i kjølvannet av en slik eiendomsoverdragelse.

Dersom vi ser denne eiendomsoverdragelsen opp mot den som fant sted mellom Direktoratet for Statens skoger og Statskog SF i 1992, er det naturlig å trekke sterke paralleller med hensyn på hva overdragelsen medfører. Ser vi hen til stiftelsesdokumentet til Statskog vil vi se at dette er sagt i klartekst:

”..Statskog SF vil overta grunnbokshjemmlene, inkludert rettigheter og forpliktelser, til de eiendommene som direktoratet for statens skoger har det fulle ansvar for i dag...Statskog SF skal også overta de oppgaver og forpliktelser som ellers tilegger direktoratet for statens skoger i dag.”

Dersom vi sammenlikner denne rettstilstanden med det som var tiltenkt i samerettsutvalgets forslag i NOU 1997:4 ser vi at på det tidspunktet var det tiltenkt en deling av grunneierforvaltningen og administreringen av utmarksutnyttelsen. Den nye grunneieren(Finnmark Grunnforvaltning) skulle eie grunnen og bistå forvaltningen av denne i noen utstrekning, men det var opp til kommunene å bestemme jakttider, kortpriser, tomteleieavtaler og annet som kunne være ulikt fra kommune til kommune.

Dette forslaget ble imidlertid ikke videreført i lovgivningen, og det er i dag opp til Finnmarkseiendommen å forvalte grunnen og utnyttelsen av ressursene, da med nasjonale føringer og lover som angir rammene for hva som kan vedtas. Dagens ordning gir også begrensede muligheter til å påklage Finnmarkseiendommens vedtak. Riktignok kan visse vedtak påklages til departementet etter finnmarksloven § 27 siste ledd, og saker kan bringes inn for kontrollkomiteen til legalitetskontroll etter § 16, men det gjelder ingen generell klagerett for de vedtakene som treffes som ledd i administreringen av utmarksutnyttelsen i Finnmark. Dette er ulikt forslaget i NOU 1997: 4, der det var lagt opp til at det nye grunneierorganet skulle være klageinstans for de vedtak som kommunen hadde truffet. At

Finnmarkseiendommen ikke føler seg underlagt jurisdiksjon fra staten er bevist i klagesak fra Alta elgjegerforening.¹⁰⁷

De nye rettighetene som Finnmarkseiendommen eventuelt må ta stilling til, er gjenstand for en todeling. Den ene delen gjelder dagens lovgivning, og denne andre delen de endringer som måtte følge av annen lovgivning som følger direkte av ikrafttreddelsen av finnmarksloven og de uavklarte momentene som lovgiver ikke hadde forutsett, eller hadde forutsett og bare avventet ny lovgivning.

Når det gjelder forholdet til ny lovgivning er det opp til Stortinget som lovgiver å avgjøre om nye lover skal vedtas for at den nye grunneieren skal få andre rettigheter eller plikter enn det den tidligere grunneieren hadde. Dersom vi ser på forholdet til oljeforekomster i grunnen er det etter dagens lovgiver ikke en resurs som den private grunneieren er eier av, og således heller ikke kan utvinne.¹⁰⁸ Dersom det er ønskelig at Finnmarkseiendommen skal være den rettmessige eieren av disse ressursene og kunne utvinne dette for egen regning, men da også med de inntekter som dette ville medføre er det opp til Stortinget å endre denne lovgivningen.

Dagens lovgivning med finnmarksloven gir Finnmarkseiendommen som grunneier grunneieren en mengde utfordringer, og setter en del skranker for den forvaltningen som er både mulig og i tråd med de regler som grunneieren er bundet av. Særlig finnmarksloven §§ 21-27 er av en stor interesse for å kunne drøfte dette. Her er det satt en begrensning for Finnmarkseiendommen i forhold til hvem som skal kunne utnytte slike ressurser og hvilke priser grunneierorganet kan ta for de ulike rettigheter som videregives.

Ser man på hogstrettigheter er disse gjort tilgjengelig for alle som bor i kommunen¹⁰⁹, og også retten til jakt og fiske er regulert i loven¹¹⁰, slik at det ikke er opp til

---

¹⁰⁷ Se kapittel 17. Sjette avsnitt.

¹⁰⁸ Lov om undersøkelser etter og utvinning av petroleum i grunnen under norsk landområde 4. Mai 1973 nr. 21 § 1

¹⁰⁹ Finnmarksloven § 22 d)

Finnmarkseiendommen å utelukke noen fra jakt dersom disse oppfyller vilkårene etter loven. Dette var et moment som utvalget har beskrevet bredt, og også interesseorganisasjoner har jobbet hardt politisk, og også brukt media for å belyse dette som de på sin side har ansett som urimelig og i ikke i tråd med norsk rettskultur. Som beskrevet i foran har finnmarksloven også et grunnlag i folkerettslige regler og traktater, og en del av rettsutviklingen har vi også i dommene i Selbu-saken og Svartskog-saken.

Reindrifftsloven og ulike særregler som er blitt til for at reindrifftsneringen skal ha rimelige rammebetingelser, setter også mange skranker for hvor fritt Finnmarkseiendommen står til å utnytte den grunnen man råder over.

Tildeling av konsesjoner og tillatelser til andre er, og kan være et rettsområde som finnmarkseiendommen i samarbeid med lovgivende myndighet må bruke en del tid på i årene som kommer. Både fornybar energi som vindmølleparker og tidevannskraft er områder som grunneieren må ta stilling til, og det samme gjelder ressurser som ligger under havoverflaten, eller som ligger i havet, men som er avhengig av landbaserte anlegg for foredling og ilandføring.

Anerkjennelse av rettigheter med grunnlag i hevd eller alders tids bruk er drøftet andre steder i avhandlingen så dette blir ikke berørt her. Inntil kartleggingsprosessen er fullført bør imidlertid Finnmarkseiendommen være varsom med å disponere over grunnen på en måte som har irreversible virkninger. Dette fordi det kan vise seg at man har disponert over grunn eller rettigheter som egentlig tillegger andre.

---

¹¹⁰ Finnmarksloven § 23 a) – d)

11.1 Begrepet fornybare resurser

Med fornybare resurser sikter vi til ressurser som fornyes gjennom naturlige, altså ikke et knapphetsgode som blir brukt opp etter at det er tildelt eller utnyttet en gang. Det er et vidt spekter av fornybare resurser som befinner seg på Finnmarkseiendommens grunn. Spennvidden går fra vindkraften som er konstant i den grad det er vind og således aldri kan bli oppbrukt, via sopp og bær som reproduseres hvert år, og som går tapt dersom de ikke blir benyttet i løpet av sesongen. Andre resurser er innlandsfiske og laksefisk i elv og sjø som bruker noen år på å reprodusere arten, videre kan ulike jaktbare arter sidestilles med fisk når det gjelder tidsperspektivet før det er klart for å utnyttes. Atskillig lengre tid tar det da for skogsindustrien å få fornyet sine resurser, her kan man snakke om 150 år og i samme ytterpunktet ligger torv som bruker svært lang tid på å bli reprodusert.

11.2 Fornybare resurser og den nye loven

Finnmarksloven legger opp til at innbyggerne i fylket skal kunne ha større innflytelse på både bruk, og den faktiske utnyttelsen av fornybare ressurser på Finnmarkseiendommens grunn.

”Lokalbefolkningen bør ha rett til å utnytte lokale naturressurser i større grad enn alle andre. Man har derfor lagt opp til flere rettighetsnivåer i forhold til hvor nær man er tilknyttet de forskjellige ressursene” ¹¹¹

---

¹¹¹ Justis og politidepartementet Kommunal og regionaldepartementet, informasjonshefte om Finnmarksloven 2006 side 10

Den nye loven legger klare føringer for hva som skal forbeholdes innbyggere i kommunen, og hva som skal forbeholdes innbyggere i Finnmark. Loven har en nær uttømmende liste som angir hvem slike rettigheter gjelder for, og i hvilken grad rettighetshaverne i de ulike områdene kan høste av de ulike ressursene. Dette vil det bli nærmere redegjort for i kapittel 12 og 13 nedenfor

12 §22 Rettigheter for personer bosatt i kommunen

Et sentralt tema i avhandlingen vil være å sette fokus på de rettigheter som finnmarksloven direkte tildeler enkeltpersoner eller grupper, samt de rettigheter lovens inntreden utsletter eller beskjærer. Jeg vil også beskrive den rettsstilstanden som hersket for det aktuelle tilfellet før lovens inntreden.

For gjennomgang av lovens § 22 vil jeg følge den samme inndelingen som loven selv benytter seg av. Forholdet til annen lovgivning vil bli drøftet og avklart fortløpende.

12.1 Bostedskriteriet

Ett grunnkriterium for å kunne påberope seg rett etter § 22 er bostedsmessig tilknytning til kommunen. Normalt vil dette kunne etterprøves ved at den registrerte adresse i folkeregisteret er å anse som bostedsadresse, slik det beregnes i for eksempel skatteloven § 2-1 annet ledd. Går vi til finnmarkslovens forarbeider, er dette uttrykt slik:¹¹²

”Hvem som er bosatt i Finnmark, vil normalt kunne avgjøres på bakgrunn av opplysninger i folkeregisteret. Der det ikke er samsvar mellom faktisk og registrert bosted, er det imidlertid det faktiske bostedet som er avgjørende. En person kan i

---

¹¹² Ot.prp.nr.53 (2002-2003)

prinsippet være bosatt flere steder. I forhold til bostedskravet er det tilstrekkelig at ett av bostedene er i Finnmark. Dette vil f.eks. gjelde vernepliktige som utfører militærtjeneste i Finnmark, og mange finnmarkinger som studerer utenfor fylket”.

12.2 Fiske etter innlandsfiske med garn

12.2.1 Finnmarksloven § 22 første ledd litra a)

Bestemmelsen om rett til fiske på statsgrunn i lov om laksefisk og innlandsfisk 15.mai 1992 nr. 47 § 22 gjaldt inntil finnmarkslovens ikrafttredelse også i Finnmark. Etter denne bestemmelsen var alle landets innbyggere regulert under ett, med unntak av fastboende i Finnmark som etter fjerde ledd hadde en særrett dersom de oppfylte bostedskriteriet i loven. Dette kriteriet gikk ut på at man måtte ha bodd i fylket det siste året. I medhold av loven var det også åpnet for at det i enkelte kommuner kunne gis adgang til å prioritere fiskerettigheter til lokalbefolkningen.

Lakse- og innlandsfiskloven har i § 24 også en regel om særlige fiskerettigheter i Finnmark, der det fremgår at loven ikke gjør endringer i de særlige rettighetene for fisket i Finnmark som følger av jordutvisningsresolusjonen av 1775 og lov om fiske i Tanavassdraget av 1888. Siden disse rettighetene heller ikke er endret som følge av finnmarksloven, jf. Dennes § 28, vil de ikke bli omtalt nærmere i det følgende.

Problemstillingen for finnmarksloven § 22 er i hvilken grad kommunens innbyggere har en rett som er mer omfattende enn beboere i andre kommuner i Finnmark. Rettigheter for personer bosatt utenfor Finnmark vil ikke bli drøftet her.

Rettstilstanden når det gjelder garnfiske i Finnmark før ikrafttredelsen av finnmarksloven gikk ut på at det var minstemål for de vann som myndighetene mente tålte en slik bruk, og at det var en inndeling i hvorvidt vannene kunne beskattes med garn. Denne inndelingen

hadde et vidt spekter fra vann med totalt garnforbud, til de vann der det var fritt garnfiske, jf. § 7 i forskrift gitt 10. Mars 1993 av Fylkesmannen i Finnmark (etter delegasjon fra departementet). Departementets regler om fiske og fisketider, samt i hvilken utstrekning garnfiske er tillatt, er ikke endret som følge av Finnmarksloven.

For den tidligere rettstilstanden var det påkrevd med en garnutvisning i den aktuelle kommunen der fiske skulle foregå. En slik utvisning var en tillatelse til å bedrive garnfiske utover de nasjonale minsteregler, men innenfor de rammer departementet hadde fastsatt for for det aktuelle området, jf. Forskrift som er nevnt over.

Rettstilstanden i dag for personer bosatt i kommunen skiller seg vesentlig fra de tidligere reglene, samt at det settes en skranke for de i Finnmark som ikke bor i den aktuelle kommunen. Personer bosatt i EU/EØS området stiller på lik linje med andre som er bosatt i Norge. Finnmarksloven § 25 annet ledd gir også Finnmarkseiendommen en utvidet adgang til å tildele særrettigheter angående garnfiske til andre enn dem som er bosatt i kommunen eller fylket.

Finnmarkseiendommens praksis vedrørende dette finnes på dens nettside.¹¹³, der forskriften har delt inn vassdragene, i alle kommunene i vann som ut fra størrelse har ulike tak for hvor mange garn hver fisker kan sette ut. Finnmarkseiendommen vil videre ha adgang til å avvise ytterligere søknader, dersom det viser seg at det vil medføre en for høy beskatning.

12.2.2 Rettighetsforskyvninger etter §22 første ledd litra a)

Ut fra det foregående kan vi se at personer bosatt i en bestemt finnmarkskommune vil ha særrettigheter for å bedrive innlandsfiske med garn i sin egen bostedskommune. Denne særrettigheten er ny som følge av finnmarksloven. I den tidligere lovgivningen ble det ikke

---

113

<http://www.fefo.no/index.asp?startID=&topExpand=&subExpand=&strUrl=//applications/system/publish/view/showobject.asp?infoobjectid=1006207&menuid=1001428>

trukket et skille mellom hvor i fylket man var bosatt, men dette medfører ikke at det er en rettighet som noe beboere i Finnmark har fått beskåret eller utslettet. Det var også etter tidligere lovgivning slik at personer bosatt utenfor fylket og andre EU-EØS borgere ikke hadde denne rettigheten.

Ved utvidende tolkning kan man tenke seg at reindriftsutøvere som har reinen i samme kommunen år etter år, og som fangster med garn som en del av det å skaffe mat til husholdningen, vil oppleve at de nye reglene fører til økt beskatning av den samme fisken. I tillegg finner dette sted på de samme vannene som reindriftnæringen gjennom årtier har beskattet med hjemmel i reindriftsloven. Men å si at dette er beskårede rettigheter er nok å legge begrepet på strekk i ytterste mening.

Ut fra denne lovendringen gjør ikke lovgiver noen forskjell på samer og nordmenn for å inneha rettighet til å fiske innlandsfisk med garn. Reindriftsutøvernes rett til dette følger direkte av reindriftsloven, og er således ikke en ny rettighet.

12.3 Fiske etter anadrome laksefisk i sjøen

12.3.1 Finnmarksloven § 22 første ledd litra c)

Med anadrome laksefisk forstås: *''laksefisk som vandrer mellom sjø og ferskvann og som er avhengig av ferskvann for å reprodusere seg, samt rogn og unger av slik fisk''* jf. Lakse og innlandsfiskloven § 5 litra a)

Laksefiske i sjøen med faststående redskap er regulert i lovens § 16 jf. § 22 første ledd annet punktum. Disse bestemmelsene som inntil finnmarkslovens ikrafttredelse også gjaldt Finnmark er ikke endret som følge av finnmarksloven, men sistnevnte lovs § 22 første ledd bokstav b) gjør for Finnmarks vedkommende en endring når det gjelder rettighetshaverkretsen til sjølaksefiske på Finnmarkseindommens sjøgrunn, og sjøgrunn som støter til denne grunnen.

12.3.2 Rettighetsforskyvninger etter § 22 første ledd litra b)

Som følge av finnmarksloven § 22 første ledd litra b) ligger den retten som tidligere lå til alle innbyggere i Finnmark, nå til alle beboere i kommunen.

12.4 Sanking av egg og dun

12.4.1 Finnmarksloven § 22 første ledd litra c)

Sanking av egg og dun fra fugler som hekker i nærområdene har i lang tid vært en tradisjon enkelte steder i Finnmark.

Departementet har utarbeidet forskrift der det framgår hvilke arter det er tillatt å sanke egg og dun fra, og i hvilke tidsrom.¹¹⁴

Frem til finnmarkslovens ikrafttredelse var retten til sanking av egg og dun på statens grunn i Finnmark regulert av viltloven § 44 annet ledd det framgikk her at fastboende i kommunen hadde rett til å sanke egg og dun i samme utstrekning som private grunneiere hadde på egen grunn etter første ledd. Ut fra den rettsstilstanden som da rådet ville naturlig lovtolkning medføre at beboere i enhver kommune også i Finnmark ville ha rett til å sanke egg og dun av de fuglearter og til de tider, og i de områder som departementet bestemmer.

12.4.2 Rettighetsforskyvning etter § 22 første ledd litra c)

Dagens lovgivning medfører ingen endring i dette rettighetsforholdet, jf. At det av §22 første ledd følger at *"..reglene i kapittelet her og innenfor rammer som følger av annne*

---

¹¹⁴ FOR 2007-02-01 nr 112: Forskrift om jakt- og fangsttider samt sanking av egg og dun for jaktsesongene fra 1. april 2007 til og med 31. mars 2012

lovgivning...” En slik forståelse underbygges også av Ot. Prp. 53 (2002-2003) s. 135 der det heter: ”*forslaget viderefører tidligere praksis på dette området. Jf. Viltloven §44 annet ledd, som erstattes av § 22 første ledd bokstav c i lovforslaget her*”

12.5 Hogst av lauvskog til brensel for husbehov

12.5.1 Finnmarksloven § 22 første ledd litra d)

Retten til å hugge lauvtre til husbehov er en gammel tradisjon i Finnmark. Tidligere ble retten regulert av § 4 i jordsalgsloven av 1965, der det var åpnet for at staten kunne utvise hogstteig for bygdefolket. Bygdefolket etter § 4 var bare ment å omfatte husstander utenfor tettbygd strøk.

Samerettsutvalget har i NOU 1997: 4 s215 diskutert denne problemstillingen, og spesielt problemstillingene som vil oppstå i for eksempel Tana kommune, der Tana Bru har vært ansett som et tettsted, og hvor befolkningen dermed ikke har hatt rett til å hogge brensel til husbruk vederlagsfritt. Utvalget har også påpekt at en lovendring her vil omfatte en vid krets av husstander som har rett til gratis hogst, og at lauvskog er en svært langsomt fornybar ressurs som må beskattes fornuftig. Videre har utvalget vektlagt at den tidligere reguleringen av hogstområder bør videreføres slik at fornuftig beskatning kan opprettholdes. Utvalget var sterkt i tvil hvorvidt en slik utvidelse av hogstrett ville medføre uønsket store uttak av lauvskog.

I finnmarksloven har imidlertid disse betenkelighetene fra utvalgets side blitt ikke blitt tillagt avgjørende vekt. Rettstilstanden er i prinsippet vesentlig endret og loven gir alle som bor i kommunen rett til å hogge brensel til eget husbehov. Husbehov er i forarbeidene definert som ved brukt i egen husholdning,¹¹⁵ men rettigheten gjelder ikke ved som er tiltenkt videresalg. Hvorvidt ved til hytter er utenfor husbehovet sier ikke forarbeidene noe

---

¹¹⁵ Ot. Prp. Nr. 53 (2002-2003) s. 135

om. Det er imidlertid ingen skranker i loven eller uttalelser i forarbeidene som tilsier at hogget brensel skal kunne benyttes på den hogstberettigetes hytte.

12.5.2 Rettighetsforskyvninger etter § 22 første ledd litra d)

Rettsområdet for hogst av ved har etter finnmarksloven medført en rettighetsforskyvning mellom personer i og utenfor kommunen. Den største endringen her er bortfallet av den begrensningen som lå i den tidligere lovgivningens begrep ”bygdefolk” når det gjelder uttak av ved for brensel til husbehov. Lovendringen vil med dette også åpne for beboere i blant annet Kirkenes, Vadsø, Alta og Hammerfest til å hogge skog til husbruk, og dette vil med et forsiktig anslag gjelde nesten 50.000 nye mennesker. Disse som nå omfattes av den nye loven kan man anse som nye rettighetshavere, som tidligere ikke hadde mulighet til å påberope seg denne retten.

Finnmarkseiendommen kan imidlertid etter reglene i finnmarksloven § 27 første ledd fastsette nærmere bestemmelser for utnyttelsen av blant annet hogst av lauvskog til husbehov. Man har lagt opp til en ordning der personer innenfor den aktuelle rettighetshaverkretsen kan søke Finnmarkseiendommen om å få utvist vedteig.¹¹⁶

I praksis vil også denne reelle rettighetsforskyvningen bli begrenset av den faktiske tilgangen på ved i de ulike kommunene. Retten til vedhogst er etter § 22 første ledd geografisk begrenset til ”Finnmarkseiendommens grunn i kommunen”, slik at retten har liten innhold for personer som er bosatt i byer og tettsteder i kommuner med begrenset tilgang på skogressurser, som for eksempel Vadsø og Hammerfest kommuner.

Hytteiere kunne tidligere søke om utvisning av vedteig i den kommunen der hytten var lokalisert. Denne retten opphørte ved ikrafttredelse av Finnmarksloven.

---

¹¹⁶ Se: www.fefo.no - Søknaadsskjema

Ut fra dette har finnmarksloven medført endrede rettigheter der både nye rettighetshavere har inntrådt, og tidligere rettighetshavere har fått sin rett beskåret og i enkelte tilfeller utvasket. Hvor store praktiske virkninger endringene har, er imidlertid usikkert.

12.6 Stikking av torv til brensel og annet husbehov, § 22 første ledd litra e)

12.6.1 Finnmarksloven § 22 første ledd litra e)

Stikking av torv som brensel hadde ble gjort i en viss utstrekning i Finnmark i mellomkrigstiden, men også i 1960-årene var det et visst omfang av dette.

Jf. Jordsalgsovskomiteens innstilling fra 1962 s.28 er det opplyst at det ”år om annet stikkes ca 40.000 m² med torv i fylket.

Jordsalgskontorene hadde utvisningsmyndighet, men etter forarbeidene i NOU 1997: 4, er det anført at denne retten til utvisning ikke har vært i bruk, og at stikking av torv ikke har noen praktisk betydning i Finnmark på dette tidspunktet i 1997.¹¹⁷

Utvalget anfører videre på samme sted i NOUèn at torv er en sent fornybarressurs, og for å motvirke overbeskatning av dette bør slik uttaksrett bli tillagt bygdefolk.

Med hensyn på det fokus som er på å dreie vårt energibehov over på mer rene energikilder er det ikke utenkelig at torv som brensel igjen kan bli et alternativ. Og på grunn av høye investeringskostnader er det trolig at det da er store bygg, eller offentlige byggeprosjekter som får dekket sitt energibehov fra slike anlegg. Noe som medfører relativt store uttak over mange år, i tillegg til at det er tvilsomt om dette kan sortere under loven som bygdefolk.

---

¹¹⁷ NOU 1977: 4 s.219

12.6.2 Rettighetsforskyvninger etter § 22 første ledd litra e)

Tidligere lå denne retten til allmennheten, men etter finmarksloven er dette regulert som en rett til beboere i kommunen. Og på den bakgrunn er retten til stikking av torv fratatt allmennheten for øvrig, i tillegg til beboere i andre kommuner i Finnmark.

12.7 Uttak av lauvskog til bruk som gjerdestolper og hesjestaur i reindriffts- og jordbruksnæring

12.7.1 Finnmarksloven § 22 første ledd litra f)

Uttak av lauvskog til bruk som gjerdestolper og hesjestaur i reindriffts- og jordbruksnæring har lange tradisjoner i Finnmark, og er en del av det naturlige virket for svært mange utøvere av disse primærnæringene. Tidligere lå dette som en utvisningsrett på lik linje med annen hogst, lik det som er nevnt tidligere. Men prinsippet er også nedfelt i reindrifftsloven. Utvalget som utredet "*Naturgrunnlaget for samisk kultur*" i NOU 1997: 4 har også konkludert med at denne retten må tilligge de som driver slik næring i kommunene. Og de har videre anført at det ikke er snakk om store uttak, men at det er en viktig form for ressursutnyttelse for reindrifften og jordbruket.

Etter finmarksloven § 22 første ledd litra f) har alle beboere som både oppfyller bostedskriteriet i kommunen, og driver enten reindrift eller annet jordbruk, eventuelt begge deler en rett til å ta ut gjerdestolper og hesjestaur. Og loven setter ingen videre begrensninger i antall og mengde.

12.7.2 Rettighetsforskyvninger etter § 22 første ledd litra f)

Ny lovgivning endrer ikke noe på den faktiske retten til dette. Loven har medtatt at reindrifftsutøvere har samme rett som innbyggere i kommunene, men dette følger også av reindrifftsloven.

13 § 23 Rettigheter for personer bosatt i fylket

13.1 Bostedskriteriet

Ett grunnkriterium for å kunne påberope seg rett etter § 23 er botilknytning til Finnmark fylke. Innholdet i dette er utdypet foran i punkt 13.1 i forhold til § 22, og vil derfor ikke bli gjentatt her.

13.2 Jakt på storvilt

13.2.1 Finnmarksloven § 23 første ledd litra a)

Jakt på storvilt som matauk til privat husholdning har en tradisjon i Finnmark gjennom de siste 50 år. Før dette var særlig elg en sjelden art i Finnmarksfaunaen. I Finnmark er det jakt på elg og gaupe som omfattes av begrepet storvilt. Lisensjakt på bjørn vil kunne sortere under samme begrepet, men dette skjer unntaksvis og holdes således utenfor rammene til avhandlingen.

Tidligere ble retten til storviltjakt i Finnmark regulert av viltloven 29. mai 1981 nr. 38 § 31, som gir alle som det siste året har vært og fortsatt er bosatt i Norge lik jaktrett på statsgrunn som ikke reguleres av fjellova. Forskrift av 11. september 2002 nr. 149, ga klare regler i hvilke kommuner jakt var tillatt, og i hvilket tidsrom.

Dette er også i dag hovedregelen i landet for øvrig, men etter ikrafttreddelsen av finnmarksloven er dette endret på Finnmarkseiendommens grunn.

Statskog gjennomførte et uttrekkingssystem for å velge ut hvilke jaktlag som fikk jakte i de ulike områdene. For å kunne delta i trekningen var det nok å oppfylle det generelle

bostedskriteriet i § 31, samt at enkelte minimumskrav til jegere og hund var oppfylt før søknadsfristen utløp.

Uavhengig av antallet jegere som ønsket jaktrett på statens grunn i Finnmark, ble det årlig gjort tellinger og observasjoner av elg, og elgens kalveproduksjon. Dette dannet basis for det uttaket som var tillatt senere samme år. Dette ble gjort med hjemmel i viltloven § 3, der lovgiver legger opp til at alt uttak skal være basert på et høstbart grunnlag. Det samme vil være tilfellet i dag, da finnmarksloven § 23 første ledd er inntatt en generell henvisning til at de rettighetene som er regulert i § 23 gjelder innenfor de rammer som følger av annen lovgivning. Og der hensynet til viltets reproduksjon går foran ulike gruppers rett til jakt.

Finnmarkseiendommen innførte under sitt første virkeår en ordning der beboere i de ulike kommunene hadde førsterett på 60 % av den aktuelle fellingskvoten på elg.

13.2.2 Rettighetsforskyvninger etter § 23 første ledd litra a)

Finnmarksloven har nedført at beboere i kommunen har tilgang på en atskillig større fellingskvote på elg enn beboere utenfor kommunen.

13.3 Jakt og fangst av småvilt

13.3.1 Finnmarksloven § 23 første ledd litra b)

På lik linje med elgjakt har jakt og fangst av småvilt vært å anse som tradisjon og rekreasjon for befolkningen i Finnmark. Antallet småviltjegere har økt gradvis de siste årene og i dag er det ca 190.000 registrerte jegere i Norge.¹¹⁸

Tidligere ble all småviltjakt i Finnmark regulert av viltloven¹¹⁹ § 31 Denne gjelder fortsatt for jakt på statsgrunn som ikke er regulert av fjellova, jf. Punkt 14.2.1 og gir adgang for personer som det siste året har vært og fortsatt er bosatt i Norge til å drive jakt på småvilt dersom gyldig jaktkort var utstedt før jakta begynte. Vilkaoret for å kunne kjøpe jaktkort er regulert i viltloven § 40, og dette er uendret i finnmarksloven.

Viltloven åpnet i § 31 for et differensiert prissystem alt avhengig av om jegeren var bosatt i kommunen, fylket eller landet for øvrig. Forarbeidene til viltloven § 31 gir klare føringer for dette.¹²⁰ som er et utslag av at det gjelder sammenfallende regler i statsallmenninger, der innenbygdsboende betaler mindre for jaktkort enn andre. Disse reglene ble inntatt i Statskogs retningslinjer for kortsalg og var gjeldende på området i mange tiår helt fram til finnmarkslovens ikrafttredelse . Prisdifferensieringen er videre tatt inn i Finnmarkslovens retningslinjer for jakt i Finnmark, og er i dag helt uttømmende i sin ordlyd.

Viltlovens §31 og forskrift om viltforvaltning på statsgrunn 19. April 1988 nr. 336, ga Statskog adgang til ha særegne regler for frikommunene Karasjok og Kautokeino. Dette var ment som et prøveprosjekt sett opp mot den rettstilstanden vi i dag kjenner som Finnmarksloven. Et slikt prøveprosjekt som en frikommune var inneholdt blant annet regler om vårjakt på ender, som var et unntak fra viltlovens bestemmelser om jakttider.

---

¹¹⁸ Data fra www.ssb.no

¹¹⁹ Lov 29. Mai 1981 nr. 38 § 31

¹²⁰ Ot.prp.nr.9 (1980-1981) s. 59

13.3.2 Rettighetsforskyvninger etter § 23 første ledd litra b)

Innføringen av Finnmarksloven har på dette området ikke medført en markant endring for personer bosatt utenfor Finnmark. Utlendingers jaktrett i Finnmark er blitt noe beskåret, med mindre de jakter som en del av ett jaktlag med guide fra selskap som driver med dette. For personer bosatt i Finnmark gjelder det de nå like regler, og like kortpriser på småviltjakt uavhengig av hvilken kommune de bor i , eller skal jakte i. Unntaket er at bostedskommunen har en rimeligere kortpris enn de resterende kommunene. Det er i dag ingen områder i Finnmark som er forbeholdt en egen krets av jegere, eller som er stengt for tilreisende jegere.

13.4 Fiske i vassdrag med stang og håndsnøre

13.4.1 Finnmarksloven § 23 første ledd litra c)

Fiske i vassdrag med stang og håndsnøre har lange tradisjoner som rekreasjon, og i tidligere tider som matauk. Denne kunnskapen har beboerne i fylket besittet i lange tider, lenge før europeiske adelsmenn inntok fiskeelvene for ca 100 år siden. For elver finnes det andre regler både når det gjelder adgangen til å fange fisk, og fredningstider for dette.

Fiske i vassdrag med stang og håndsnøre er en helårsaktivitet og er således ikke begrenset til ordinært sommerfiske. Etter § 22 fjerde ledd i lakse- og innlandsfiskloven av 1992, som gjaldt i Finnmark fram til ikrafttredelsen av finnmarksloven, hadde alle innbyggere i fylket en rett til å fiske med stang og håndsnøre i vassdrag. Villkåret for denne retten var todelt, det var både krav om bosted i fylket og betalt fisketrygdavgift. Denne avgiften har imidlertid aldri blitt ansett som en godtgjørelse for å få fiske, men mer som en administrasjonsavgift. Det er i OTt. Prp. Nr 53 (2002-2003) poengtert at det vederlaget Finnmarkseiendommen krever inn fra beboere i Finnmark heller ikke er å anse som en avgift, men snarere et administrasjonsgebyr

Tidligere lovgivning regulerte ikke dette fisket med noen form for fredningsbestemmelser, da dette mer og mer var ansett som rekreasjon.

Tidligere lovregulering hadde også klart definerte soner der utlendingers fiskerett var nøyaktig definert med en angitt meteravstand fra vei. Ved lov 27.november 1992 nr. 109 ble hoveddelen i EØS-retten innatt som norsk rett og da ble denne restriksjonen opphevet. Endringen medførte også at utlendinger fikk en større adgang til å fiske i vann og vassdrag med håndsnøre.

Samerettsutvalgettalte i NOU 1997: 4 at en slik adgang etter fjellova sammenfalt med den adgangen tidligere lov ga beboerne i Finnmark. Utvalget drøftet videre ordlyden i dette, og konkluderer med at finnmarksloven vil endre rettsstillingen til beboerne fra å ha adgang til, og nå etter ny lov ha en rett til å fiske. Kun endringer i den beskattede art ville være grunnlag for å benytte seg av restriksjoner, eller totale forbud.

13.4.2 Rettighetsforskyvninger etter § 23 første ledd litra c)

Den største praktiske endringen i retten til å fiske med håndsnøre i vann og vassdrag er det utenbygdsboende som opplever, her oppstiller loven klare skranker for de som kommer fra andre fylker enn Finnmark. De må betale ett vederlag til Finnmarkseiendommen for å kunne fiske i vann og vassdrag i Finnmark. Dette gjelder også personer som tidligere har vært hjemmehørende i Finnmark, men som ikke oppfyller bostedskriteriet. Gebyret er ikke avhengig av antall kilo fanget vilt, slik som for eksempel tilfellet er ved elgjakt. Gebyret var differensiert også etter tidligere lovgivning, men da var innenbygdsboende og utenbygdsboende likestilt i deres adgang til å fiske med håndsnøre.

Finnmarksloven medfører ingen endring av betydning når det gjelder forholdet mellom utenbygdsboendes adgang til fiske, og innbygdsboendes rett. Etter de hovedprinsippene for forvaltningen av fornybare ressurser som er angitt i finnmarksloven §2 1 er det hensynet til

den enkelte art som skal veie tyngst, og dette er også poengtert i forarbeidene.¹²¹ Dersom en eller flere arter opplever en nedgang, eller at annen lovgivning har restriksjoner som setter skranker for å beskatte arten, vil det være naturlig å forutse at de som har en lovbestemt rett til beskatning jr. finnmarksloven § 23 første ledd litra c) vil bli de siste som får begrenset sin rett.

Og dette fører videre til at de som har rett til å fiske etter finnmarksloven vil kunne oppleve å ha denne rettigheten i behold, og således ha en eksklusiv fiskerett som andre innbyggere i landet ikke får ta del i.

13.5 Plukking av multer

13.5.1 Finnmarksloven § 23 første ledd litra d)

Innhøstning av bær fra statens umatrikulerte grunn i Finnmark har vært, og er en lang tradisjon. Og det er ikke få tvister og uoverensstemmelser som har kommet i stand som følge av innhøstning av multer. Retten til multebæra har vært gjenstand for debatt gjennom mange tiår, og det er skrevet egne avhandlinger som tar opp denne problemstillingen.¹²²

Uklare regler, ulovfestet rett og uvitenhet blant bærplukkere har nok vært en medvirkende årsak til at disse diskusjonene har dukket opp.

Innhøsting av multer ble før ikrafttredelsen av finnmarksloven regulert av Jordsalgsloven § 5 a. Loven hadde regler som åpnet for at alle innbyggere i Finnmark kunne plukke multer på statens umatrikulerte grunn. Alle andre var i utgangspunktet avskåret fra denne retten, men de lokale lensmannskontorene kunne utstede tillatelse for plukking av bær som skulle

---

¹²¹ Ot.prp.nr.53 (2002-2003) s. 133

¹²² "Retten til å plukke multebær i Nord-Norge" Gunnar K Eriksen, institutt for rettsvitenskap UIT nr. 32 1996

føres ut av fylket. Og det er beskrevet i ulike artikler¹²³ at slik tillatelse sjelden var vanskelig i få. Svært forenklet kan dette beskrives som to ulike regelsett, ett for innbyggere i Finnmark, og ett for alle andre som er bosatt i Norge. Og der de som er bosatt i Finnmark har en klar særfordel til å tilegne seg multer.

Straffeloven § 400 er omtalt som den såkalte multeparagrafen og gir adgang til å straffedømme de som borttar multer fra andres grunn, med mindre man har tillatelse fra grunneieren eller fortærer bærene på stedet.

13.6 Rettighetsforskyvninger etter § 23 første ledd litra d)

Etter tidligere lovgivning var beboerne i Finnmark favorisert med hensyn på multeplukking på Statens umatrikulerte grunn. Andre trengte en spesiell tillatelse til å plukke multer her.

Umiddelbart kunne det være grunn til å anta at denne ordningen har blitt videreført i finnmarksloven. Den nå opphevede jordsalgsloven § 5 a favoriserte fylketes egen befolkning, og en slik videreføring ville være i tråd med formålsparagrafen, samtidig som bestemmelsen i § 23 første ledd litra d) lest isolert kan forstås som en slik videreføring.

Det følger imidlertid av lovens § 25 at enhver på Finnmarkseindommens grunn har adgang til plukking av multer til egen husholdning. Dette kan betegnes som en utvanning av den retten som var på dette området tidligere, og selv om innbyggerne i Finnmark ikke har mistet denne retten som følge av finnmarksloven, er det nå en større andel mennesker som har mulighet til å konkurrere om de samme knappe ressursene., riktignok slik at retten for folk utenfra Finnmark er begrenset til plukking til eget husbehov, mens finnmarkingers rett ikke er underlagt noen slik begrensning. Dette har også Fylkesmannen i Finnmark brukt på

---

¹²³ Dette er beskrevet på Fylkesmannen i Finnmarks nettsider, samt på nettstedene til direktoratet for naturforvaltning

sine informasjonssider på nettet. Der det er uttalt, under overskriften ”Finnmark for finnmarkinger” noe mildnet med ikrafttredelsen av finnmarksloven.¹²⁴

*”Finnmark for finnmarkinger” noe mildnet med ikrafttredelsen av finnmarksloven
På Finnmarkseiendommens grunn i Finnmark gir finnmarkslovens § 23 punkt d
fylkets innbyggere en rett til plukking av molter på hele Finnmarkseiendommens
grunn (96 prosent av fylket). Umiddelbart skulle man tro at dette er en videreføring
av den nå opphevede jordsalgslovens § 5a som sa at plukking av molter er
forbeholdt fylkets egen befolkning. Men finnmarkslovens § 25 gir enhver rett til
plukking av molter til egen husholdning. Den tidligere praksisen med at personer
bosatt utenfor Finnmark formelt sett måtte ha tillatelse fra lensmannen for
molteplukking er altså nå borte.”*

Her har lovendringen medført en rettighetsforskyvning som har utvisket innbyggerne i Finnmarks eksklusive rett til å plukke multer, og gjort retten til å plukke multer til egen husholdning på den tidligere umatrikulerte grunn i Finnmark til en allemannsrett.

13.7 Uttak av trevirke til husflid

13.7.1 Finnmarksloven § 23 første ledd litra e)

Hogst og annen innsamling av trevirke til husflidsbruk har vært utført gjennom mange generasjoner. Dette har vært benyttet til alt fra mindre husflidsprodukter, til elvebåter og kjøresleder. Uttak av trevirke til husflid utøves av en svært begrenset krets av personer,

---

¹²⁴ www.Fylkesmanen.no/finnmark

men dette medfører ikke at dette ikke skal anses som like viktig som annen utnyttelse av ressursene på Finnmarkseiendommens grunn.

Tidligere ble dette lovregulert på samme måte som uttak av ved, og her var det opptil staten via Statskog SF og tildele slike rettigheter basert på søknad.

I dag er dette regulert i finnmarksloven og alle innbyggerne i fylket innehar denne retten, forutsatt at trevirket brukes til husflid.

13.7.2 Rettighetsforskyvninger etter § 23 første ledd litra e)

Finnmarksloven har ført til en rettighetsforskyvning på dette rettsområdet. Mens beboere både i og utenfor fylket tidligere ble tildelt slike rettigheter på bakgrunn av søknad og ressurstilgang, er denne behovprøvingen og søknadsprosessen ikke lenger gjeldene for innbyggerne i Finnmark.

14 § 24 Særskilt rett til lokal utnyttelse

14.1 Finnmarksloven § 24

Etter § 24 kan en kommune for inntil ti år om gangen tildele enkeltpersoner eller grupper av personer en særskilt rett til utnyttelse av fornybare ressurser på Finnmarkseiendommens grunn. Forutsetningen er at det er snakk om personer som har tilknytning til en bygd, og har sitt livsgrunnlag helt eller delvis knyttet til jakt, fangst eller fiske eller til utnyttelsen av andre fornybare ressurser som nevnt i § 22 og § 23. Ved fastsettelsen av området for slik særskilt utnyttelse skal det tas utgangspunkt i den bruk folk med tilknytning til bygda tradisjonelt har gjort av området.

En slik eksklusiv, tidsbegrenset rett vil innebære at andre av kommunens eller fylkets

innbyggere ikke har adgang til å utnytte de aktuelle ressursene i den perioden rettighetstildelingen gjelder. Dette gjelder blant annet fangst av småvilt, garnfiske etter innlandsfiske, sanking av dun og egg, hogst av lauvskog til brensel, plukking av multer og stikking av torv.

Definisjon på en bygd er ikke entydig. I enkelte små bygder kan det være snakk om mindre enn fem fastboende,¹²⁵ mens i andre tilfeller kan det dreie seg om samfunn med mange hundrede personer.¹²⁶

Loven legger videre opp til at kommunen kan innvilge en slik eksklusiv rett, dette forutsetter at området det søkes for ligger innenfor kommunegrensene, men det vil i mange tilfeller være mer enn en kommune som må utale seg. Forarbeidene har behandlet dette, og fremholder at også områder som berører flere kommuner kan omfattes av en slik eksklusiv rett, og at i slike tilfeller må hver av de aktuelle kommunene behandle en slik søknad.¹²⁷

Grunnlaget for en slik endring i rettstilstanden kan enklest beskrives som det forarbeidene legger opp som hovedformål:¹²⁸

”Hovedformålet med bestemmelsen er å opprettholde og styrke lokal utmarksbruk til husbehov og for videresalg. Lokal utmarkshøsting har lang tradisjon og er en utnyttelse av ressursene som det er ønskelig å legge til rette for.”

En slik særrettighet er å anse som en privat tidsbegrenset rettighet som ikke kan overdras til andre, unntaket vil være i tilfeller der rettigheten påhviler en gård eller en bygd. Og da vil nye eiere av for eksempel gården eller nye innbyggere i bygda nyte godt av disse samme særrettigheter som tidligere eier, og de andre innbyggerne i bygda har, men bare innenfor

---

¹²⁵ Eksempelvis Avze i Kautokeino kommune

¹²⁶ Eksempelvis Tanadalen

¹²⁷ Ot.prp.nr.53 (2002-2003) s. 137

¹²⁸ Ot.prp.nr.53 (2002-2003) s. 137

det aktuelle tidsrommet rettigheten er tildelt. Det ligger også en begrensning i de vilkår som ligger til grunn for tildelingen, ved endrede vilkår eller bortfall av slike vilkår vil det ikke lenger være mulig å påberope seg en slik rettighet. Rettigheten til sjølakseplass på Finnmarkseiendommens grunn er ikke hjemlet med bakgrunn i samme lovhjemmel, men det er samme praksis og samme utgangspunkt for dette.

Finnmarkseiendommen behandlet og vedtok på styremøte 10-12 juni 2008 retningslinjer for kommunene i forbindelse med deres særskilte rett til lokal utnyttelse.

Finnmarkseiendommen vedtok følgende:

- Søkeren må ha en grundig søknad som favner alt fra område, bruk, tidsperiode med mer, og søknaden skal behandles etter alminnelige saksbehandlingsregler.
- Hovedvilkåret for å få slik eksklusiv bruk etter § 25 er at den eller de som får denne midlertidige retten skal ha hele eller i alle fall store deler av sitt livsgrunnlag basert på utnyttelse av fornybare ressurser. Fast bopel i bygda er også satt som et kriterium. Eksklusiv rett skal ikke tildeles på bakgrunn av at søkeren har hatt dette tidligere.
- Grupper av personer kan både omfatte navngitte personer, eller alle som bor innenfor en angitt krets.
- Kommunene må påse at de i tildelingsprosessen ikke tildeler en rett til noen, og således avskjærer denne retten fra andre som har det samme grunnlaget for rettigheten.
- Tildeling av rettighet må ikke gå på bekostning av andres etablerte rettigheter.
- Rettighetene kan ikke overdras til 3.person, med mindre rettigheten påligger en gård eller et hus som blir videresolgt. Her må villkåret være at retten påligger hele bygda.
- Kommunene kan og skal på bakgrunn av ressurshensyn stille vilkår bak tildelingen dersom dette er nødvendig.
- Finnmarkseiendommen er klageorgan for vedtak truffet av kommunene.
- Kostnader eller inntekter som følger i kjølvannet av slik tildeling er Finnmarkseiendommen uvedkommen, og det kan heller ikke kreves vederlag fra

Finnmarkseiendommens side.

Et spørsmål som bør stilles her er hvorfor en slik tildeling av en tidsbegrenset eksklusiv rett skal legges til den enkelte kommune. Et bærende prinsipp i finnmarksloven, og dens tilblivelse er at det er Finnmarkseiendommen som eier all tidligere umatrikulert grunn i fylket, og med det som utgangspunkt virker det ikke rimelig at utdeling av rettigheter skal påligge den enkelte kommunen. Rent prinsipielt er det grunneierens (Finnmarkseiendommen) rettigheter som lånes ut til en tredjeperson for en tidsbegrenset periode. Selv om dette bare kan gjøres for en tidsavgrenset periode er det rent umiddelbart vanskelig å forstå at ikke dette ligger under Finnmarkseiendommens myndighet å avgjøre.

Riktignok er ikke Finnmarkseiendommen helt uten innflytelse på kommunenes beslutninger, idet man i tillegg til å gi retningslinjer om kommunens behandling og vurdering av søknader etter § 24 også er et klageorgan i forhold til kommunens beslutninger. Dette er imidlertid en langt svakere innflytelse på de aktuelle spørsmålene enn den man ville besittet om man selv var den tildelende myndigheten.

14.2 Rettstilstanden tidligere

Tidligere var det ingen direkte lovfestet adgang til å søke om en eksklusiv tidsbegrenset rett av den typen som nå er regulert i finnmarksloven § 24, og eventuelle søknader om dette hadde vært underlagt plan og utviklingsavdelingene i de ulike kommunene, som behandlet disse i tråd med gjeldene rett i plan og bygningsloven, og eventuelt jordloven.

Når det gjelder eksempelvis snarefangst og plukking av multer, hvor jordsalgslovens § 5 a åpnet for utvisning av bestemte multemyrer for en tidsbegrenset periode, var det etter tidligere lovgivning ikke så klart definerte grenser som finnmarksloven § 24 legger opp til. Ser man bort fra privateide områder, og enkelte totalfredede områder var det etter tidligere lovgivning ikke mulighet for enkeltpersoner eller grupper å påberope eller søke seg en eksklusiv rett til å høste av fornybare ressurser i en begrenset tidsperiode.

Som en mulig forløper til § 24 hadde enkelte finnmarkskommuner tidligere en utarbeidet praksis der personer som helt eller delvis livnærte seg av å høste fra naturen kunne tildeles en form for eksklusiv rett til å drive for eksempel snarefangst eller plukke multebær. At en slik rett inneholdte full eksklusivitet i forhold til området hørte nok mer til sjeldenhetene. Men at en gruppe navngitte personer kunne få eksempelvis tillatelse til å drive med snarefangst i øvre del av en navngitt dal, og andre som søkte om snarefangst i samme område ville da få avslått sin søknad, var en mer vanlig forvaltningspraksis. Kommunene hadde da egne vurderingskriterier som ble lagt til grunn for å kunne definere hvor vidt den søknadspliktige oppfylte de krav som kommunen hadde fastsatt.

Retten til å drive slik utmarksnæring i et angitt område over tid var etter tidligere lovgivning helt utelukket. Historisk har det vært grupper av personer som uten hell har forsøkt å få en eksklusiv rett til enkelte områder, enten for å utnytte dette privat, eller i kommersiell grad.

14.3 Rettighetsforskyvninger som følge av § 24

Finnmarksloven §24 medfører store endringer innenfor i forhold til den tidligere rettstilstanden. Mens en slik eksklusiv rett nærmest var fraværende, gjelder det i dag en lovfestet rett som gir enkeltpersoner og grupper adgang til å få innvilget en slik rett.

Rettigheter som er opparbeidet etter reglene om hevd og alder tids bruk vil for sin del ikke bli direkte berørt av dette. Fordi disse rettighetene har et selvstendig rettsgrunnlag, og ikke grunnlag i finnmarksloven, er det heller ikke nødvendig for slike rettighetshavere å søke kommunen om å få kunne videreføre slike rettigheter.

Som et utgangspunkt kan man trekke fram to hovedområder der ny lovgivning vil medføre rettighetsforskyvninger:

For det første vil dette kunne gjelde Finnmarks beboere seg imellom, ettersom det etter den tidligere rettstilstanden ikke gjaldt noen regler som mer generelt åpnet for at noen kunne tildeles en rett, som i prinsippet ville medføre en utestegning av andre. Personer som hadde drevet med utmarksbruk i en periode, og kunne dokumentere dette gjennom fangsrapporter og innberetning til eksempelvis slakteri eller mottak av bær, var nok i en posisjon der disse ble prioritert ved søknad om for eksempel dispensasjon fra motorferdselsloven¹²⁹ § 6 for å kunne utøve sin utmarksnæring, men dette vil primært være en styrkning av den faktiske adgangen til ressursutnyttelsen, ikke den rettslige.

For det andre kan man tenke seg rettighetsforskyvninger mellom fastboende i Finnmark og andre. Ut fra tidligere rettstilstand på området var det ikke mulig for utenbygdsboende å få innvilget søknader der de ønsket en eksklusiv rett til hele eller deler av et område. Men på den annen side hadde disse full adgang til å bruke områdene til for eksempel jakt og fiske. Unntaket her var snarefangst, og bærplukking som forutsatte at det var innhentet tillatelse fra grunneieren.

Jegere som har jaktet i lange tider i Finnmark vil ikke ha noen mulighet til å søke om en eksklusiv rett av ett område, men på den annen side kan de risikere å bli utestengt fra det samme området med bakgrunn i at andre har fått en eksklusiv rett over dette området.

15 §25 Adgang for andre

Finnmarksloven §25 gir adgang også for allmennheten til å høste av fornybare resurser på finnmarkseiendommens grunn. Lovgiver viderefører med dette en lang tradisjon der

---

¹²⁹ Lov 10. Juni 1977 nr. 82 (Lov om motorferdsel i utmark og vassdrag)

allmennheten har vært tilgodesett med gode ordninger som trykker den enkeltes rettigheter med hensyn til det å kunne utøve et rikt friluftsliv som også innbefatter høsting av fornybare resurser. Under utarbeidelsen av finnmarksloven ble det fastslått allmennheten ikke skulle få beskåret sine rettigheter til å drive friluftsliv

Allemannsretten er i hovedsak regulert i friluftsloven og den gjelder også i Finnmark etter finnmarkslovens inntreden.

Direktoratet for naturforvaltning har på sine hjemmesider definert allemannsretten på følgende måte:¹³⁰

”Allemannsretten, retten til fri ferdsel og opphold i utmark, er fundamentet for det enkle friluftslivet. Den gir oss rett til å gå fotturer i skog og fjell, gå på ski i marka om vinteren og sykle og ake og ri på stier og veier. Allemannsretten er nedfelt i friluftsloven og bygger på respekt for miljøverdier, eiere og andre brukere. Retten til fri ferdsel og opphold gjelder i utgangspunktet bare i utmark og på dyrket jord når marka er frosset eller snøbelagt. Allemannsretten omfatter ikke ferdsel med motorkjøretøy.”

Og som det framgår av dette omfatter allemannsretten som er regulert i friluftsloven heller ikke noe om rett til høsting.

Videre vil Friluftsloven § 1, og dens forarbeider være et solid fundament som underbygger den lange tradisjonen vi har med å utøve friluftsliv, og gjerne i kombinasjon med sanking/høsting av naturens overskudd. Og lovgiver har poengtert de positive aspektene ved at helse, trivsel og miljø som slik aktivitet kan føre med seg.

---

¹³⁰ <http://www.dirnat.no/friluftsliv/allemannsretten/>

Forarbeidene til finnmarksloven¹³¹ har vektlagt disse langvarige tradisjonene og poengtert viktigheten ved at allmennheten ikke får beskåret sine tidligere rettigheter til å utøve et rikt friluftsliv som også innbefatter sanking.

Finnmarksloven § 25 første ledd slår mer konkret fast at innenfor rammene i finnmarksloven og annen lovgivning ”*har enhver på Finnmarkseiendommens grunn adgang til jakt og fangst av småvilt og fiske i vassdrag med stang og håndsnøre samt plukking av multer til egen husholdning*” Begrepet ”*enhver*” omfatter i prinsippet alle innbyggerne i Norge, innbyggere i EØS-området for øvrig og andre.

Forarbeidene er klare på at det er hensynet til reproduksjon, og ressurs hensynet som kommer i første rekke, og Finnmarkseiendommen kan enten alene eller sammen med nasjonale myndigheter sette begrensninger både i antall personer som høster av et gode, og også sette arealmessige skranker som reduserer uttaket, og samtidig kan medføre at enkelte områder kan bygge opp en basis som lar seg beskatte i senere år.

Ut fra dette kan man hevde at Finnmarksloven ikke favoriserer beboerne i fylket, men samtidig er verdt å merke seg at mens lovens §§ 22 og 23 viser til rettigheter for innbyggerne i kommunene i Finnmark og i fylket, tales det i § 25 om ”adgang” for befolkningen for øvrig. Det er derfor rimelig å anta at i den grad det er nødvendig å begrense uttaket av bestemte ressurser, for eksempel av hensynet til produksjon, vil slike begrensninger i større grad bli gjort sjeldne for befolkningen for øvrig enn for innbyggerne i fylket og kommunene. Se ellers merknader fra justiskomiteens flertall til finnmarksloven § 25 i Innst. O. Nr. 80 (2004-2005) side 25

---

¹³¹ Ot.prp.nr.53 (2002-2003) – kap 9 merknader til enkelte bestemmelser

15.1 Rettighetsforskyvninger

Beboere utenfor Finnmark har også tidligere hatt adgang til å benytte arealene i Finnmark fylke som rekreasjon og fangst. Rettigheter som er regulert i bestemmelsene i §§ 22, 23 og 24 er særlig ment for lokalbefolkningen i Finnmark, og andre beboere er således innenfor enkelte områder avskåret fra å delta i utnyttelsen av de aktuelle ressursene. Dette innebærer imidlertid ikke noe vesentlig nytt i forhold til tidligere lovgivning, ettersom også denne til en viss grad tillar lokalbefolkningen visse særlige rettigheter til nærmere angitte ressurser i nærmere angitte områder.

En forskjell mellom finnmarksloven og tidligere lovgivning er imidlertid mens lovgivningen om rettigheter til jakt, fangst og fiske på statsgrunn opererer med de som *”det siste året har vært eller er bosatt i Norge”* som rettighetshaverkrets, stiller ikke finnmarksloven § 25 opp noe bostedskrav. I stedet tales det om en adgang for ”enhver”. Om dette rent faktisk vil medføre noen forskjell i forhold til tidligere tilstand er imidlertid noe usikkert, da dette vil bero på hvordan Finnmarkseiendommen praktiserer bestemmelsen i lovens § 25 over tid.

16 § 26 Lokal forvaltning av jakt og fiske

16.1 Finnmarksloven § 26

Bestemmelsen gir Finnmarkseiendommen adgang til å gi lokale organisasjoner med formål å fremme allmen jakt, fangst og fiske, særskilt rett til å forvalte utøvelse av jakt, fangst og

på nærmere angitte områder på Finnmarkseiendommens grunn. En slik tillatelse kan gis for inntil 10 år av gangen, og kan videreføres også etter dette. Formålet med en slik bestemmelse er å gi lokal råderett over enkelte områder for å sikre en lokal forankring av resursuttaket. Lokale jeger og fiskeforeninger, grunneierlag og andre ideelle organisasjoner vil kunne få tildelt en slik rett. Og det er da opp til den nye rettighetshaveren å forvalte ressursene etter retningslinjer fra grunneier, og ulike nasjonale retningslinjer. Tidligere var en slik forpaktningssavtale mellom Finnmark jordsalgskontor og lokale foreninger helt vanlig, og finnmarksloven viderefører på dette området den tidligere rettstilstanden.

Ut fra tidligere lovgivning var imidlertid dette begrenset til forpaktning av lakseførende deler av elver. Etter fra ordlyden i den nye loven vil det også her være mulig å ha en slik forpaktning av andre områder, og dette kan også gjelde fiske i ferskvann og jakt på småvilt.

16.2 Rettighetsforskyvninger som følge av § 26

Lovendringen åpner for at det kan gjøres inngrep i allmennhetens mulighet til å benytte seg av disse områdene til jakt, fangst og fiske. De områdene som er gjenstand for tillatelser etter § 26 vil være unntatt fra de områdene hvor Finnmarkseiendommen selger ordinære jakt og fiskekort. Videre vil styrkeforholdet mellom lokale og tilreisende kunne bli endret i favør av de som har mulighet å betale mest for en fiske- eller jaktrett. Andre utvalgsmuligheter som loddtrekning, tilhørighet til området, første mann til mølla-prinsippet vil også kunne praktiseres av forpaktere. Når det gjelder dagens forpaktere av lakseelver er det vanlig å skille mellom medlemmer, ikke medlemmer og tilreisende. Andre kan praktisere en loddtrekning, men dette har sin begrunnelse i resurstilgangen.

Tar vi utgangspunkt i dagens rettstilstand på området og ser dette opp mot tidligere rettstilstand er det tydelig at det kan oppstå endringer fra dagen situasjon.

Jegere og fiskere som tidligere har benyttet et område til slik aktivitet som en del av tidligere eiers retningslinjer kan bli utelatt dersom nye forpaktere velger å praktisere et regelverk som ekskluderer enkelte grupper. Den allmenne delen av finnmarkseiendommen

vil også i så måte bli redusert i størrelse, og på sikt kan dette medføre at grunneieren må se på hva de definerer som Finnmarkseiendommens grunn.

17 Vilkår for utnyttelse av fornybare ressurser og innskrenkning i utnyttelsen

17.1 Finnmarksloven § 27

Et bærende prinsipp i norsk rett er grunneierens rett til å disponere over egen grunn. Denne disposisjonsadgangen kan både beskjæres og i mange tilfeller bli helt utvisket som følge av annen lovgivning som påvirker dette slik som jordlova¹³² og plan og bygningsloven.¹³³

Dette grunnprinsippet gjelder også for Finnmarkseiendommen som grunneier, og dens adgang til slike rettigheter er nærmere regulert i finnmarksloven § 27. Bestemmelsen er ikke en generell regel som tar sikte på alle eventualiteter som kan tenkes å oppstå, men tar kun for seg utnyttelsen av fornybare ressurser som finnes på Finnmarkseiendommens grunn, og som er lovregulert i lovens kapittel 3.

Etter tidligere lovgivning var den generelle hovedregelen i utgangspunktet lik dagens lovgivning. Staten med Statskog SF som grunneierorgan hadde ingen adgang å treffe vedtak som var i strid med annen lovgivning som berørte ressurser på statens grunn i Finnmark. Kortsalg, og priser på kort kunne også tidligere være differensiert alt etter hvor i fylket kortkjøper hadde sitt bosted, og beboere utenfor fylket hadde i enkelte tilfeller priser

---

¹³² Lov 12. Mai. Nr. 23. 1995 (Jordlova)

¹³³ Lov 14. Juni. Nr. 77. 1955 (Plan og bygningslov)

som var noe høyere. I 1993 var for eksempel jaktkortprisene kr 90.- for innbyggerne i Finnmark, mens tilreisende jegere fra andre fylker måtte betale kr 200.-¹³⁴

Statskog SF hadde også adgang til å sette begrensninger i beskatningen, eller i ytterste konsekvens forby uttak/beskatning for et område eller en periode. Dette ble gjort med jakt på storfugl i Karasjok kommune, og et liknende forbud var diskutert, men ble ikke vedtatt for storfugljakt i Sør-Varanger kommune.

Grunneierorganets utvisningsrett har også lange tradisjoner i Finnmark. Både hva jakt og fiske gjelder, men også for hogst og andre former for utnyttelse av ressurser.

Finnmarksloven § 27 er derfor på mange måter en videreføring av den tidligere rettstilstanden, og et viktig prinsipp er anført i forarbeidene¹³⁵

”Da Finnmarkseiendommen ikke er et forvaltningsorgan, vil ikke de alminnelige forvaltningsrettslige prinsippene om vilkårsstillelse komme direkte til anvendelse, men det vil uansett ikke være adgang til å stille vilkår i strid med lov, eller vilkår som ikke har noen saklig sammenheng med tillatelsen og lovens formål. Dette kan for så vidt sies å følge av rettighetskonstruksjonen i §§ 22 flg.” (Ot.prp.nr.53 (2002-2003))

Dersom vi ser denne uttalelsen opp mot de vedtak som Finnmarkseiendommen har gjort i ulike saker er det imidlertid mye som tyder på at lovgivers vilje ikke er fulgt opp. Og jeg vil her trekke fram noen eksempler.

1) Alta elgjegerforretning har påklaget Finnmarkseiendommens praksis der 60% av fellingskvoten for storvilt er forbeholdt for innenbygds jaktlag, og i tillegg vil innenbygds

---

¹³⁴ Se: www.jeger.tbt.no

¹³⁵ Ot. prp. nr. 53 (2002-2003) på side 138

jaktlag ha adgang til å søke på de resterende 40% , noe som gjør at det i praksis vil være ca 80% av fellingskvoten som blir fordelt på jaktlag fra kommunen.

Det framgår av finnmarksloven § 27 syvende ledd at departementet er klageorgan i slike saker, og elgjeger foreningen påklaget dette til departementet(Det kongelige fornyings, administrasjons og kirke departementet) i brev 22. juni.2009. Departementet hadde saken oppe til behandling og etter endt saksbehandling ble det utferdiget svar til elgjegerforeningen med kopi til Finnmarkseiendommen 19.mars.2010.

Vedtaket fra departementet ga elgjegerforeningen medhold og viste blant annet til i Ot.Prp. nr.53 (2002-2003) der det framgår at det er lovgivers ønske at tidligere ordning videreføres, og at eventuelle begrensninger i jakt skal ramme de ulike jegergruppene likt. Videre er det fremholdt at denne tildelingen har vært fulgt som prinsipp gjennom nesten 20 år, og at det klart framgår av finnmarkslovens § 27 sjette ledd at det skal tas rimelig hensyn til ulike brukergrupper. Departementet viser også til Ot.prp. Nr 53 (2002-2003) s. 112, der det er uttalt at ulike behov og brukergrupper skal ses i lys av den tradisjon dette har hatt i Finnmark.

Departementet har etter en samlet vurdering kommet fram til at det påklagede vedtak fra Finnmarkseiendommen skal oppheves.

Det framgår av finnmarksloven § 27 at departementets vedtak ikke kan påklages, og det er et alminnelig prinsipp at påklaget instans må rette seg etter klageinstansens avgjørelser. Finnmarkseiendommen har imidlertid på sin side har valgt å se bort fra denne avgjørelsen og viderefører sin gamle ordning ut 2010-sesongen, og det er heller ikke framkommet fra Finnmarkseiendommen at de vil endre dette senere.

Dette er ikke i tråd med verken ordlyd eller formålet med § 27.

2) Under behandlingen av reguleringsforslag for storfuglbestanden i Pasvik ble det gjort vedtak om at eventuelle reguleringstiltak i form av begrensning i jeger tetthet i år med

dårlig reproduksjon. Denne reduksjon skulle bestå i og utestenge jegere som ikke var bosatt i Finnmark. Dette vedtaket er ikke påklaget, men jeg mener at denne mistolkningen av § 27 følger i samme spor som tilfellet om 60/40 fordeling som er nevnt ovenfor. Her har Finnmarkseiendommen etter min vurdering feiltolket loven og vedtar en begrensning som ikke medfører ønsket resultat i å bevare storfuglstammen i øvre Pasvik. Ser vi på fangstrapperten for storfugl i Pasvik for 2008, fremgår det at det kun er i overkant av 1% av det totale antallet storfugl som er felt av jegere som er tilreisende fra andre fylker.¹³⁶

17.2 Rettighetsforskyvninger etter § 27

Staten som tidligere eide den umatrikulerte grunnen i Finnmark hadde overlatt forvaltningen av grunnen til SF Statskog, som var et heleid statlig selskap.¹³⁷ og det følger av lov¹³⁸ at denne forvaltningen blir ivaretatt etter nasjonale myndigheters lovverk og praksis. Finnmarksloven § 27 legger opp til samme regime, og det framgår direkte av både lov og forarbeider at dette skal videreføres. Ser vi derimot på Finnmarkseiendommens praksis er det momenter som rekker i retning av at Finnmarkseiendommen velger å se bort fra denne tidligere praksis, og også de forhold som § 27 direkte henviser til.

Om dette er en bevisst strategi fra Finnmarkseiendommen, eller om det bare beror på mistolkninger og tilfeldigheter fremkommer ikke. Men slik unnlattelse av å rette seg etter pålegg vil medføre til en rettighetsforskyvning for elgjegerne som ikke er i tråd med lovens intensjon og lovteksten isolert sett.

Finnmarkseiendommen har også vedtatt at snarefangst av ryer kun er forbeholdt innbygdsboende i Finnmark. Tidligere var det et vilkår om utvisning fra grunneier, samt regler om betalt jegeravgift til staten. Dersom vi ser på lovteksten fremgår det av § 25 at

---

¹³⁶ Informasjon fra Finnmarkseiendommen

¹³⁷ Se NOU 1995:5. 4.22.statlige selskaper

¹³⁸ Lov av 30. august 1991 nr 67 (Lov om statsforetak)

enhver har adgang til småviltjakt. Men det er fra Finnmarkseiendommens hold besluttet at ryper ikke omfattes av begrepet småvilt.

Også dette er en forskyvning av rettigheter som går i disfavør av beboere utenfor Finnmark.

18 Konklusjon

I konklusjonsdelen vil jeg besvare avhandlingens hovedproblemstilling ut fra materiell jus som er behandlet. Videre vil jeg drøfte enkelte problemstillinger som er knyttet opp mot rettigheter loven ikke sier noe om.

Finnmarksloven har medført en endring i eierskapet til den umatrikulerte grunnen i Finnmark og inneholder regler som er mer detaljerte enn tidligere lovgivning. Min umiddelbare kommentar er likevel at ikrafttreddelsen av finnmarksloven ikke har medført store rettighetsforskyvninger for befolkningen i Norge sett under ett.

For innbyggerne i Finnmark har deres krets av rettigheter ikke blitt endret radikalt, men visse forskyvninger har finnmarksloven medført. Jeg vil i det følgende oppsummere noen områder der slik forskyvning er fremkommet. Avsnittet er på ingen måte utømmende, men viser snarere mangfoldet i lovgivningen.

Innbyggerne i kommunene har på mange måter fått et styrket vern av sine rettigheter gjennom finnmarksloven, og på enkelte rettsområder har de fått eksklusive og utvidede rettigheter. Her sikter jeg særlig til hogst, jakt og fiske, og der det tidligere var adgang etter søknad, er dette nå blitt en lovfestet rett som tilegger innbyggerne i kommunen. Jf. Finnmarksloven § 22 første ledd litra c) og d).

Også innbyggerne i fylket har fått sine rettigheter til ulike former for utmarksutnyttelse angitt i loven, og også her er det gitt et sterkere vern av rettighetene enn det tidligere lovgivning la opp til. På de fleste områder der loven regulerer retten til ressursutnyttelse har finnmarksloven lagt opp til en utvidet rett for beboerne i Finnmark, og kun på enkelte rettighetsområder er rettighetene mellom personer i og utenfor kommunen blitt endret i favør av personer bosatt i kommunen.

Rettigheter for personer bosatt andre steder i Norge, eller utenfor Norge har i få tilfeller fått en videre rettighetskrets som følge av finnmarksloven. Her vil jeg trekke fram adgangen for andre til å plukke multebær etter reglene i § 25.

Tilreisendes mulighet for å drive snarefangst etter ryper er utslettet etter ny lovgivning, mens muligheten for jakt på storvilt er kraftig redusert for personer bosatt utenfor Finnmark.

Det innledende spørsmålet om hvorvidt det er åpnet for rettigheter til nye personer eller grupper, vil jeg besvare bekreftende. Lovens § 24 åpner for at nye grupper i kraft av bygdetilhørighet, kan bli tildelt eksklusiv rett til et område for inntil 10 år. Bestemmelsen gir også de enkelte kommunene en rett til å tildele slike rettigheter som de ikke hadde tidligere.

Jeg vil også trekke fram at reindriftsnæringens rettigheter er blitt klarere formulert i den nye loven. Loven har med ordlyden i § 5 første og andre ledd klare føringer for vern og anerkjennelse av de rettigheter samer og reindriftsnæringen har i Finnmark. Lovens § 22 siste ledd sidestiller reindriftssamer som driver reindrift i den aktuelle kommunen, med innbyggere i kommunen.

Spørsmålet om adgang til eller rett til reindrift er ikke endret som følge av finnmarksloven. Den tidligere jordsalgsloven ga ikke adgang til å tildele rett til reindrift, og det gjør heller

ikke finnmarksloven. I den grad lovgivningen gir slik adgang er dette hjemlet i de ulike reindriftslovene, som åpner for at det kan tildeles rett til å drive reindrift utenfor reinbeiteområdene, men disse bestemmelsene har i begrenset grad aktuelle i Finnmark. I tillegg har den nye loven og dens forarbeider klare henvisninger til reindriftsloven som i mange tilfeller også har bekreftet en slik rett.

Et annet viktig moment som omhandler bestående rettigheter er opprettelse av Finnmarkskommisjonen. Her tar lovgiver høyde for at det etter ikrafttredelse av finnmarksloven kan være uavklarte rettighets spørsmål, og for at det kan finnes andre rettmessige eiere eller bruksrettshavere til den grunnen som Finnmarkseiendommen i dag har grunnbokshjemmel til.

Avslutningsvis vil jeg vise til finnmarksloven § 5, og fremheve at grunnvilkåret her er at ingen skal få beskåret sine rettigheter dersom de er opparbeidet etter reglene om hevd og alders tids bruk. Dette gjelder individuelle og kollektive rettigheter enten de er opparbeidet av samer eller andre.

Litteraturliste

18.1 Litteratur

Bull, Kirsti Strøm: Finnmarksloven-Finnmarkseiendommen og kartlegging av rettigheter i Finnmark. Lov og rett 2007 side 545-560

Eckhoff Torstein: Rettskildelære, 5.utgave ved Jan E Helgesen, Universitetsforlaget 2001

Eriksen Gunnar: Alders tids bruk, Fagbokforlaget 2008

Eriksen Gunnar K: Retten til å plukke muldebære i Nord-Norge” Institutt for rettsvitenskap Nr. 32 1996

Falkanger Thor: Fast eiendoms rettsforhold, 3.utgave, Universitetsforlaget 2005

Falkanger Thor og Aage Thor Falkanger: Tingsrett, 6.utgave, universitetsforlaget 2007

Gjeldsvik Nicolaus: Norsk Tingrett forelesning 1919

Gisle Jon m/flere: Jusleksikon, 3.utgave, Kunnskapsforlaget 2007

Graver, Hans Petter og Geir Ulfstein: Folkerettslig vurdering av forslaget til ny finnmarkslov. Utredning for justisdepartementet, 2003

Hernes Hans-Kristian og Nils Oskal (red.): Finnmarksloven, Cappelen akademiske forlag 2008

Jebens Otto: Om eiendomsretten til grunnen i indre Finnmark, Oslo, Cappelen akademiske 1999

Ravna Øyvind, Forslaget til «Finnmarkslov» og bygdefolks rettigheter, *Kritisk Juss* 2004 (31) s 35–57

Ravna Øyvind: Rettsvernet for samiske rettigheter fram til siste halvdel av 1700-tallet – og betydningen av dette i dag, *Kritisk juss* 1-3, 2002. S. 75-90

Ravna Øyvind: *Retten til jorden i Finnmark*, samenes rettigheter og forslaget til Finnmarkslov, *Kritisk Juss* 2005 (31) s 200–211

Ravna Øyvind: Finnmarksloven er vedtatt Kart og plan 4-2005 s.225

Skogvang Funderud Susann: Samerett, 1.utgave, Universitetsforlaget 2002

Skogvang Funderud Susann: Samerett, 2.utgave, Universitetsforlaget 2009

Smith Carsten: Innledning til Torkel Opsahls minneseminar Norsk senter for menneskerettigheter, Universitetet i Oslo, 28. april 2004

Tønnesen Sverre: Retten til jorden i Finnmark, Universitetsforlaget 1972

18.2 Lovforarbeider, innstillinger og utredninger fra offentlige utvalg og komiteer m.v.:

NOU 1993: 34 Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark

NOU 1994: 21 Bruk av land og vann i Finnmark i et historisk perspektiv

NOU 1997: 4 Naturgrunnlaget for Samisk kultur (Finnmarksutredningen)

NOU 1997: 5 Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlands rett

NOU 2001: 34

NOU 2007: 13 Den nye sameretten bind A og B

Nou 2008: 5

Ot.prp. nr. 21 1848:23 Om eventuelle salg av almenninger

Ot. Prp. nr. 9 (1980-1981)

Ot. Prp. nr. 33 (1986-1987)

Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) Om lov og rettsforhold om forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (Finnmarksloven)

Innst. O. Nr. 80 (2004-2005) Innstillingen fra justiskomiteen om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (Finnmarksloven)

Finnmarksloven- en orientering ;justis og politidepartementet Kommunal og regionaldepartementet 2005

Regjeringen: Nordområdemeldingen,

<http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/pla/2006/0006/ddd/pdfv/302927-nstrategi06.pdf>

18.3 Internasjonale konvensjoner:

Første Codisill og Tillæg til grense-tractaten imellem Kongerigerne Norge og Sverige
Lapparne betreffende (Lappekodisillen) 2.oktober 1751

Vienne Convention on the law of treaties / Wien konvensjonen om traktatretten, 23. mai
1969

ILO Conventien No. 169 concerning indigenous people in independent countries / Ilo-
konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. 27. juni 1989

International Covenant on civil and political rights/ FNs konvensjon om sivile og politiske
rettigheter (SP) 16. Desember 1965

The State of the World's Indigenous Peoples / Tilstanden til verdens urfolk

18.4 Rettspraksis fra Høyesterett

Rt. 1862 s. 655

Rt. 1885 s. 606

Rt. 1895 s. 574

Rt. 1910 s. 200, "Kristinegaarddommen"

Rt. 1914 s. 509 "Skogdommen"

Rt. 1972 s. 643

Rt. 1982 s. 248 "Alta"

Rt. 1986 s. 1019 "Fuglevanndommen"

Rt. 1992 s. 352 "Sigdaldommen"

Rt. 1995 s. 644 "Balsford-dommen/ Westerbotn-dommen)

Rt. 2000 s. 1811 "Finnanger

Rt. 2001 s. 769 "Selbu-dommen"

Rt. 2001 s. 1229 "Svartskog-dommen"

